

TOLSTOY'DA DİN VE SANAT

Faysal AYDAY

**Yüksek Lisans Tezi
Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı
Prof. Dr. Ruhattin YAZOĞLU
2023
Her Hakkı Saklıdır**

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

Faysal AYDAY

TOLSTOY'DA DİN VE SANAT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Ruhattin YAZOĞLU

ERZURUM – 2023

TEZ BEYAN FORMU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum "Tolstoy'da Din ve Sanat" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Gereğini bilgilerinize arz ederim *.

- ✓ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

01.03.2023

Aslı Islak İmzalıdır

Faysal AYDAY

*** LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1) Lisansüstü teze ilgili **patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda**, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu **iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.**

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz **makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış** ve internette paylaşılmaması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile **altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.**

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Graduate School of Social Sciences

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Ruhattin YAZOĞLU danışmanlığında, Faysal AYDAY tarafından hazırlanan bu çalışma 01/03/2023 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Ruhattin YAZOĞLU

İmza: Aslı Islak İmzalıdır

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Tuncay İMAMOĞLU

İmza: Aslı Islak İmzalıdır

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Fatımatüzzehra YAŞAR

İmza: Aslı Islak İmzalıdır

Prof. Dr. Sait UYLAŞ

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
KISALTMALAR DİZİNİ	V
ÖNSÖZ.....	VI
GİRİŞ	1
I. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, ÖNEMİ, YÖNTEMİ, KAPSAMI VE KAYNAKLARI	1
A. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi	1
B. Araştırmanın Metodu, Kapsamı ve Kaynakları	2
C. Konuyla İlgili Yapılmış Çalışmalar	3
II. TOLSTOY'UN HAYATI, ESERLERİ VE YAŞADIĞI DÖNEME ETKİSİ.....	6
A. Hayatı	6
B. Eserleri.....	9
C. Yaşadığı Döneme Etkisi	11

BİRİNCİ BÖLÜM

DİN VE SANATA GENEL BİR BAKIŞ

1.1. DİN NEDİR	15
1.1.1. Dinde Sanatın Yeri ve Önemi	19
1.2. SANAT NEDİR	22
1.2.1. Sanatın İnsan Yaşamındaki Yeri	24
1.2.2. Sanat Kuramları.....	26

İKİNCİ BÖLÜM

TOLSTOY'UN DİN VE SANAT ANLAYIŞI

2.1. DİN ANLAYIŞI VE DİN İLE İLİŞKİLİ BAZI TEMEL KAVRAMLAR	32
2.1.1. Din Anlayışı	32
2.1.1.1. Hristiyanlığa Bakışı ve Kilise Eleştirisi.....	34
2.1.2. Din İle İlişkili Bazı Temel Kavramlar.....	37
2.1.2.1. Hakikat	37
2.1.2.2. Peygamber	40

2.1.2.3. Ruh, Nefs ve Beden	42
2.1.2.4. Hür İrade ve Kader	45
2.2. SANAT ANLAYIŞI.....	49
2.2.1. Yüce Sanat.....	50
2.2.2. Sanat ve Sanatçı	52
2.2.3. Sanat ve Ölümsüzlük.....	55
2.2.4. Sanat ve Anlam	55
2.2.5. İyi Niyet Teması.....	56
2.3. DİN VE SANAT İLİŞKİSİNE BAKIŞI	59
SONUÇ.....	65
KAYNAKÇA	68
ÖZGEÇMİŞ.....	73

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TOLSTOY'DA DİN VE SANAT

Faysal AYDAY

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ruhattin YAZOĞLU

2023, 73 Sayfa

Jüri: Prof. Dr. Ruhattin YAZOĞLU

Prof. Dr. Tuncay İMAMOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi. Fatimatüzzehra YAŞAR

Bu çalışmada Tolstoy'un din görüşü ve din ekseninde olan sanata bakışı ele alınmaktadır. Dünya edebiyatının öncülerinden olan Tolstoy dinin özüne ulaşmaya çalışırken Tanrı'yı anlamayı zorlaştıran bütün ritüelleri de reddetmektedir. Dini toplumsal düzenin sağlayıcısı olarak gören Tolstoy, özellikle de din sanat ilişkisine önem vermektedir. Ancak, dini hassasiyetle yapılmış sanat eserleriyle toplumun ahlâkî mükemmelliğe ulaşılabilmesine inanmaktadır.

Tolstoy bütün dinlerde var olan birilerinin Tanrı'ya sözcülük etme anlayışının yanlış olduğunu ve kişinin Tanrı'yla olan ilişkisinin bireysel olması gerektiğini savunmaktadır. Bunalım yaşayan insanların ancak Tanrı ile sağlıklı iletişim kurabildikleri zaman bunu atlatabileceklerine vurgu yapmaktadır. Kendi bunalım süreçlerini dine sığınarak atlattığı Tolstoy sanatına da bu ilişkiyi çok yoğun olarak işlemiştir. Ona göre Hristiyanlığın tek formülü sevgidir. Bu sevgiyi ise Tanrı bizim yüreklerimize yerleştirmiştir. Seven insan Tanrı'nın, Tanrı ise seven insanın yüreğindedir. Tolstoy hakikati bilmek ve mutlu olmak için bilim ve teknolojinin sağladığı imkânların olmazsa olmaz şeyler olmadığını, hayatı anlamak için gözlerimizi hayatın kendisine çevirmemiz gerektiğini düşünmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tolstoy, din, ritüel, bunalım, hakikat, din-sanat ilişkisi

ABSTRACT**MASTER'S THESIS****RELIGION AND ART AT TOLSTOY****Faysal AYDAY****Advisor: Prof. Dr. Ruhattin YAZOĞLU****2023, 73 Pages****Jury: Prof. Dr. Ruhattin YAZOĞLU****Prof. Dr. Tuncay İMAMOĞLU****Assit. Prof. Dr. Fatimatüzzehra YAŞAR**

In this study, Tolstoy's view of religion and his view of art on the axis of religion are discussed. While trying to reach the essence of religion, Tolstoy, one of the pioneers of world literature, also rejects all rituals that make it difficult to understand God. Tolstoy, who sees religion as the provider of social order, especially attaches importance to the relationship between religion and art. However, he believes that moral perfection of society can be achieved with works of art made with religious sensitivity.

Tolstoy argues that the understanding of someone to be a spokesman for God, which exists in all religions, is wrong and that one's relationship with God should be individual. He emphasizes that people who are depressed can only overcome it when they can communicate with God in a healthy way. Tolstoy, who overcame his own depression by taking refuge in religion, also heavily involved this relationship in his art. According to him, the only formula of Christianity is love. God has placed this love in our hearts. The person who loves is in the heart of God, and God is in the heart of the person who loves. Tolstoy thinks that in order to know the truth and be happy, the opportunities provided by science and technology are not indispensable, and that we should turn our eyes to life itself in order to understand life.

Keywords: Tolstoy, religion, ritual, depression, truth, religion-art relationship

KISALTMALAR DİZİNİ

Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
Hız.	: Hazreti
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa sayısı
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Ter.	: Tercüme
vb.	: Ve benzeri

ÖNSÖZ

Dünya edebiyatının en önemli yazarlarından biri olan Tolstoy'un edebî kişiliğinin yanında ortaya çıkan önemli bir dinî kimliği de bulunmaktadır. Eserlerinin büyük bölümünde Tanrı'nın insanı her an gözetlediğini aynı zamanda da büyük bir planın da varlığından bahsederken eserlerinde ancak iyi niyet sahibi kimselerin mutluluğu yakalayabileceği anlatımı vardır. Tolstoy sanatında dinin inanç, ibadet ve ahlâk boyutlarıyla yakından ilgilenmiştir. Eserlerinde öncelikle Rus kültürünün yaşam tarzını ele alırken aynı zamanda toplumun her kesiminden olan şahıslara dinin yansımalarını da işlemiştir. Tolstoy'un bazı eserleri, ayrı sınıflar arasındaki insan ilişkileri ve kahramanların kişilik özelliklerinin birçok yönünü yakından incelediği gibi aynı zamanda psikolojik yansımalar vererek kendi klasmanındaki eserlerden birçok anlamda farklılıklar taşır.

Genel anlamda Tolstoy, hikâyelerinde ve romanlarında Tanrı'nın elinin her şeyin üstünde olduğunu ve iyi niyet taşıyan insanların olumsuz durumlarda bile iyi niyet taşıması nedeniyle mükâfat olarak olayların olumlu sonuçlanması olacağını anlatır. Dinlerin daima sanatı etkilediğini düşünür. Bunun örneklerinin ise her dinde bulunduğunu ifade eder. Dindar olmayan hatta ateist olan birinin dahi meydana gelen dini bir sanat ürününe baktığı zaman etkilendiğini savunur. Bu iddiasına Ayasofya camisini ve Mimar Sinan'ın yaptığı İslâmî kimlikli Selimiye camisini örnek verir. Kim olursa olsun caminin ihtişamı nedeniyle sanatından etkileneceğini savunur.

Sanat eseri oluşturulurken sanatçının kaygıları o sanat eserinin kalitesini belirlemektedir. Sanatçının sanatına konu edindiği değer ne kadar güçlü ise ortaya koyacağı eser de o denli uzun yaşayacaktır. Hayatının başlarında büyük zorluklar yaşayan insanlar ardından büyük bunalım dönemleri geçirir ve bu durum onu her seferinde biraz daha güçlendirir. Akabinde büyük eserler verirler veya büyük başarılarla imza atarlar. Bu kaidenin geçerliliğini birçok kişide görebilmekteyiz. Örneğin küçük yaşta ebeveynlerini kaybeden bir çocuğun hayata karşı çok daha güçlü durmasına neden olmaktadır. Tolstoy'da olan durumda ise bu şekilde olup ondaki cevher sıkıntı ve bunalımlar eşliğinde ortaya çıkıp adını tüm dünyaya duyurmuştur.

Çalışmamızın genel olarak tanıtacak olursak; giriş bölümünde öncelikle tezimizin konusunu, amacını ve önemini belirttik. Sonrasında çalışma yöntemimizden, tezin

kapsamından ve kaynaklardan bahsedip konu hakkında yazılan diğer çalışmalara da değindik. Ardından Tolstoy'un hayatını ve eserlerini kısaca inceledik ve kendi dönemine olan etkisini araştırdık. Birinci bölümde ise dinin kavramsal çerçevesini çizip, sanat üstündeki etkisini inceledik ve sanat kavramını genel olarak araştırdık. Ayrıca sanat kuramlarını ele alıp sanatın insan yaşamındaki etkisini inceledik.

İkinci bölümde ise Tolstoy'un hürriyet anlayışını, insan iradesini ve her şeyin üstünde olan Tanrı'nın iradesini yani kaderi inceledik. Tolstoy'un penceresinden hakikatin ne olduğunu ve insanın hakikate ulaşabilme yolundan bahsettik. Ayrıca Tolstoy'un din anlayışında ruh, nefis ve beden ilişkisi ve metafizik hakkındaki görüşlerine değindik. Bir Hristiyan olarak Tolstoy'un kiliseye bakışını ve olmasını istediği Hristiyanlığı ele aldık. Tolstoy'un gözünden hangi sanatın yüce olduğunu, sanat ve sanatçı ilişkisini ve genel anlamda din ve sanatın birbirini nasıl etkilediğini, sanat ve ölümsüzlüğü ve sanat anlam ilişkisini inceledik. Ayrıca Tolstoy'un hikâyelerinde çok fazla yer edinen ve insanın bütün eylemlerinin altında yatan niyetin bizim hayatımıza etkisini ve iyi niyetli insanların Tanrı'nın nezdinde olan değerini ele aldık. Son olarak da din ve sanat ilişkisini genel anlamda inceledik.

Çalışmamızı bütün aşamalarında bize bilgisi, tecrübesi ve desteğiyle her daim yardımcı olan değerli tez hocam Prof. Dr. Ruhattin YAZOĞLU'na teşekkürümü saygıyla sunarım. Ayrıca tez sürecimde beni motive eden ve yardımlarını esirgemeyen sevgili eşim Zehra'ya ve kızım Zümra'ya ayrıca gösterdikleri sabır için de şükranlarımızı sunarım.

Erzurum-2023

Faysal AYDAY

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, ÖNEMİ, YÖNTEMİ, KAPSAMI VE KAYNAKLARI

A. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi

Tarih seyrine baktığımız zaman sanat, insanlık tarihi kadar eski olmakla beraber ilk eserler mağara duvarlarına işlenmiştir. Bu eserlere bakıldığında o dönemin insanların uğraş alanlarını, ihtiyaçlarını, hatta dinî inançlarını anlayabiliyoruz. İnsanın kalitesine ölçü olan ince ruh hali birçok anlamda gün yüzüne çıkmaktadır. Din olgusu da yine insanlık tarihi boyunca var olagelmıştır. Din ile sanat olgularının tarih şeridindeki seyahatleri büyük bir dostluğa dönüşmüş olup en güzel şekilde ortaya çıktığı yerler ise Tolstoy gibi büyük sanatçıların eserleridir.

Tolstoy'un sanata bakışı daima din ekseninde olurken, eserlerini ise dinî eserleri kendine temel taşı olarak kabul etmiştir. Ayrıca Tolstoy kavramlaştırdığı yüce sanat kavramı ve içerisinde dinî hassasiyetin, özelde ise Hristiyanlığın barınmadığı sanatı benimsemediğini her zaman vurgulamıştır. Sanatın bir başlangıç noktasının olmadığını, ancak ahlâkî normlara göre oluşturulan sanat eserinin ise her noktadan başlayabileceğini savunmaktadır. Sanatın halk için olmadığını, bilakis sanatçının insanlarla olan iletişim dili olduğunu düşünmektedir. Sanatçının dini sanatında barındırabildiği sürece iyi bir sanat eseri oluşturabileceğine inanmaktadır. 19. yüzyılda tüm insanları hâkimiyeti altına alan batılılaşma rüzgarı Rusya'da da eserken Tolstoy, geleneksel tarzıyla orta çıkardığı eserlerde bu durumu eleştirmiş ve eserlerinden okuyucuya her kesimden karakterler sunarak topluma rol model olma çabası içerisinde olmuştur. Bunun en bariz örneği bütün Avrupa'yı gezip oralarda yaşama şansı varken köyüne gelip bir okul kurup eğitim vermesi aynı zamanda köylünün sorunlarına hakemlik yapıp çözüm bulmasıdır. Edebî kişiliğinin yanı sıra Tolstoy'un hikmet ve hakikati arayan yönü de çok fazla öne çıkmaktadır. Dindar kişilerden beklediği en temel ahlâkî kural empati olmuştur. Çünkü ona göre kişinin kendisine davranılmasını istediği şekilde başkalarına davranması durumunda toplumda var olan birçok kötülüğün önüne geçilebileceği yegâne formüldür. Ayrıca Tolstoy zamanın mevcut hükümetine ve kiliseye olan tepkilerini hayatının son dönemlerinde yoğun bir şekilde eserlerinde ortaya çıkarmakta ve bu durum onu diğer

romancılardan çok farklı yere taşımaktadır. Her yazar toplumun bütün yönlerine ışık tutamazken Tolstoy bunu çok başarılı bir şekilde ortaya koymuş, ayrıca farklı din mensuplarını eserlerine yansıtmıştır. Bunu yaparken de kendi dini kimliğini bir kenara bırakarak onları konuşturabilmiştir.

Tolstoy'un hayatı boyunca peşinden koştuğu en büyük ideal 'olmasını istediğin değişimin bir parçası ol' mottosudur. Tolstoy, kilisenin insanlara olan baskısı ve kendinden olmayanlara yüzyıllarca savaşı telkin edip baskı altına alma uğraşının yanında kendi inananlarına ise koyu ve doğma bir Hristiyanlık sunmasının karşısında durmuştur. Bu eylemlerini ise cesur bir şekilde sürdürürken toplumsal hayatta da olmasını istediği değişimleri gerçekleştirmek için birçok alanda büyük çalışmalarda bulunmuştur. Yeni bir alfabe üretmekten tutun haksız gördüğü davaları çözmek için mahkeme kurmaya kadar cesurca ataklarda bulunmuştur.

Bu çalışmamızda Tolstoy'un sanatına ve din anlayışına dair görüşlerine değinmemizin temel nedeni Tolstoy gibi evrensel bir perspektife sahip olan bir yazarın, birçok alanda araştırma konusu olmuşken ancak din anlayışının eserlerine olan yansımalarının işlenmemiş olmasıdır. Bu kapsamda bakıldığında Tolstoy'un sanat anlayışının Hristiyanlıktan etkilendiğini ve aynı şekilde Hristiyanlığı etkilediği görülmektedir.

B. Araştırmanın Metodu, Kapsamı ve Kaynakları

İstenilen sonuca ulaşmak için araştırmada kullanılan yöntem önemlidir. Gerekli olan bütün verileri toplayıp bunları analiz etmek ise titizlik gerektirir. Bu doğrultuda hangi metodların kullanılacağını belirlemek de hassasiyet ister. Gözlem, deney, anket, olay incelemesi gibi nicel ve nitel yöntemler bulunmaktadır. Ancak bizim çalışmamızda olduğu gibi sosyal bilimlerde yapılan çalışmalarda daha çok nitel yöntemlerden faydalanılmaktadır.

Bu bağlamda araştırmamızın konusu olan *Tolstoy'da Din ve Sanatı* yazmak için de nitel araştırma yönteminden yararlanılmıştır. İlk olarak kaynak taraması yapılmıştır. Öncelikle Tolstoy hakkında, sonrasında ise din ve sanat hakkında genel bir kaynak taraması yapılmıştır. Kaynakların doğrulukları esas alınmış ve objektif şekilde yararlanılmaya çalışılmıştır. Tolstoy hakkında yapılan diğer çalışmalar incelenmiştir.

Bu bağlamda temel kaynak olarak Tolstoy'un konuyla ilgili eserleri kullanılmıştır. Bununla birlikte konuyla alakalı farklı diğer kaynaklardan da yararlanılmıştır.

C. Konuyla İlgili Yapılmış Çalışmalar

Tolstoy'un edebî yönünün yanı sıra felsefî yönü üzerine de birçok eser yazılıp çizilmiştir. Ancak Tolstoy'u konu alan bütün eserleri çalışmamıza sığdıramayız. Dolayısıyla din görüşü ve sanatındaki yansımalarını konu alan yüksek lisans ve doktora tezlerine yer vermekteyiz. Bu bağlamda Tolstoy ile ilgili yazılan eserler şunlardır:

1. Tolstoy'un Ahlâk Anlayışı

İstanbul Üniversitesi'nde doktora tezi olarak çalışılmış olan bu konu 2002 yılında Ludmila Smanbekova tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada ilk olarak Tolstoy'un hayatı ve eserleri işlenmiştir. Daha sonra Batı düşüncesi altında Rus düşüncesini etkileyen Fransız aydınlanma düşüncesi ve Alman felsefesindeki ahlâkî sorunlar işlenmiştir. Ayrıca 19. yüzyıl Rusya'sındaki felsefî tartışmalar ve ahlâkî hassasiyetleri göz önüne alınarak araştırılmıştır. Son olarak ise Tolstoy'un ahlâk anlayışı çerçevesinde din, hürriyet, iyi ve kötü, devlet ve tarih ile ilgili düşüncelerine yer verilmiştir.

2. Tolstoy'un Yapıtlarında Kafkas Teması

Tolstoy'un Yapıtlarında Kafkas Teması adlı çalışma İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yapılmış olup Nermin Seda Akdoğan tarafından 2010 yılında çalışılmış yüksek lisans tezidir. Bu çalışmada ahlâkî bağlamda dünya edebiyatına 'ahlâkî öğretici' kimliği ile ön plana çıkmış olan Tolstoy'un eserlerindeki Kafkasya etkisinin işlendiğini görmekteyiz. Eserde Çarlık Rusya'nın o bölgedeki politikası ve Kafkasya'nın Rus edebiyatına yansımaları araştırılmıştır. Ardından Tolstoy'un yaşadığı dönemdeki sorunlara yer verilirken, Tolstoy'un Rus edebiyatına olan katkılarına değinilmiştir. Son bölümde ise Tolstoy'un yaşamındaki önemli tarihlerin kronolojik sıralaması verilmiştir.

3. Tolstoy ve Sanat

Tolstoy ve Sanat adlı çalışma Ankara Üniversitesi'nde Tuba Mutlu tarafından 2012 yılında yüksek lisans tezi olarak sunulmuştur. Çalışmada Tolstoy'un sanat anlayışı

yani edebî kişiliği üzerinde durulmuş olup *Sanat Nedir* adlı eserin ışığında çalışılmıştır. Burada Tolstoy'un estetiğe yaklaşımı, estetiğin tanımı, güzel, haz, ahlâk, yüce, zevk, iyi, kötü, çirkin gibi kavramlar yorumlanmıştır

4. Tolstoy'un Romanlarında Kadın Karakterler ve Kadın Sorunsalı

Gülcan İnalçık tarafından yüksek lisans çalışması olarak 2012 yılında Gazi Üniversitesinde yapılmıştır. Tezde öncelikle Tolstoy'un hayatı anlatılmış olup eserlerinin üstünde ise güçlü bir rolü olan hobilerine, tutkularına ve zaafıklarına yer verilmiştir. Ayrıca kadına olan bakış açısı ise detaylı şekilde incelenmiştir. Tolstoy'un *Anna Karenina*, *Aile Mutluluğu*, *Diriliş*, *Savaş ve Barış*, adlı romanların ayrıntılı bir şekilde yazılma ve yayımlanma süreçlerine de değinilmiştir. Ayrıca o dönemde Rusya ve Avrupa da yaşayan yazarların eserlerine baktığımızda Tolstoy'un hayatı ve eserleri hakkında her türlü eleştirilerine rastlanmaktadır.

5. Tolstoy'un Düşüncesinde Anarşist Temalar

Hacettepe Üniversitesi'nde *Tolstoy'un Düşüncesinde Anarşist temalar* adlı çalışma 2014 yılında yüksek lisans tezi olarak Muzaffer Göçer tarafından yapılmıştır. Tezin içeriklerine gelecek olursak; ilk olarak anarşizmin genel olarak kavram çerçevesinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Ayrıca Tolstoy'un fikirlerini ifade ederken öncelikle onun görüşlerinin şekillenmesinde etkili olan zemini oluşturan faktörlere değinilmiştir. Tolstoy'un din eksenli özgün düşünce ve anlayışları açıklanmıştır. Tolstoy'un düşüncelerinin anarşizm penceresinden anlaşılabilmesi için öncelikle onun eleştirdiği normlara ve kurumlara bakılarak oluşturulmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda Tolstoy'un etkilendiği anarşist düşünürlerle aralarındaki benzerlik ve farklılıklar göz ardı edilmeden fikirlerine değinilmiştir. Yapılan değerlendirmeler neticesinde ise Tolstoy'un anarşist gelenek ve anarşist teorinin gelenekleriyle oldukça fazla bir şekilde ortak bir paydaya sahip olduğu görüşüne varılmıştır.

6. Tolstoy'un Hikâyelerinde Dinî Motifler

2016 yılında Necmettin Erbakan üniversitesinde Sabina Mayliba tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmış bir konudur. Çalışmada Tolstoy'un hayatı kısaca anlatılmış ve bazı eserlerine yer verilmiştir. Ardından Tolstoy'un din anlayışı araştırılıp, Hristiyanlığa getirdiği eleştirilere değinilmiştir. Sonrasında Tolstoy'un dine ve hayata

dair fikirleri ele alınıp, daha sonra ise Tolstoy'un hikâyeleri çevrilmiş, dinî motifler belli başlıklar altında toplanarak araştırma sonlandırılmıştır.

7. Tolstoy'un Düşüncesinde Din ve Özgürlük

Melek Aygöl Özdoğan tarafından 2017 yılında Cumhuriyet Üniversitesi'nde yüksek lisans tezi olarak yapılmıştır. Bu çalışmada Tolstoy'un din ve özgürlük hakkındaki düşüncelerine değinilmiştir. Çalışmada din tanımı verildikten sonra, Tolstoy'un dinden ne anladığına ve özellikle hayatının sonlarında yoğunlaşan dinî görüşünü oluşturan temel kavramlara değinilmiştir. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ise Tolstoy'un özgürlük konusundaki düşünceleri ele alınmıştır. Din ve özgürlüğün bir arada olabilmesinin imkânı ve Tolstoy düşüncesindeki yeri açıklanmaya çalışılmıştır.

8. Tolstoy'da Anlam Arayışı ve Din İlişkisi

Erciyes Üniversitesi'nde 2019 yılında yüksek lisans tezi olarak Gaukhar Kazgıyeva tarafından yapılmıştır. *Tolstoy'da Anlam Arayışı Ve Din* adlı çalışma Tolstoy'un, hayatın anlamı hakkındaki düşüncelerini ve dine olan derin ilgisini yansıtmıştır. Onun hayatı, eserleri, anlam arayışı, din, sanat ve ahlâk anlayışını ortaya koymaya çalışılan eserde; kendi düşüncelerinde en derinlemesine yaptığı analizi, düşüncelerinin sanatsal özeti, öğretisinin özelliklerini vurgulayan vaazları ve insan için vazgeçilmez önkoşulları sıraladığı düşüncelerine yer verilmiştir.

9. Tolstoy'un Hayatı, Eserleri ve Din Görüşü

Rukiye Ceylan tarafından 2019 yılında tamamlanan bu çalışma yüksek lisans tezi olarak Atatürk Üniversitesi'nde yapılmıştır. Bu çalışmada din kelimesi ve bu kelimenin dinler tarafından ne tür bir değerlendirmesinin yapıldığı, zamansal çerçevede nasıl bir ilerleme yaşadığı araştırılmıştır. Çalışmanın içerisine Tolstoy'un hayatı ve eserleri dâhil edilmiş olup Tolstoy'un din kavramı hakkındaki düşüncelerine de yer verilmiştir. Ayrıca bir Hristiyan olarak Tolstoy'un eserlerinde Hristiyanlık için yaptığı eleştirilere vurgu yapılmıştır.

10. İncil'e Farklı Bir Yaklaşım: Tolstoy Örneği

Ondokuzmayıs Üniversitesi'nde çalışılan *İncil'e Farklı Bir Yaklaşım: Tolstoy Örneği* adlı çalışma yüksek lisans tezi olarak 2020 yılında Alaattin Çetinkaya tarafından

yapılmıştır. Tezde Hristiyan kutsal kitabından İncil'in tanımını, oluşum sürecinde etkisi olan kişileri, hangi evrelerden geçerek hazırlandığı ve İncil metinleri ile ilgili ortaya konulan farklı seslerin neler olduğu, ayrıca bir İncil metninin imkânı çalışılmıştır.

II. TOLSTOY'UN HAYATI, ESERLERİ VE YAŞADIĞI DÖNEME ETKİSİ

A. Hayatı

Lev Nikolayeviç Tolstoy, 9 Eylül 1828 tarihinde Moskova'nın güneyinde bir şehir olan Tula'nın Yasyana Polyana köyünde dünyaya gelmiştir. Babası bir Kont, annesi ise Prenses olan Tolstoy oldukça soylu bir ailede dünyaya gelmiş olmasına rağmen anne ve babasını çok erken dönemlerde kaybetmesinden dolayı sevgi ve huzuru hep arayarak büyümüştür. Tolstoy'un bakımını Tatyana ve Aleksandra adlı akrabaları üstlenmişlerdir. Durum böyle olunca Tolstoy iyi bir din eğitimi de alamamış, bu konuda büyük eksiklikler yaşamıştır. Öyle ki *İtirafımlarım* adlı eserinde bu durumu, *"Hristiyanlığın Ortodoks mezhebine göre vaftiz edildim ve o doğrultuda eğitildim. Fakat üniversiteyi ikinci sınıfta bıraktığımda hiçbir dine inanmayıp tamamen hümanisttim"*¹ şeklinde tasvir etmiştir.

Bu şekilde büyüyen Tolstoy, 1841 yılında Kazan Lisesine yerleşmiş ancak ilgi duyduğu birkaç ders dışında muvaffak olamamış ve pek başarılı bir lise hayatı geçirememiştir. Tolstoy, 1844 yılında girdiği üniversite sınavında tarih ve coğrafya derslerini kötü yapmasına rağmen Doğu Dilleri Fakültesine yerleşmeyi başarabilmiştir.² Tolstoy'un buradaki eğitim hayatı kısa sürmüştür. Birinci sınıfta başarısız olunca buradan ayrılıp Hukuk fakültesine geçmiş ve eğitimini burada sürdürmüştür. Ancak eğitim sistemine olan eleştirel tavrından dolayı hukuk öğrenimini de yarıda bırakmak zorunda kalmış ve 1847 yılında doğduğu yer olan Yasyana Polyana'ya geri dönmüştür.³

Köyünde geçirdiği dört yılın ardından 1851'de Rus ordusuna girdi. Kırım Savaşı'nda askeri personel olarak çalışan abisi Nikolay'ın yanına gitti. 1852'de astsubay rütbesiyle topçu bataryalarından birine verildi. Ardından askerde hastalandı ve tamamen canının sıkıntısını gidermek için eser kaleme almaya karar verdi. *Çocukluk Çağı* adlı

¹ Tolstoy, *İtirafımlarım*, Çev. Dr. Orhan Yetkin, Kaknüs Yay., İstanbul 2012, 9.

² Tolstoy, *Hayat Üzerine Düşünceler*, (Çev.: Zeynep Güleç), Akvaryum Yayınevi, İstanbul 2005, 75.

³ <https://www.Turkedebiyati.org/tolstoy/> (Erişim tarihi: 17.01.2022).

uzun öyküsünü kaleme aldı. Şair Nekrasov tesadüfen denk geldiği bu eseri çok beğenerek *Çağdaş Dergisi*'nde yayımlayacağını Tolstoy'a iletti. Eleştirmenler tarafından da ilgi gören ve olumlu eleştiriler alan Tolstoy, edebiyata ilk adımını böylece atmış oldu.⁴ Birkaç yıl savaşa aktif olarak katılan Tolstoy, burada yaşadıklarını *Sivastopol Hikâyeleri* adlı eserinde anlatmıştır.

Savaş alanında yaşadığı zorluklar ve askeri disiplin onun zorlu bir hayat sürmesine neden olurken aynı zamanda yazarlık serüvenine atılmasında da etkili olmuştur. Edebiyat dünyasına katılan Tolstoy daha verimli yazabilmek için ordudan ayrılmaya karar verir.⁵ Ardından St. Petersburg'a yerleşip bir Avrupa turuna çıkar. Birçok ülke gezdikten sonra 1858 başlarında Rusya'ya, Yasnaya Polyana'daki köyüne geri döner. Tarımla uğraşırken aynı zamanda köy ağası gibi yaşamaya başlar. Bu süreç, Tolstoy'a köylülerin yaşam tarzını yakından inceleme olanağı tanır.⁶ *Beyzadenin Sabahı* adlı eseri ise bu dönemde kaleme alınmış eserlerinden bir tanesidir.

Tolstoy, en önemlisi eğitim olmak üzere Proudhon'la pek çok fikir alış verişinde bulunmuştur. Bu iki önemli şahsiyetin tanışıklığı Tolstoy'un, 1860 yılında yaptığı Almanya, Fransa ve Belçika gezilerine dayanmaktadır. Bu ülkelerin eğitim uygulamalarını daha detaylı olarak inceleme fırsatı buldu. Bu incelemelerin sonucunda Tolstoy, Batı'nın şekilsel ve maddeye dayanan gelişmişliğinin, insanın fitratını olumsuz anlamda değiştiren bir faktör olduğunu gördü. Elde ettiği fikirleri daha çok insana ulaştırmak amacıyla pedagojik içerikli bir dergi yayımlamaya başladı. Sade ve genele hitap eden ders kitapları bastırdı.⁷

Köy hayatından sıkılan Tolstoy, Batı Avrupa ülkelerine seyahate gitti. Fransa, İsviçre ve Almanya'yı gezdi. Buralarda belli süre kaldıktan sonra memleketine geri döndü. Tekrar Yasnaya-Polyana'ya yerleşti. İhtişamdan, şatafattan ve lüksten çabuk bunalıyordu. Dönemin eğitim anlayışına olan tepkisinden dolayı bir okul inşa etti. Bu okul, her bakımından yeni ve alışılmışın dışında bir eğitim kurumuydu.

Tolstoy belli bir yaştan sonra evlenmeye karar verir ve 1862'de 16 yaşında genç bir kız olan Sophie Behrs ile hayatını birleştirir. Toplamda 12 çocukları olur. Bu evlilik

⁴ <https://www.turkedebiyati.Org/Tolstoy.Html> (Erişim tarihi: 17.01.2022).

⁵ <https://Paratic.com/Lev-Tolstoy-Kimdir/> (Erişim tarihi: 17.01.2022).

⁶ Sabina Maylıba, *Tolstoy'un Hikâyelerinde Dini Motifler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2016, 35.

⁷ Tolstoy, *Kroyçer Sonat*, (Çev.: Recep Şükrü Güngör), Kültür Bakanlığı Yay. İstanbul 2010, 55.

onun hayatına düzen getirir. *Savaş ve Barış* ile *Anna Karenina*'yı bu dönemde yazar. Eserlerini yazarken en büyük destekçisi karısı olur. Hatta *Savaş ve Barış* adlı eserini 12 kez düzeltme şansı olur. Tolstoy her zamanki gibi uzun süre sabit durunca bunalımlara girer ve ruhsal açıdan bir çöküntü yaşamaya başlar. Bu bunalımın meydana gelmesinde büyük halk kitlelerinin, en başta ise fakir ve çaresiz Rus köylülerinin durumu da etkili olur. Mal varlığının tamamını köylülere dağıtır ve kendisi de onlar gibi bir hayata başlar. Özensiz giyinir ve giyindiği bütün kıyafetlerini bizzat kendisi tamir etmiştir. Bu süreçte bile Tolstoy'un hiç vazgeçmeden yazması dikkat çekmektedir. Bu yıllarda kaleme aldığı eserlere baktığımızda şunları sıralamak mümkündür: *Efendi ile Uşak*, *Kroyçer Sonat*, *İman Nedir*, *Kilise ve Devlet*, *İnciler*, *İtirafımlarım Karanlıkların Gücü*.⁸

Hemen ardından çocuklar için bir alfabe hazırlayan Tolstoy 1877 yılında ise *Anna Karenina*, *Vefasız Kadın* romanlarını yazar. Bununla beraber birçok eser kaleme alır. Bu eserler: *İnancım Nedir?* *Dogmatik Tanrı Bilinci*, *Karanlığın Gücü*, *Ne Yapmalıyız?* gibi hükümet ve kilise tarafından yasaklanan eserlerdir. *İvan İlyiç'in Ölümü*, *Kroyçer Sanat* ve *Diriliş* adlı eserleri de bu dönemin meyveleridir. *Diriliş* adlı eserinde yer alan kiliseye hakaretlere varacak ve tamamen kilisenin işleyişine ve felsefesine karşıt olan söylemleri onun aforoz edilmesine sebep olur. Çünkü kilisenin himayesinde bulunan Hristiyanlığın, İsa'nın öğretilerine pek de yakın olmadığını iddia etmektedir.⁹ 1897 yılında *Sanat Nedir?* isimli incelemesini hazırlar. 1901'de *Hacı Murat*'ı yazar, daha sonra da Kırım'a yerleşir. Tolstoy çabuk bunalan ve sıkılan yapısından ve sorunları çok fazla içselleştirmesinden dolayı her zaman yalnız yaşamak zorunda kalmıştır. Bu yalnızlık, Tolstoy'a yeni arayışların kapısını açar. 1910 yılının 28 Ekim gecesinde sade giysilerle ve yanından hiç ayırmadığı ajandasını ve kalemini de yanına alarak evden ayrılır. Bu seferki gidiş, diğerlerinden çok farklıdır. Tolstoy, bir daha dünya gözüyle memleketini göremez. 7 Kasım 1910 tarihinde hayata gözlerini yumar ve geride büyük bir isim kalır.

⁸ <https://www.Gelisenbeyin.Net/Tolstoy-Hayati.Html>, (Erişim tarihi: 15.01.2022).

⁹ Rukiye Ceylan, *Tolstoy'un Hayatı, Eserleri ve Din Görüşü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Erzurum 2019, 25.

B. Eserleri

Tolstoy, uzun yaşamı boyunca birçok eser kaleme almıştır. Roman, öykü, hikâye, deneme ve oyun tarzında kaleme aldığı bu eserlerin konuları, her topluma hitap eden edebi bir zenginliğe sahiptir. Tolstoy'un eserlerinin bu kadar zengin bir perspektife sahip olması onun yazarlıktaki üstünlüğünü gözler önüne sermektedir.

Savaş ve Barış: İsminden de anlaşılacağı gibi Fransa ve Rusya ülkelerinin savaşından bahseder. Kitap özellikle halk tabakasındaki ayrışmanın, savaş esnasında tanıştığı kişilerin ve yine bu savaşta kaydettiği notların bir araya gelmesinden oluşmuştur.¹⁰ 1800 sayfa olan bu kitabın görünüp yok olan kahramanları; imparatorlar, erler, çocuklar, aristokratlar, köylüler ve mareşallerdir. Kitabın dili betimlemelerle süslenmiş ve kahramanların elbiselerindeki detaylardan tutun yüz ifadelerine kadar gözümüzde canlanacak kadar ayrıntılı yazılmıştır. Eserin ilk cildinde konu çok yavaş ilerlerken, ikinci ciltte hız kazanmaktadır. Savaşın maddi ve manevi etkilerini kitabın her sayfasında görebilmekteyiz. Tolstoy, romanın farklı yerlerinde savaş deneyimlerini de yansıtarak bazı tarihi bilgileri okuyucuya aktarmıştır.

Ne Yapmalıyız: Tolstoy bu kitabında dine, toplumsal yalanların hepsine ve İncil'e savaş açmış olup, zihninde bulunan sakin din ortamından uzaklaşıp çokça çatışmanın bulunduğu alana geçiş yapmıştır.¹¹

Kazaklar: Tolstoy bu eserinde dağlarda yaşayan Terek Kazaklarının temsilinde, insanların ülkelerinden kaçış sebeplerini ve bu zor şartların o insanları nasıl savaşçı olmaya zorladığını çarpıcı bir üslupla ele alır. Düşünce derinliğini ve bunun yanı sıra savaş gücünü en belirgin olarak açığa çıkardığı bu romanında doğaya olan hayranlığını ve sevgisini benzersiz bir şekilde işlemiştir.¹²

Anna Karenina: Tolstoy bu romanında Rusya'nın devlet politikasını ve aristokratların bütün saklı yönlerini tarafsız bir şekilde ele almıştır. Bu romandaki ana tema Rus aileleridir. Sadakat temeli üzerine kurulmuş bir evliliğin, apaçık saadetiyle evlilik dışı yaşanan bir aşkın getirdiği hayal kırıklıklarını ve mutsuzluklarını mukayese etmektedir. Rus halkı ve Napolyon arasında geçen savaşın anlatıldığı *Savaş ve Barış*'ın

¹⁰ <https://1000kitap.com/yazar/lev-tolstoy>, (Erişim tarihi: 14.01.2022).

¹¹ Romain Rolland, *Tolstoy*, (Çev.: Yücel Tahsin) Multilingual Yay, İstanbul 2001, 83.

¹² Tolstoy, *Kazaklar*, arka kapak.

yazarı Tolstoy'un *Anna Karenina*'sı, yazarın aile hayatındaki mutluluk vermeyen zevklerinden bıktığı ve Tanrı'ya imanını noktasında büyük problemler yaşadığı dönemin eseridir.¹³

Diriliş: adlı eseri, bastırıp yok etmeye çalıştığımız vicdanımızla bizi tekrar karşılaştıracaktır. İçten bir dille yazılan bu eser hepimize, doğru yoldan gidebilme gücü verirken, bu yolda asla geç kalınmadığı mesajını aşılar. Bunun devamında psikoloji bilimini çok iyi kullanan Tolstoy, Rusya'nın çürümüş yargı sistemini gözler önüne serer. Hemen her köşe başında karşılaşılabilecek kadar tanıdık olan adaletsizlikleri bu eserinde betimler. Bu eserinde Tolstoy 19.yüzyıl sonundaki Rusya'nın sosyal yaşamını ve kilisenin yanlışlarını adeta bir resim gibi zihnimizde canlandırmaya çalışır. Tüm bunlara baktığımızda Tolstoy'un kaleminin neden bu kadar güçlü olduğunu ve bir yazar olarak elde ettiği haklı itibarı bir kez daha görmüş oluyoruz.¹⁴

İlk Gençlik ve Çocukluk: Tolstoy'un bu eserini okuyanlar, yazarın kendi hayatını anlattığı hissine kapılırlar. Ancak eserin sonuna gelindiğinde aslında hayalindeki yaşantıyı anlattığı fark edilir. Çünkü Tolstoy romanda anlatılanın aksine anne ve babasını erken yaşta kaybetmiştir.

Delikanlılık: Tolstoy bu eserinde hayatından yola çıkarak zengin bir aileden dünyaya gelen Nikolenka'nın iç dünyasını tasvir etmektedir. Kişiliğinin şekillenmesinde küçüklükten itibaren katkısı olan babası annesi, kardeşleri ve öğretmeniyle ilişkisinin etkisini görmekteyiz. Akranlarıyla paylaştığı dönemlerden, hayallerden, imkân ve engellerden bahsederken kahramanın dünyayı anlamlandırma çabalarını görüyoruz. Genç bir yazar olmasına karşın Tolstoy bu kitabında karakter çizimindeki özen ve detay zenginliği eseri sıra dışı yapmaya yetmektedir. Ayrıca Tolstoy dini inancının sorgulandığı ve fikirlerinin radikal değişimlerden geçtiği bir dönemde yazdığı bu kitabında bunalımlarının izlerini açıkça görebilmekteyiz.¹⁵

İnsan Ne İle Yaşar: Birçok anne babanın çocuklarına Tolstoy'a ait olduğunu bilmeden anlattığı hikâyeleri içeren eşsiz bir kitap olan *İnsan Ne İle Yaşar* Tolstoy'un en iyi eserleri arasındadır. Bu eserinde toplumun her kesiminden ele aldığı sıradan insanların yaşantılarıyla kahramanlaştırdığı ve okuyucuya madalyonun diğer yüzünün

¹³ Lev Tolstoy, *Anna Karenina*, (Çev.: Selahattin Karaduman), Yılmaz Kitabevi, 2016, arka kapak.

¹⁴ Lev Tolstoy, *Diriliş*, (Çev.: Leyla Şener), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2016, arka kapak.

¹⁵ <https://iletisim.com.tr/kisi/lev-nikolayevic-tolstoy/5567> (Erişim tarihi: 15.01.2022).

gizemini her defasında mükemmel bir kurgu ile ortaya çıkardığı eseridir. İnsanın zaafını, merakını, dünyevi hırsını ve aç gözlülüğünü okuyucuya sanki yaşıyormuşçasına yansıtan nezih bir kitaptır.

Aile Mutluluğu: Aile kavramı genel anlamda her insanın hayatında büyük bir yer kaplar. Sevgi, sahiplenme, sığınma duygularını yaşadığımız yer olarak kabul edilir. On iki çocuğu olan Tolstoy bu eserinde, toplumun yapı taşı olan aileyi ele alır. Bizlere aileyi oluşturan bireylerin kendi kimlikleri dışında sorumluluklarını hatırlatır. Bu roman, farkına varmadan hayatı ve yaşamdaki fırsatları kaçıran kişilerden bahsettiği için ders çıkarılacak bir eserdir.¹⁶

Romanları: *İnsan Nasıl Ölüyor? Kreutzer Sonat, Serge Baba, Hacı Murat, Diriliş*

Öyküleri: *Yanlış Kupon, Bir Karşılaşma, Ormanın Kesimi, Baskın, Üç Ölüm, Polikuska, Tipi, Köyde Dört Gün, Aile Saadeti, Toprak Ağasının Sabahı, Köyde Şarkı Söylemek, Usta ve Çırak, İki Süvari Subayı, İnsanlar Arasında Boş Bir Konuşma.*

Masalları: *Tolstoy'dan, Günlük ve Mektuplar, Fil ile Tilkiler, İlk hatıralar, Masallar, Oyun'dan Sonra, Sevginin Taleb, İtirafımlarım.*

Eğitim eserleri: *Adam Öldürme! Gençliğin Savunması, Birbirinizi Sevin, Yeni Bir Okuma Kitabı, Sebep ve Din, Şiddetin Yasası ve Sevginin Yasası, Bir Okuma Kitabı, Din ve Erdem, Popüler Öğretim.*

Sosyal ve Siyasî Denemeleri: *El Emeği, Hükümetin, Vatanseverlik ve Barış, Sonun Başlangıcı, Kadınlar, Mülkiyet Sorununun Tek Çözümü, Bir Devrimci'ye Mektup, İşçi Sınıfı Nasıl Özgür Kılınabilir? Bakanlara, Zihinsel Hareketlilik ve El Emeği, Devrimcilerin ve Halkın Bir Savunması, Kültür Şöleni, Rus Devrimi, Utandır, Açlık, Liberallere.*¹⁷

C. Yaşadığı Döneme Etkisi

Bir sanatçıyı değerlendirirken öncelikle yaşadığı çevreyi, siyasi konjonktürü veya içinde büyüdüğü dini ortamı, kültürü ve eğitim seviyesini topyekûn olarak incelemek gerekir. Çünkü kişinin fikirleri yaşadığı dönemin ihtiyaçlarına göre şekil alır. Rusya'da

¹⁶ Tolstoy, *Aile Mutluluğu*, (Çev.: Olga Cherade), Bahar Yay. İstanbul 2005, 18.

¹⁷ Ceylan, *Tolstoy'un Hayatı, Eserleri ve Din Görüşü*, 14.

köklü değişimlere öncü olan 1. Petro eğitimi güncellerken ilk olarak kiliseyi devre dışı bırakmıştır. Bütün eğitim sistemi Rus Ortodoks kilisenin tekelinde iken hükümete bağlı olacak şekilde Kutsal Sinod'u kurdu ve eğitim işlerini artık bu kurum yönetmeye başladı. Her ne kadar değişimler için bir başlangıç olsa da kilise yine güçlü bir şekilde halk nezdinde varlığını sürdürmüş ve kendi gibi düşünmeyenleri rahatlıkla dışlayabilmiştir.¹⁸ Dönemin eğitim anlayışını beğenmeyen Tolstoy ise yaşadığı dönemde Rus eğitim sisteminde büyük eksiklikler görmekte ve bu eksiklikler için çok ciddi çözüm yollarına başvurmaktadır. Bu durum ise onun anarşist olarak nitelenmesine neden olmaktaydı. Tolstoy eğitim sistemine ilk eleştirilerini Rus yazarlarının kimin için yazdığını sorgulayarak başlarken, cevabını ise kendileri ve geri kalan kültürlü azınlık için olduğunu fark eder. Bu durumda eğitimsiz Rus köylüleri için edebiyatın gereksiz olmadığını düşünür. Eğer köylü yazdıklarını okuyamıyorsa o halde bunu onlara öğretmeliydi.¹⁹ Hakiki bir Hristiyan olarak anılmak isteyen Tolstoy, kendisinin şiddet ve savaş konusundaki net tavrına karşın halk arasında anarşist olarak anılması onu pek de memnun etmemiştir. Fikirlerini hem edebi hem de gerçekçi bir dille, çekinmeden ve korkmadan ifade etmesinden ötürü Tolstoy bu anarşist sıfatını üstünden atamamıştır.²⁰

Eğitimci kişiliği, girişimleri ve eserleriyle sürekli karşımıza çıkan Tolstoy'un en önemli özelliği ise yazarlığıdır. İçinde yaşadığı halkı eğitmeyi kendisine görev olarak gören Tolstoy, aynı zamanda toplumdaki sosyo-ekonomik farklılıklara karşı da mücadele etmiştir. Onun amacı Rus köylüsünün hem eğitim ihtiyacını gidermek hem de yaşantısını iyileştirmek olmuştur. Yaptığı yurtdışı seyahatleri esnasında edindiği deneyimlerle köyünde, özellikle çocuklar için bir okul açıp eğitim verirken, ayrıca bu okula benzer şekilde, çevre bölgelerde de yirmiden fazla kurum açılmasına katkıda bulunmuştur. Tolstoy, yaşadığı dönemde eğitime dair farklı ve alternatif fikirleriyle çeşitlilik yaratmaktadır. Bu farklılıkların ortaya çıkması onun kendi hayat felsefesinin bir sonucudur. Onun köyünde kurduğu eğitim sistemi ve burada gerçekleştirdiği faaliyetlerin hepsi öğrencilerin özgürlüğüne hizmet etmektedir. Tolstoy, çocuğu özgür

¹⁸ Mustafa Ergün, *Rus Eğitiminde Batılılaşma Çabaları ve Reformlar*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon Koca Tepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon 2009, 34.

¹⁹ Emre Karataş, *Bir Eğitimci Olarak Tolstoy'un Yasyana Polyana Okulundaki Uygulamaları*, Pegem Yay., Ankara 2012, 170.

²⁰ Nezaket Demir, *Lev Nikolayeviç Tolstoy'un Anarşist Eğitim Kuramı ve Yasnaya Polyana Okulu*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2019, 29.

bir birey olarak tanımlamaktadır. Ona göre çocuk öğretmenin otoritesi altında ezilmemeli ve bu fikirleriyle aslında eğitimde şiddetin ve baskının karşısında olduğunu göstermektedir. Ayrıca öğrencilerin öğrenme noktasında seçim hakkının olması gerektiğini savunan Tolstoy, bu durumu anlatmak için müzeleri ve halk seminerlerini örnek gösterir. Buralarda herkes dilediğine katılırken dilediğinde de uzak durabilmektedir. Dolayısıyla Tolstoy kim neyi istiyorsa onu öğrenebilmeli diye düşünmektedir.²¹

Kuşkusuz ‘Tolstoyculuk’ akımının oluşmasındaki en önemli faktörlerden biri olan ve aynı zamanda Rus tarihinde de önemli olayların başında gelen toprak köleliğinin kaldırılması yine aynı şekilde 1. Petro tarafından kararlaştırılmıştır. Bu karardan önce yaşanan süreç insanların algısında önemli derecede değişimlere neden olmuştur.²² Bu başlangıçta basit bir durum olarak görünse de aslında toplumun büyük kesimini oluşturan köylü kesimine iade edilmiş temel hakkıdır. Çünkü öncesinde bir toprak satıldığı zaman, orada yaşayan köylü de beraberinde satılırdı. Uzun yıllar savaş ortamında ezilen köylünün yüreğine su serpiştirme çabası olarak ve Avrupa ülkesi olma yolunda olan Rusya için büyük bir adım olmuştur. 1. Petro sadece siyasi başarılarla imza atmakla kalmayıp aynı zamanda kültürel değişimlere de imza atmıştır. Bu dönemde edebiyatta, mimaride ve güzel sanatlarda da birçok gelişme görülmüştür. Bu tür değişimler kilisenin de sorgulanma dönemini başlatmakla beraber bir nevi Rusya için Rönesans hareketidir.

Genel anlamda ‘Tolstoyculuk’ öğretisinin özü temel olarak Hristiyan düşünce düzeninde var olan kötülüğe zor kullanarak karşı koyma yerine sevgiyi ön plana çıkarmaktır. Tolstoy yaşamı boyunca hayatı sorgular ve her zaman iyiyi bulmaya çalışır. Ancak içinden çıkamadığı durumlarda ise ruhsal bunalımlara girmiştir. Tolstoy son nefesine kadar sorularına yanıt bulmaya çalışır ve arayışını sürdürür. Özellikle şehirde olan yaşamı ve bu yaşamın uzantısı olan sanatı reddeder. Kabul etmediği bir başka konu ise kilise öğretisidir. Ona göre Hristiyanlığın tek buyruğu sevgidir. Ancak kilise insanlar arasına kin düşmanlık sokmaktadır. O dönemde kilisenin ve devletin kabul etmediği ‘Tolstoyculuk’ bu süreçten sonra başlamıştır.²³ Dolayısıyla böyle bir döneme denk

²¹ Tolstoy, *İnsan Neyle Yaşar*, (Çev.: Sultan Bozdağ Özmen), Kayalipark Yay, İstanbul 2017, 7.

²² Nermin Seda Akdoğan, *Tolstoy’un Yapıtlarında Kafkas Teması*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul 2010, 32.

²³ Akdoğan, *Tolstoy’un Yapıtlarında Kafkas Teması*, 60.

gelen Tolstoy'un toplumu anlatmadaki başarısı sadece Rus edebiyatında değil aynı zamanda dünya edebiyatında da önde gelen yazarlardan biri olmasını sağlamıştır. Yazarlığının yanı sıra adının bu denli yayılmasında etkili olan bir yönü de fikir hayatına olan katkıları ve dünyanın her yerinde benimsenen insan merkezli ahlâk felsefesi olmuştur.²⁴

²⁴ Akdoğan, *Tolstoy'un Yapıtlarında Kafkas Teması*, 52.

BİRİNCİ BÖLÜM

DİN VE SANATA GENEL BİR BAKIŞ

1.1. DİN NEDİR

Din kavramı olarak içerisinde birçok anlam taşımaktadır. Çünkü yeryüzünde tek bir din olmadığı için, var olan bütün dinler kendilerine göre ‘din’ kavramına bazı anlamlar yüklemektedirler. Durum böyle olunca dinin kavramı olarak bütün dinlerin sentezi olabilecek bir anlamı mümkün olmamıştır. İnsanlık tarihi incelendiğinde, din kavramının çok erken dönemlerden itibaren insan hayatına girdiğini ve etkin bir konuma sahip olmaya başladığını gözlemlemekteyiz.²⁵ Böyle bir durum ise hemen hemen her topluluğun bir dine sahip olması sonucunu doğurmuştur. Gerek insanların yapısı gerekse çevresel ve tarihsel şartlar, birbirinden çok farklı olan dinlerin meydana gelmesine ortam oluşturmuştur.

Dinlerin çeşitliliği noktasında hali hazırda söylenenler ciddiye alınırsa, dinlerin tek bir ağacın dalları olduğunu söyleyemeyiz. Bu nedenle dinin kavramı olarak bir tek tanımının olması mümkün görünmemektedir. “Doğaüstü”, “kutsal” ve “profan” kelimelerinin ayrımı ve “nihai ilgi” kavramlarına göre tanımlama gayreti, din kavramı hakkındaki görüşleri açıklayabilir, fakat bu kavramlar kendi başına dinin kelime anlamını vermek için yeterli değildir. Örneğin Budizm kolaylıkla referanslarını doğaüstüne uyduramaz. “Kutsal/profan” ayrımında çoğu zaman bu ikisinin birleşimi olan dini duygunun karmaşıklığına uygun düşmez. “Nihai ilgi” kavramı ise zorlama bir şekilde ancak dinin genel bir tanımı olabilmektedir.²⁶ ‘Din kavramı’ kullanım alanı olarak üstlendiği anlamlar ile etimolojik olarak üstlendiği anlamlar olarak farklılaşabilmektedir. Din kelimesi lügatte; ceza ve ivaz, İslâm, adet, daima yağın yağmur, taat, zül, inkiyad, maraz, hesap, kahr ve galabe ve istila, sultan ve melik, hüküm ve ferman, siret ve tedbir, tevhid ve ibadet, millet ve şariat, hizmet, ihsan anlamlarında kullanılmıştır.²⁷ Din hakkında öne sürülen bu kavramların hepsinin ayrı

²⁵ *Dini Çoğulculuk: John Hick’in Düşünceleri Etrafında Tartışmalar*, (Der. ve Çev.: Ruhattin Yazoğlu ve Hüsnü Aydeniz), İz Yayıncılık, İstanbul 2006, 7.

²⁶ Temel Yeşilyurt, “Din Nedir”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:8, Şanlıurfa, 1999, 155.

²⁷ Cavit Sunar, “Din Nedir”, *Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:4, Ankara, 1963, 5.

ayrı yaşamsal alt yapıları bulunmakta ve din toplumsal hayatta insanların hangi ihtiyaçlarına cevap verebilmişse ona göre bir anlam yüklenmektedir.

Din kavramının etimolojik anlamlarından bahsettikten sonra dine semantik açıdan bakıldığında üstlendiği anlamları kısa bir şekilde tarif etmek gerekir. “*Din, insanların yaratıcı olarak kabul ettikleri üstün güce olan inançlarını, ona yapacakları ibadetlerin bütünü ve bu imana göre davranışlarının nasıl olması gerektiğini düzenleyen inanış yoludur. Diğer bir ifadeyle din; hayatı çepeçevre kuşatan, belirli kural, emir ve yasakları bulunan, bu bağlamda dindarlık perspektiflerini sunan, dindarlarına değişik direktifler veren ve sınırları bazen esnek bazen sert bir şekilde çizilmiş bir yaşam tarzıdır. Bazen statik bazen dinamik bir hayat döngüsü sunan, değişik yaşam alanlarında davranış biçimlerini öngören öğretiler bütünüdür.*”²⁸ Din, etrafında topladığı kişilerin yaşamlarının her noktasına müdahale etmekte veya daha dindar bir bakış açısıyla söyleyecek olursak, yaşantısını olumlu olarak yönlendirmektedir.

Tolstoy, din kavramına genel anlamda isnat edilen üç farklı anlamın bulunduğunu ifade etmektedir. İlk olarak; insanlara gönderilen vahyin varlığı, Tanrı’ya yapılacak kulluğun en önemli gerekçelerinden biridir. Ona göre din kavramına bu anlamı yükleyenler, var olan dinlerden herhangi birisine inanan ve dolayısıyla o inandığı dinin ise yegâne doğru olduğunu kabul edenlerdir. Dine yüklenen ikinci anlama gelecek olursak, dinin bazı batıl inanışlar toplamı olduğunu ve bu inanışlardan doğan hurafe bir tapınma şekli olduğudur. Bu tanım ise genellikle herhangi bir dine bağlı olmayanların atfettiği bir anlamdır. Son olarak ise Tolstoy dine atfedilen anlamı ise şu şekilde değerlendirir; kafası çalışan insanların toplumu dizginleyip yönetmek ve aynı zamanda kendi rahatlarını sağlamak için ortaya attıkları önermeler ve kurallar bütünüdür.²⁹ Tolstoy dine yapılan anlam çeşitlerini sıraladıktan sonra kimlerin bu anlamları verdiğini ve ardından neden bu şekilde tanımlandıklarını açıklamaktadır. Verilen ilk anlamın sebebi, dine ilgisiz kalan, ama aynı zamanda dini faydalı bir yönetim şekli olarak görenlerin yükledikleri bir anlam olduğunu ifade etmektedir. Bu anlayışın devamında ise dinin insanlığın esenliği için arzu edilen ve eldeki bütün imkânlarla yayılması gereken inkâr edilemez bir hakikat olduğunu savunmaktadır. İkinci tanıma göre, din insanların ellerindeki tüm imkânlarla kurtarılması istenilen ve hatta zorunlu olan bir

²⁸ Abdülcelil Bilgin, “Din Dindar Dindarlık”, *Muş Alparslan Üniversitesi Dergisi*, Aralık 2014, 2(2), 76.

²⁹ Tolstoy, *Din Nedir*, 69.

hurafeler toplamıdır. Üçüncü tanıma göre ise din, fayda vermesi bir yana zengin ve seçkin insanlar için gerekliliği olmasa bile alt tabakadaki insanların aralarındaki sosyal düzeni sağlamak ve onları kontrol altında tutabilmek için mükemmel bir araçtır. Bu tanımların üçü de dinin özünden çok, tanımı yapanların dini ne ölçüde anladıklarını ve inançlarını göstermektedir.³⁰

Dinin insan için gerekliliğine gelecek olursak; insan denilen varlık beden ve ruhtan oluşmaktadır. Bu varlıkların hakikat anlamında birbirinden ayrı olarak düşünülmesi mümkün olmasa da mahiyeti itibariyle birbirinden ayrırırlar. Bu aralarındaki kısmi farklılık ihtiyaçlarına da yansımaktadır. İnsan vücudunun hayatiyetini devam ettirebilmek için nasıl bir takım yiyecek ve içeceklere muhtaç ise, ruhunun ihtiyaçlarını karşılayabilmek için de, dine muhtaçtır. İnsanoğlu ruhun arzularının sınırsızlığı dolayısıyla bu sınırsız arzularını manen yenebilmesi durumunda başarılı olabileceği inkâr edilemez. İnsan, gerçek saadete ruhunun sonsuz isteklerini manevi olarak tatmin etmekle ulaşabilir. Hayat bir mücadeleden ibarettir. Verilen bu mücadelede güçlü durabilmek için insanın dine ihtiyacı vardı.³¹ İnsanoğlunun yaratılışından beri bu iki ihtiyacın varlığı onu çeşitli çözüm yollarına itmiştir. Görülmektedir ki insanın ruhuna vermek istediği gıdayı ona ilk olarak din göstermiştir. İnsanlık tarihinde gerilere gidildiği zaman dinin daima insanlıkla beraber olduğunu ve dinin daima insan hayatının bir bölümünde var olduğunu görebilmekteyiz. Ayrıca hiçbir toplumun tamamen inançsız olduğu bir dönemi olmamıştır. Diyebiliriz ki din, insanlık tarihine eş değer olarak ilerlemiş olup insanların zihinlerinde daima bir yaratıcı fikri var olmuştur. Batıda yapılan araştırmalara göre dinin insan zihninde var oluşunun insanın doğumundan itibaren olduğu görülmektedir. Bu durum insan zihnine dinin sonradan değil de bir yaratıcı tarafından sokulduğunu göstermektedir.³²

Din, asırlardır birçok formda insan hayatına temas halinde varlığını sürdürmektedir. En eski dinlerden günümüz modern dinlerine, kabile dinlerinden kitabi dinlere kadar bütün dinlerin amacı insan hayatını bir şekilde anlamlandırmak ve ona yön vermektir. Hatta din o kadar eskiden beri yaşamaktadır ki yaklaşık yüz elli bin yıl önce yaşadığı tahmin edilen Neandertal insan türünden önce bile, ölü gömme törenlerinin

³⁰ Tolstoy, *Din Nedir*, 69.

³¹ Mehmet Aydın, *Dinler Tarihine Giriş*, Damla Yay., Konya, 2008, 40.

³² Aydın, *Dinler Tarihine Giriş*, 11.

olması dikkat çeken önemli bir durumdur.³³ Yerleşik hayata geç dönemlerde geçilmesi toplumlardaki dini mekânların veya sembollerin bulunamamasına neden olsa da M.Ö. 4000-3000 yılları arasında Orta Doğu'da yerleşik medeniyetin başlamasıyla, Mısır ve Mezopotamya'da dinî kültür izleri hızla artmıştır. Aynı şekilde yerleşik hayatın başlamasıyla tapmak kültleri ve organize din adamlığı gibi kurumsal yapılar kendini göstermiştir.³⁴ M.Ö. ikinci bin yılda Hindistan'ı istila eden Ari'ler, bütün inanç ve düşüncelerini Kuzey Hindistan'da egemen kılmışlardır. Ancak hiçbir inanç süresiz bir şekilde bir yerde ömür süremediği gibi Ari inancının da iki kişinin isyanıyla bu üç asırlık dönemde etkisi zayıflamıştır. Bunlardan birincisi, Caynizm'in kurucusu Mahavira lakaplı Vardhâmana Jinata iken, İkincisi de Budizmin kurucusu Guatamo Buda'dır. Her ikisi de M. Ö. VI. asırda yaşamışlardır.³⁵ Dünyanın birçok yerinde yeni dinler ve inanışlar ortaya çıkarken. M.Ö. 800-500 yılları arasında Çin'de de çok önemli dinî gelişmeler olmuştur. Konfüçyüs, Çin'in eski geleneklerini, sosyal ve dinî bir sistem halinde yeniden düzenlemiştir. Çin'den çıkıp doğuya doğru geldiğimizde aşağı yukarı aynı yüzyıllarda İran'da da Zerdüş'tün parladığını görüyoruz. Bütün bunlar milattan önce gerçekleşen vakalar iken miladı başlatan olay meydana gelir ve Hz İsa doğar. *“Birkaç asır sessiz duran Hristiyanlık Avrupa, Kuzey Afrika ve Orta Doğu'ya çok hızlı bir şekilde M.S. IV. asrın sonundan itibaren yayılmaya başlamıştır. M.S. VII. yüzyılın başlarında zuhur eden İslâmiyet ise çok kısa zamanda Arabistan merkezli bir yayılma ile Mısır, Kuzey Afrika, İran'a kadar yayılmıştır.”*³⁶ Ancak bu dinlerin öğretileri her ne kadar birbirlerinden etkilenmiş olsa da genel anlamda birbirinden farklıdırlar ve her dönemin din anlayışları da farklılık göstermektedir.

Dinin tarihsel gelişimini etkileyen ve aynı zamanda yeni dinlerin ortaya çıkmasına ortam hazırlayan üç temel faktör bulunmaktadır ki bunlar şöyledir;

- a. İnsanın doğuştan inanmaya yatkın bir yapıda olması
- b. Zaman içerisinde kutsal metinlerin değişimi sonucunda, inananların ise dini tecrübelerinin de değişime uğraması ve bunun garipsenmemesi

³³ Aydın, *Dinler Tarihine Giriş*, 55.

³⁴ Aydın, *Dinler Tarihine Giriş*, 56.

³⁵ Aydın, *Dinler Tarihine Giriş*, s 57.

³⁶ Aydın, *Dinler Tarihine Giriş*, 58.

- c. Bu iki faktör temelinde din takipçilerinin Kutsal'ı bilmesi, hissetmesi ve arzulaması.³⁷

Dolayısıyla din, zaman içerisinde sürekli olarak tekrar tekrar keşfedilmiştir. Dinin bu değişimlere maruz kalması onun insana ait olan diğer uğraşlarından farklı olmadığını ve daima değişmeye devam edeceğini göstermektedir.

Dinî duyguların kaynak bakımından içgüdüsel mi yoksa akli mi oldukları tartışması sürüp giderken, Kur'an da insan fitratı tabiriyle bu duyguların içgüdüsel olduğuna vurgu yapmaktadır. Ayrıca tarihi kayıtlara bakıldığında zaman yine aynı şekilde dinin içgüdüsel olduğu net bir şekilde anlaşılmaktadır. İspanya mağaralarına bakıldığında zaman en eski insan kalıntılarının bulunduğu ve bunların ise insanın bir mabuda tapınmanın varlığını ispatlamaktadır. Ayrıca bu kalıntılar insanın tapınma duygusunun en eski duygu olduğuna işaret etmektedir. İnsan hayatının en eski dönemlerinde var olduğu görülen bu duygu halen devam etmektedir. Tarihin bize gösterdiğine bakılacak olursa bu duygunun gerileme yaşamayacağını göstermektedir. Dini duygu, hem insanın toplumsal duyguları arasında en eski duygu olması, hem de günümüze kadar kesintiye uğramadan devam etmesi ve insanın yaşadığı her yerde tekrar etmesi onun içgüdüsel olduğunu kesin bir şekilde göstermektedir.³⁸

1.1.1. Dinde Sanatın Yeri ve Önemi

Sembollerin dinlerin anlaşılmasında ve anlatılmasında önemli bir konumunun olduğu göz önüne alındığında, sanatın bu amaca hizmet edeceği inkâr edilemez. Sanata ahlâkî değerlerin ve herkesin tek bir yaratıcı tarafından yaratıldığı gerçeğini yayma gibi bir görev yüklenirse, herkes tarafından kolayca anlaşılacak bir dil olan sanatın bu fikirleri anlatmada yardımcı olabileceği kesindir.

Sanat tarihin her zamanında ve mekânında bir güç olarak kullanılagelmiştir. Bu gücün kötülük veya küfür için kullanılabilmek durumu yanı sıra iyilik ve doğruluk için de kullanılabileceğini bilmek gerekmektedir. Uluslararası alanda yarışabilecek kadar yetkin sanatçılara sahip olan ülkelerin, güçlü bir sanat anlayışına sahip oldukları görülmektedir. *“Dolayısıyla bu ülkeler sahip oldukları sanatı kullanarak seslerini tüm*

³⁷ M. Fatih Kalın, “İnancın Gelişimi ve Dinî Bilinç Üzerine Rudolf Otto'nun Düşünceleri”, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2017, Sayı: 7, 491.

³⁸ Ali Şeriati, *Sanat*, (Çev.: Ejder Okumuş, Sait Okumuş, Şamil Öçal), Fecr Yayıncılık, Ankara 2015, 44.

dünyaya duyurabilmektedir. Buna futbol maçlarını veya spor dallarını örnek verebiliriz. Herhangi bir sanat alanının birinde bu başarıyı yakalayan ülkelerin günlerce dünya medyasını nasıl meşgul ettiklerini görmekteyiz. Sanat dallarında da böyledir. Uluslararası düzeydeki bir müzisyenin, bir mimarın veya heykeltıraşın ne denli bir tanıtım ve reklam gücüne sahip olduğu açıktır.”³⁹ Sanatın kötüyü tanıtmaya ve yaygınlaştırma gibi boyutunun yanında insanları birleştirip ve kaynaştıran bir özelliği de bulunmaktadır. Tamamen kullananın niyetine bağlı olarak şekillenmektedir.

Uzun çabalar sonucu meydana gelen sanatın verdiği keyif, çekilen tüm zahmetin ardından tatlı bir his uyandırırken, aslında bu hazzın yaşamımızın ne kadarına hükmettiği de bir bakıma bizim hayat kalitemizi yansıtmaktadır. Tolstoy’un da ifade ettiği gibi sanat, insanın varoluşundan kaynaklanan ve dünya döndükçe var olacak olan bir etkinliktir. Bizim yapmamız gereken şey ise sanatı her türlü gereksiz çabadan temizlemektir. Sanat insanın ruhundan taşan bir etkinlik olması sebebiyle asıl önemli olan onu gereksiz uğraşlardan ayıklamak ve uhreviyata erdirmektir.⁴⁰

Din ile sanatın sembollere verdikleri değer aynı orandadır. Çünkü her iki alan da, kişiye hitap edebilme ve onun algılarına seslenebilme sürecinde sembollerin etkileme gücünü kullanmak istemektedirler. Böylece hem din hem de sanat amaçlarını sembollerden yardım alarak anlatmaya çalışırlar. Sanatta daha etkin olan sembolizm, dinde ise inancın somutlaşabilmesinin imkânı zayıf olduğundan özellikle ibadetler açısından büyük bir değer taşımaktadır. Bu hususta diyebiliriz ki din ile sanatın birleştikleri en önemli nokta estetik olan boyuta yaptıkları vurgulardır. Ancak dinde vurgu ile sanata yapılan vurgu arasında bazı farklılıklar da bulunmaktadır. Çünkü dine yapılan estetik vurgunun kişisel bile olsa nesnel bir boyutunun olması gerekmektedir. Aksi takdirde, ortak bir olgu oluşturulması mümkün olmayacaktır. Aynı durum sanat için geçerli değildir. Sanatçının amacı, dinden farklı olarak, her durumda genel geçer bir algı oluşturmak olmadığından nesnel algılar sergilemesi beklenmemektedir.

Bir kültürü veya daha geniş perspektiften bakacak olursak dünyayı anlamının en kolay ve en kısa yolu sanattan geçmektedir. “*Hakikat anlayışının ve bununla çok sıkı bağlantısı bulunan estetik duyarlılığın dışı vurumu olarak sanat bu konuda kişiye çok büyük avantajlar sunmaktadır. İslâm'ın hayat ve hakikat anlayışının, kısaca, dünya*

³⁹ Akdoğan, *Sanat, Sanatçı, Sanat Eseri ve Ahlak*, 223.

⁴⁰ Tolstoy, *Sanat Nedir*, 56.

görüşünün çeşitli dil ve ifade düzeylerindeki bir tezahürü olan İslâm sanatının da olduğunu söyleyebiliriz.”⁴¹ Sanatın, dinlerin kendilerini ifade etme yolunda çok önemli bir görevi bulunmaktadır. Kültürün her tarafına sinen din, kendi varlığını somutlaştırabildiği en iyi yol olan sanat iken, mimariden tutun müziğe ardından yemek seçimine kadar her alanda ön plana çıkmaktadır. Elbette din, sanat değildir; ama duyarak, düşünerek ve zevk alarak yaşamak bir sanattır.⁴² İnsan hayatında son derece önemli bir yeri olan güzellik duygusu veya daha geniş anlamda bedii zevk, sanat eserleriyle somut bir ifadeye kavuşur. Sanat eserleri, hayatın her yönüyle ilgili ve bu bakımdan da alabildiğine geniş boyutları olan estetik tecrübenin belli bir dil ve üslup içinde somutluk kazanmış halidir. Dahası, estetik, sanat eserleri veya sanat felsefesiyle sınırlanamayacak kadar geniş bir konudur. Bu bağlamda bütün estetik değerlerin ve en başta da güzelin mahiyeti, insanın bu değerler karşısındaki konumu ve yeri, estetik tecrübenin özellikleri gibi konular üzerinde durulması gereken en önemli hususlar olarak karşımıza çıkar.⁴³ “Her dinin kendi müminleri veya etkili olduğu kültür içinde yetişen sanatçılar üzerinde, dolayısıyla sanat üzerinde belli bir etkiye sahip olduğu açıkça bilinen bir husustur. Dinin bu etkisi, sanatın hem muhtevası, hem de formu üzerinde olabildiği gibi, bazı sanatların diğerlerinden daha önemli görülerek diğer sanat türlerinin ikinci planda tutulmasına yol açan bir şekilde de olabilir.”⁴⁴ Bu da göstermektedir ki din, sanatın insanlar arasında kategorize edilmesinde önemli rol oynamaktadır.

Yapılan araştırmalar sonucunda diyebiliriz ki, tarih boyunca 'din ve sanat' ilişkileri sanıldığından çok daha fazla ve karmaşık olmuştur. Zaten en iyi sanat eserleri dinin himayesi altında olan kültürlerin bağrından kopup gelmişlerdir. Bu hüküm, hem Batı, hem bizim ve hem de bütün kültür ve medeniyet dünyası için geçerlidir. Bu durumu, bütün toplumlarda gözlemlemek mümkündür. Genel anlamda sanat tarihine baktığımızda, sanat dallarının en nadide eserlerinin herhangi bir dinin etkisiyle gün yüzüne çıkan eserler olduğunu görebiliriz. Yapılmış en ustaca mimariler mabetlerken, en güzel ilahiler ve şiirler ise yine dinden doğmuşlardır. Hatta şunu bile söyleyebiliriz ki en göz alıcı heykellerin bile dini hassasiyetlerle putperestler tarafından yapıldığı

⁴¹ Turan Koç, *İslam Sanat Geleneği ve Estetik*, İsam Yayıncılık, İstanbul 2009, 35.

⁴² Koç, *İslam Sanat Geleneği ve Estetik*, 37.

⁴³ Koç, *İslam Sanat Geleneği ve Estetik*, 37.

⁴⁴ Koç, *İslam Sanat Geleneği ve Estetik*, 38.

görülmektedir. En içli müziklere, mozaiklere, fresklere ve gravürlere bakıldığı zaman bunların dindar ellerden çıktığı görülmektedir. Dini heyecanlardan güç alan sanat eserleri hep en iyi şekillerde gün yüzüne çıkmışlardır. Hatta putperestlerde din ve sanatın, adeta aynı şey olduğunu görebiliyoruz. Bu durumu desteklemek için en nadide örnek olan eski Yunanistan'ı verebiliriz.⁴⁵

Anlaşılabacağı üzere din sanata daima ihtiyaç duymuş ve kendi potansiyelini gerçek manada ortaya çıkardığı mecra sanat eserleridir. Durum böyle olunca sanatçı da dinler tarafından övülmüş ve en iyi sanatçı ise dini duyguları sanatına en başarılı bir şekilde yansıtan kişi olmuştur. Ayrıca din insanların herhangi bir objenin değer ölçümünde önemli rol oynarken, bir başka şeyi ise dışlayabilme gücüne de sahiptir.

1.2. SANAT NEDİR

Yaşamın içinden çıkan bir insan etkinliği olarak sanatın, insanlık tarihiyle eşit yaşta olduğu söylenebilir. İlk insanlar ilk sanat faaliyetlerini mağara duvarlarına işlerken, günümüzde ise insanlar sanatlarını farklı yollardan işlemeye devam etmektedirler. Bir nevi sanat ile ölümsüzleşmeye çalışan sanatçının sahip olduğu bu ruh halini gün yüzüne çıkarabileceği alanların çeşitliliği aynı zamanda sanatın da daha geniş bir yelpazeye sahip olmasına olanak sağlamıştır.

Genel olarak sanat kavramına bakacak olursak; herhangi bir etkinliğin ya da bir işin yapılmasıyla ilgili kuralların, bilgilerin ve yöntemlerin hepsine birden sanat denir. Sanatsal etkinlik ise bazı hedeflerin, duyguların, durumların, olayların veya fikirlerin tecrübelerden faydalanarak yetenek ve hayal gücü kullanarak dile getirilmesine ya da bir başkasına ulaştırılmasına yönelik olan yaratıcı bir insan faaliyeti şeklinde tanımlanabilir.⁴⁶ Her ne kadar sanat kavramı üzerine birçok tanım yapılmış olsa da, tanımlamaya çalışan herkes bir önceki tanımın yetersiz olduğunu iddia ederek bu sorunu yeniden ele almıştır. Çünkü her yeni sanat tanımı denemesi, kendi döneminin yeni sanatsal gelişmelerinden hareketle sanat kavramına yaklaşmıştır. Bu sorunların ilki tanımlardaki kapsama sorunudur. Sanat tanımları getirdikleri bakış açısı ile tüm sanat eserlerini kapsamayı hedeflemişlerdir ki iyi bir tanımın ölçütlerinden birisi de budur. Bununla birlikte tanımların bazıları gereğinden fazla geniş olduğu için sanat eseri ile

⁴⁵ Seyyid Ahmed Arvasi, *Diyaletliğimiz ve Estetiğimiz*, Burak Yayınevi, İstanbul 1990, 140-141.

⁴⁶ Nejat Bozkurt, *Sanat ve Estetik Kurumları*, Sarmal Yayıncılık, İstanbul 2006, 15.

diğer nesnelerle aralarındaki saptanması istenen ayırıcı özelliklerini kaybederken, yapılan bazı sanat tanımları ise dar bir kapsama alanına sahip olduğu için bazı sanat eserlerinin dışarıda bırakılmasına neden olmuştur.⁴⁷ İfade ettiğimiz gibi sanat kavramına sığdırılan her türlü insan etkinliği ifadesi sanata çok geniş ve çok çeşitli bir havuz alanı oluşturmuşken, bunların tamamını kapsayacak bir sanat tanımı yapmak ise epey zorlaşmıştır.

Sanat estetik boyutuyla beraber bir düzen ve disiplin uyumudur. Düzensiz ve ahenksiz sanat olmaz.⁴⁸ *“İnsanın deruni âlemini görülebilir, duyulabilir şeylere yansıtan, böyle bir âlemi mümkün olduğu ölçüde objektifleştiren mesajlar iletebilecek yapıya kavuşturan beşeri bir faaliyettir. Sanatın iletmediği mesajı başka hiçbir araç iletmez. O, başka bir tecrübeye icra edilemez ve bu anlamda sanat otonomdur. Bir sanat eseri taklit edilebilir ancak yeniden yapılamaz veya eksik kalmışsa bile tamamlanamaz. Hemen hemen her sanat eserinin bir konusu olur. Ama o konu herkese açık bir konu olmayıp, sanatkârın yorumuyla, onun düşünce ve hayal dünyasından aldığı zevk ve şekille bize ulaşır.”*⁴⁹

Sanat, sanatçının yaşadığı ortamının, kültürünün en önemlisi de bakış açısının sanat eserine aktarım yoludur. Her sanatçı eserini hayatının mihenk taşı olan değerler üzerine temellendirir. İnsanların karşısındakilerle olan her iletişimi sanat değildir. Örneğin gülen veya ağlayan biri dış görünüşüyle ya da çıkardığı seslerle bu duyguları karşısındakilere iletir ve onlarda da aynı duyguları yaratır. Sanat yaşadığı bir duyguyu karşısındakilere aktarmak isteyen birinin bu duyguyu kendinde yeniden üretmesi ve belirli dış ifadelerle onu ifade etmesiyle başlar. Örneğin, kurt gören bir çocuğun nasıl korktuğunu anlatması ve bunu karşısındakilere de aktarması sanat olarak gösterilebilir.⁵⁰ Çünkü çocuk kurttan nasıl korktuğunu karşısındakine hissettirir ve aynı korkuyu ona yaşatabilir. İşte burada yapılan şey sanattır.⁵¹

“Sanat, metafizikçilerin dedikleri gibi gizemli bir düşüncenin, güzelliğin veya Tanrı'nın tezahürü değildir. Yine sanat, fizyolog estetikçilerin dediği gibi insanın

⁴⁷ Ömür Karşı, *Sosyal Bilimlerde Güncel Tartışmalar İnsan Çalışmaları*, Bilgin Yay., Ankara, 2018, 689.

⁴⁸ Selçuk Mülayim, *Sanata Giriş*, Bilim Teknik Yay., İstanbul 1994, 17.

⁴⁹ Aydın, *Din Felsefesi*, 298.

⁵⁰ Tolstoy, *Sanat Nedir*, 44.

⁵¹ Tolstoy, *Sanat Nedir*, 45.

birikmiş fazla enerjisini atmak için başvurduğu bir oyun da değildir. Sonra sanat, duyguların birtakım işaretlerle dışa vurulması da değildir. Güzel resimler üretmesi hiç değildir. En önemlisi de haz duyulması değildir. Sanat, hayat için zorunlu olan tek bir insanın ve bütün insanlığın esenliğe yürüyüşü için zorunlu olan, insanları aynı duygular çerçevesinde birleştiren ilişkiler ortamıdır.”⁵²

Bir sanat sınıflandırılmasının olabilmesi için sanatların ifade edildikleri veya ortaya çıkarıldıkları araçların doğasına uygun olarak yapılması gerekmektedir. “İşitsel sanatlar, seslerle ilgili sanatlardır. Bunun içine esas olarak müzik girer. Müzik zamansal bir sıraya göre takdim edilen sesler ve duraklamalardan meydana gelen bir sanattır. Görme sanatları, görme ile ilgili nesnelerden meydana gelen sanatlardır. Onlar esas olarak göze hitap ederler. Bunun içinde resim, heykeltıraşlık, mimari gibi sanatlar girer. Edebiyat, bir başka sanat sınıfını temsil eder. Bir bakıma görsel sanattır.”⁵³ Çünkü şiir ve roman okunabilen sanatlarırken aynı zamanda işitsel sanatlar kategorisine de girmektedir. Bazı sanatlar ise hem görsel hem de işitsel sanatlar olabiliyorlar. Örneğin opera ve tiyatro hem görsel hem de işitsel sanatlardır.

Sanat eserlerinde doğruluk veya yanlışlık gibi önermeler bulunmaz. Örneğin müzikte, resimde, heykeltıraşlıkta, mimaride doğru veya yanlış olduğu söylenebilecek herhangi bir önerme mevcut değildir. Olsa olsa roman veya şiirlerde doğruluk veya yanlışlıktan söz edilebilir. Örneğin Napolyon’un fiziksel özelliklerinden veya ruhsal özelliklerinden bahsederken yanlış tasvir eden cümleler hakkında bu tür önermeler kullanılabilir.⁵⁴

1.2.1. Sanatın İnsan Yaşamındaki Yeri

Sanatın bir tanımını yapacak olursak; insana has duyguların, düşüncelerin çeşitli yollarla anlatımı veya dışa yansımaları diyebiliriz. Bütün güzellikler sanatla gün yüzüne çıkarılır ve topluma ulaştırılır. Hayatı güzelleştirmek ve daha yaşanılır hale getirmek sanatla mümkündür. Sanat insan hayatını her anlamda daha zevkli hale getirebilir. Sanat, insandaki estetik yanın ortaya çıkarılması, anlaşılması, özümsemesi, sorgulanması ve insan madde arasındaki güzele varma çabasıdır, şeklinde

⁵² Tolstoy, *Sanat Nedir*, 48.

⁵³ Ahmet Arslan, *Felsefeye Giriş*, Adres Yayınları, İstanbul 2012, 309.

⁵⁴ Arslan, *Felsefeye Giriş*, 317.

tanımlanabilir. Sanatı, Allah'ın insana verdiği bir emanet olarak da görebiliriz. Allah bu emaneti yere göğe ve bu ikisi arasındaki bütün dağ ve denizlere teklif etti ama hiçbirisi bu yükün altına girmek istemedi. Denizler ve dağlar duyarlılık, yaratıcılık ve var olandan fazla bir ihtiyaca sahip değildirler. Onlar ne dertli olduklarını, ne ıstırap çektiklerini, ne muhtaç olduklarını ne de yaratabileceklerini hissediler. İnsandır sadece hissedebilen, seçebilen ve yaratabilen. Sanat, doğayı ve var olan her şeyi istediği halde bulunmayan şekle sokmak veya istediği halde bulamadığı şekle sokan veya isteyip de ele geçiremediği şeyleri meydana getirmek için tasarlanmıştır. İnsana verilen yüce değerinde güzeli seçebilme ve yansıtabilme yeteneğinin olduğunu savunan Şeriatî, sanatın ise Allah tarafından insana özel bir değer olduğuna inanmaktadır.⁵⁵

Sanatın, insan için hayatı kolaylaştıran yönlerine değinecek olursak ilk olarak onun toplumsal değişimleri kolaylaştırdığını söyleyebiliriz. Ayrıca sanatın başka bir etkisi de kişilerin algılama, düşünme, anlama, yetilerini canlı tutacağı ve duygusal yönlerini de harekete geçirebileceğidir. Ayrıca sanatın evrensel bir dil olma yönü de bulunmaktadır. Çağımızın hızlı değişkenliğine, sınırsız ve sonsuz beklenti ve isteklerine, gerek olumsuz bulduğumuz yönelme ve olgulara karşı gereken savaşı verebilmek gerek ise bu durumlara ayak uydurabilmek için, çok boyutlu, çok yönlü ve demokratik düşünmeyi bilmek gerekmektedir. Yetişen kuşaklara bu değerleri kazandırabilmek, onların doğru toplumsallaşabilmesini sağlamak, her yeni kuşağın bir öncekini aşması gerektiğini kavrayabilmek ve onlara bir şeyler öğretebilmek için çok boyutlu, sürekli yenilikler içeren ve çok yönlü her türlü eğitim ve öğretim yönteminin yeniden ele alınması önem arz etmektedir. Bu yeni yöntemlerin özellikle yaratıcılığı destekler tarzda olmasına önem verilmelidir. Hal böyle olunca sanat eğitiminin de en zengin ve en geniş boyutlarıyla bu yeni anlayış içerisinde yer alması gerekmektedir. Geçmişe bakıldığında zaman sanatın yetenek işi olduğu bahanesiyle sanat eğitiminin geri plana atılmış olması sanatın dar kalıplara sığdırmak olduğu anlamına gelir. Sanat bir bakıma yetenek işi olabilir, ancak sanat eğitiminin amacı çocuk ve gençte ilgi uyandırmak ve sanatı sevdirmektir. Sanat eğitiminin insan için bir başka amacı ise her insanı estetik bakış noktasında belli düzeye getirmektir.⁵⁶ Sanat insanın bedeni ihtiyaçlarını giderebilmesiyle de ilgilidir. Sanatın insan için faydalarını açıklayacak

⁵⁵ Ali Şeriatî, *Sanat*, (Çev.: Ejder Okumuş, Sait Okumuş, Şamil Öçal), Fecr Yayıncılık, Arkara, 2009, arka kapak.

⁵⁶ [https://www.turkcebilgi.com/\(Erişim tarihi: 15.11.2022\).](https://www.turkcebilgi.com/(Erişim tarihi: 15.11.2022).)

olursak; başta dünyayı açıklayabilmesini, doğa karşısında insanı korkularıyla yüzleştirmesini, insanın ölüme karşı olan çaresizliğini ölümsüzleşme isteğiyle törpülemesini, siyasal baskılar sonucunda ortaya çıkan ezilmeye dik duruşla karşılık vermesini, son olarak da ekonomik, fikirsel ve sömürülere karşı ayakta kalma gücü verdiğini söyleyebiliriz.

Sanat uğraşlarının ruhun tedavi edici özelliğinin de bulunduğunu söyleyebiliriz. Sanatın izleri insan hayatının neredeyse bütün seyrinde bulunmaktadır. İnsan bedeni hayatla karşılaştığı andan itibaren kavradığı biçimler, gördüğü renkler, idrak ettiği hacimler ve formlar hep bu çizginin yansımaları olmuştur. Yaşadığı mekânın, dolaşp gezdiği çevrenin, giydiği kıyafetin ve benzer şekilde daha birçok faktörün yansıtıldığı duygular içerisinde insan, toplumda içerisinde şekillenecek ve bir biçime girecektir.⁵⁷

Toplumsal yaşamla sanat arasında soyut ve mekanik ilişkiler vardır. Sanatın sosyolojik işlevleri arasında insanı değiştirmek, yetiştirmek, yönlendirmek ve yetkinleştirmek bulunmaktadır. Ayrıca sanat eseri ortaya çıktığı dönemin deneyimlerini, tecrübelerini ve ortak yaşantılarını yansıtan bir süzgeçtir. Sanatın başka bir toplumsallaştırma işlevi de kitleleri ve fertleri bilinçlendirmesidir. Her sanat eseri ile yaşam arasında derin bağlantılar olup daima iç içedirler. Sanat eserleri arasında bir kıyaslama yapacak olursak en güçlü sanat eseri sosyal hayatı en tarafsız şekilde mekân ve zaman boyutlarına aktarabilen eserlerdir.⁵⁸

1.2.2. Sanat Kuramları

Filozofların estetik alanında en fazla meşgul oldukları konu sanatı tanımlama konusu olmuştur. Bu uğurdaki çalışmalar Platon'a kadar eskilere dayanmaktadır. Sanatı tanımlamaya yönelik olan bu girişimler üç ana kategoriye ayrılır.

Sanat tanımlarının ilk kategorisi taklit üzerine olup ilk temsilcisi ise Platon'dur ve 18. yüzyıla kadar da temsilcileri olmaya devam etmiştir. Sanat kuramlarının ikinci ana kategorisi ise sanatın özünü ifadede ve duyguların dışı vurumunda bulur ve sanatı duygu iletişimi yoluyla tanımlar. Bu kategorinin ise ilk temsilcileri Aristoteles olup, David Hume'a kadar gelmektedir. Bu sanat anlayışının en önemli temsilcileri ise

⁵⁷ İlhan Özkeçeci, *Eğitime Sanatın Katkıları ve Yansımaları*, Fatih Üniversitesi. İstanbul 2009, 394.

⁵⁸ Murat Sülün, *Bütün Boyutlarıyla Din*, Kur'an Çalışmaları Vakfı, İstanbul 2016, 117.

romantiklerdir. Sanat tanımlarının son basamakta soyuttan forma doğru geçtiğini görebiliyoruz. Bu anlayışın en önemli temsilcisi ise İngiliz sanat eleştirmeni Clive Bell'dir.⁵⁹

a. Taklit veya Temsil Olarak Sanat

Mimetik sanat anlayışı, sanat alanındaki en köklü kuramdır. Taklide dayalı olan bu sanat kuramı antik Yunan düşünürü olan Platon tarafından geliştirilmiştir. Platon'da sanatın çokta değerli olduğu söylenemez. Çünkü Platon'a göre bir disiplinin değerli olabilmesi için bizi katıksız gerçekliğe götürmelidir. Sonuç olarak Platon sanatın hakikate hizmet etmesi gerektiğini savunur.⁶⁰

b. Katartik Sanat Anlayışı

Bu sanat kuramının temsilcisi Aristoteles olmakla beraber Platon'dan ve onun geliştirdiği mimetik sanat anlayışından çok etkilenmiştir. Katartik sanat anlayışına göre sanat bir uyarıcı olmayıp, tutkuları dizginleyip yatıştıran bir araçtır. Duyguların açığa çıktığı en belirgin duygu yolu ise korkudur. Bu korku yoluna sanat eserlerinde trajedi adı altında yer verilmektedir. Bu yolun tutarlı ve gerçekçi bir olay örgüsünün olması gerekmektedir.⁶¹

c. İfadeci ya da İdealist Sanat Anlayışı

Taklit kuramlarının sanat alanındaki rakipleri ifade kuramlarıdır. Bu kuramlara göre sanat anlayışları bir taraftan duygu ve düşüncelerin estetik bir şekilde ifade edilmesi temeline dayanırken diğer taraftan klasik taklit anlayışına da yeni bir alternatif olarak ortaya çıkmışlardır. Bu sebepten İfadeci sanat anlayışları, taklit ve temsile dayalı sanat anlayışlarıyla birkaç noktada büyük zıtlıklar gösterir. İfadeci sanat anlayışında önemli olan sanatçının kendi fikirleri ve duygularıdır. Yani söz konusu sanat anlayışının savunucuları, ifadenin verdiği hazzın kendi içinde bir amaç taşıdığını belirtmeye özen gösterirler. Yaratıcılığa büyük bir önem yükleyen ifadeci sanat anlayışı, sanatçıyı gerçek bir yaratıcı seviyesine yükseltir. Bu anlayışın içerisinde ayrıca daha alt düzeyde bulunan

⁵⁹ Ahmet Cevizci, *Felsefeye Giriş*, Sentez Yayıncılık, Bursa 2007, 216.

⁶⁰ Cevizci, *Felsefeye Giriş*, 219.

⁶¹ Cevizci, *Felsefeye Giriş*, 220.

sanatçıların yaratıcı sanatçıya bağlı olduğu mantığı bulunmaktadır. Büyük sanatçılar ise bütünüyle yeni form ya da bakış açılarının yaratıcılarıdır.⁶²

d. Oyun Olarak Sanat Anlayışı

Estetik tarihinin bir başka önemli sanat kuramı da sanatın ahlâkî etkisiyle ilgili bir kuram olan oyun olarak sanat anlayışıdır. Bu kuram Alman idealist düşünürü Friedrich Schiller tarafından geliştirilmiş olup, bu sanat telakkisinde ise, sanatın özerk ya da amacı kendisinde olan bir şey olmadığını, ahlâkî etkisi veya insan için gerçek özgürlüğe ve organik birliğe ulaşma yolu olduğunu benimser. Kuram bu yüzden, sanat ile oyun arasında bir benzerlik kurar ve tıpkı oyunun bizatihi kendisi için istenen bir şey olmaması gibi, sanatın da nihai özgürlük ve mutluluk amacı için talep edildiğine işaret eder.⁶³

e. Formalist Sanat Anlayışı

Formalist sanat anlayışı parçaların tek tek her bireysel sanat eserine özgü olacak şekilde yapılanıdır. Kompleks düzenlenişi ya da organizasyonunun sanatsal bir anlama sahip olduğu konusunda ısrar ederek sanat eserini serbest bırakır. *“Bir nevi sanat eserinin özerkliği temin etmeye çalışan bir yaklaşımdır. Ayrıca formalist sanat anlayışı edebiyatta, müzikte, mimaride veya başka herhangi bir sanat dalında sanat eserinin değerinin başka hiçbir şey tarafından değil de, sadece eserin formu tarafından belirlendiğini öne sürer.”*⁶⁴ Formalist yaklaşım her sanat eserinin bir içsel bir de dışsal olmak üzere iki yönünün olduğunu ve sadece sanat eserinin içsel yönünün ona bir değer biçtiğini öne sürer. Sonuç olarak formalist kuramın en önemli güçlüğü, kuramın özünü oluşturan "form" kavramından kaynaklanır.

f. Kurumsal Sanat Anlayışı

Amerikalı felsefeci George Dickie tarafından geliştirilen bu görüş, neyin sanat eseri olarak görüleceğinin zamana ve yere bağlı olarak değiştiğini savunur. Kurumsal sanat anlayışı bir şeyin sanat eseri statüsü kazanabilmesi için, iki koşula ihtiyaç duyduğunu iddia eder. Bunlardan ilki insan elinden çıkma bir şey olması gerektiği ve

⁶² Cevizci, *Felsefeye Giriş*, 221.

⁶³ Cevizci, *Felsefeye Giriş*, 222.

⁶⁴ Cevizci, *Felsefeye Giriş*, 224.

ikincisi ise ona bu statüyü verecek bir sanat dünyasının varlığıdır. Buna göre, sanat eseri olarak kabul edilen bütün bu farklı nesnelerin, her şeyden önce doğada hazır bulunmuş olmaktan ziyade, üzerinde şu ya da bu ölçüde çalışılmış olan eserler olması gerekir. İkinci ve çok daha önemli koşul ise, insan elinden çıkma bu ürüne, sanat eseri statüsü atfedecek olan bir sanat dünyasının varlığıdır. Çünkü bir nesnenin sanat eseri statüsü kazanabilmesi için ön koşul bu nesnenin insan elinden çıkmış olması, ikinci husus ise bu eserin sergileneceği sanat dünyasının hali hazırda var olmasıdır. “Kurumsal sanat anlayışı, insan elinden çıkma bir nesnenin, onu sanat eseri olarak belirlemeye yarayan hiçbir özelliği olmadığını öne sürerken, nesneye sanat eseri statüsünün sanat dünyası tarafından verildiğini öne sürer.”⁶⁵

g. Tarihselci Sanat Anlayışı

Tarihselci sanat perspektifi sanat eserinin içinde üretilmiş olduğu toplumsal, kültürel ve tarihsel bağlamdan hareketle ele alınması gerektiği görüşünü ifade eder. Bu sanat kuramının temsilcisi ise Arthur Danto'dur. Tarihsel sanat kuramına göre bir sanat eserinin nasıl yorumlanacağı o sanat eserinin üretildiği tarihsel, kültürel hatta politik koşullara bağlı olarak değerlendirilmesi gerektiğidir. Kurama göre bir şeyin sanat eseri olması için beş temel şartının olduğunu öne sürer. Bunların ilki, sanat eserinin bir olay, olgu, nesne hakkında olması gerektiği fikridir. İkinci şart; sanatçının temsil edilen içerikle ilgili duygularını, inançlarını, kısacası tutumlarını ifade etmesi gerektiğini öne sürer. Üçüncüsü; bir sanat eseri sanatçının işlediği konuyla ilgili tutumu veya bakış açısını ifade ederken sanatçının eserini bir metaforla yapması gerektiğidir.⁶⁶ Dördüncüsü ise metaforik temsil ve ifadenin tarihsel bir bağlantısı olması gerektiğidir. Sonuncusu ise sanatsal temsil ve ifadenin içeriğinin büyük ölçüde yorumlanarak oluşturulması gerektiğidir.

h. Marksist Sanat Anlayışı

Yirminci yüzyılda sanat kuramı alanında felsefi estetiğe sosyolojik bir alternatif yaratan önemli bir sanat görüşü, Marksist sanat anlayışıdır. Söz konusu sanat anlayışı,

⁶⁵ Cevizci, *Felsefeye Giriş*, 227.

⁶⁶ Cevizci, *Felsefeye Giriş*, 229.

doğrudan doğruya Marx'ın kendisi tarafından geliştirilmiş bir sanat kuramı değildir. Çünkü Marx'ın geliştirmiş olduğu bir sanat kuramı yoktur. Kuramın ismini Marx'tan almasının nedeni genel olarak Marksist düşünürlerin oluşturmuş olduğu bir kuram olmasındandır. Marksist sanat anlayışı, sanatın ne olduğunu ortaya koymaya çalışan özcü bir sanat görüşü yanında, işlevsel bir sanat görüşünü somutlaştırmıştır. Marksist sanat anlayışı, dünyayı gerçekte olduğu şekliyle gösteren bir temsiline mümkün olmadığını ancak var olan temsiline ise bir yansıma olarak insanların zihinlerinde bulunduğunu iddia etmektedir. Sanat işte bu yüzden, tek tek her toplum ve dönemle ilgili tarihsel olarak sınırlanmış algıları ifade eder. Bu açıdan bakıldığında sanat, gerçekliği olduğu gibi gösteremeyip, bir anlamda gizlediği için, hiç kuşku yok ki ideolojiktir.⁶⁷

i. Postmodern Sanat Anlayışı

Son olarak postmodern sanat kuramında ise sanatın formu ve içeriğinin sanatın kendisine içkin olmayıp, okurlar tarafından oluşturulduğu iddiasıyla karakterize olur. Sanatın anlamının belirsiz olduğunu öne süren postmodernizmde, düzen ve anlamın yegâne meskeni dilin kendisidir. Sanayi sonrası toplumda kuşatıcı bir değer sisteminin yokluğunu yansıtan postmodern sanat anlayışı, bu yüzden eski sanat anlayışlarının imge ve üsluplarını gelişigüzel bir biçimde bir araya getirir. Postmodern sanat anlayışı, modernizmin yüksek sanatla ilgili düşüncelerine meydan okurken, sanatı hayattan ayrı saf bir gerçeklik olarak görmeyi reddeder. Sanat için sanat anlayışına şiddetle karşı çıkan postmodernizm, gündelik hayatın sıradan nesnelerini sanat kategorisi içine dâhil ederken, sanat ile gündelik hayat arasındaki sınırı ortadan kaldırır.⁶⁸

Sanat kuramları sanat tarihi içerisinde çeşitli şekillerde ve zamanlarda ortaya çıkmışlardır. Tolstoy'un ise her hangi bir sanat kuramına doğrudan bir bağlılığı olmayıp birçok kuramın sentezi olabilecek bir sanat anlayışına sahip olduğu görülmektedir. Çünkü Tolstoy'un sanat anlayışını sadece bir tek sanat kuramına sığdıramıyoruz. Birçok kuramın belirli yönlerini alan Tolstoy ifadeci sanat anlayışında sanatın insanın duygularını karşısındakine iletme aracı olma anlayışı ile benzer iken, aynı zamanda sanatın taklitten ziyade insanların düşüncelerini iletme aracı olduğu noktasında hemfikirdir. Fakat ifadeci sanat kuramında yer alan sanatçıyı yaratıcı seviyesine çıkarıp

⁶⁷ Cevizci, *Felsefeye Giriş*, 230.

⁶⁸ Cevizci, *Felsefeye Giriş*, 231.

eser üstünde yüceleşmesini kabul etmez. Tolstoy sanatın sadece haz alma aracı olduğuna keskin bir şekilde karşı çıkıp en aşağı seviyedeki hayvani duygunun sadece zevk alma aracı olarak bir şeyleri kullandığını düşünmektedir.⁶⁹ Tolstoy'un sanat anlayışındaki en belirgin fikirlerden birisi de iyi sanat kötü sanat ayrımıdır. Tolstoy iyi sanat olarak tanımladığı sanat türü Hristiyanlık akidesine uygun olan sanat anlayışı olup ve iyi sanatın hiçbir zaman insanı yanıltmayacağını düşünmektedir.⁷⁰

Formalist sanat anlayışında belirttiğimiz gibi sanat eserlerinin içsel ve dışsal olmak üzere iki yapısı olduğunu ve sadece sanat eserinin içsel yönünün ona bir değer biçtiğini öne süren bu görüşün Tolstoy'un görüşleriyle benzer olduğunu söyleyebiliriz. Profesyonelleşmesiyle sanatın içtenliğini kaybettiğini savunan Tolstoy formalist sanat kuramındaki gibi kalıplara sığdırılan sanat anlayışının önemsiz olduğunu düşünmektedir. Ayrıca sanatın toplum içerisinde halk ve burjuva ayrımının yapılmaması gerektiğini düşünen Tolstoy bunu çok vitaminli bir yemek analogisiyle ifade edip faydalı olan yemeğin herkes tarafından bilinmesine rağmen sadece bir kesimin yemesi şeklinde ifade eder.⁷¹ Tek bir kesime hitap eden sanatı burjuva sanatı olarak eleştiren Tolstoy bu sanatın ise faydasız olduğunu ve ahlâkî değerlerden ve dini hassasiyetten uzak olduğunu belirtmektedir. Çünkü o sanatın sadece bir kesimin eğlence aleti haline gelmesini reddetmektedir.⁷²

⁶⁹ Tolstoy, *Sanat Nedir*, 44.

⁷⁰ Tolstoy sanat nedir, 48.

⁷¹ Tolstoy sanat nedir, 110.

⁷² Tolstoy sanat nedir, 77.

İKİNCİ BÖLÜM

TOLSTOY'UN DİN VE SANAT ANLAYIŞI

2.1. DİN ANLAYIŞI VE DİN İLE İLİŞKİLİ BAZI TEMEL KAVRAMLAR

2.1.1. Din Anlayışı

Bütün toplumlarda din bir şekilde varlığını sürdürmüştür. Dinin toplum üzerindeki etkisi azalırken bazen de toplumun büyük kesimi tarafından yoğun bir şekilde benimsendiği olmuştur. Bütün beşeri toplumlarda din, kimi zaman temel anlamından uzaklaşıp, kendisinde bu anlamda hiçbir iz kalmayınca dek değişmeye devam edip, sonunda katılaşarak hali hazırdaki halini alırken, bu noktada insanların yaşamları üzerindeki etkisini de fevkalade yitirmiştir.⁷³

Tolstoy dinin toplum içerisinde özellikle de Hristiyan toplumlarında erimesinin sebeplerini sıralarken, öncelikle dinin artık insanları tatmin edemediğini ve dolayısıyla insanların problem ve sorunlarına çare bulamadığını düşünür. İnsanların da bu sorunları çözmede bilimi referans almaya başlamalarıyla dinin yerini bilimin aldığını ifade eder.⁷⁴ Ayrıca Tolstoy bazı okumuş kesimin verdiği karara göre dinin artık gerekli olmadığını ve onun yerini bilimin aldığı yanılgısına düştüklerini ancak geçmişte olduğu gibi günümüzde de aklı başında insanın dinsiz yaşayamayacağını düşünür. Çünkü insana nasıl yaşaması gerektiğini bildiren dindir.⁷⁵ Din akıl sahibi insanlığın asli ve vazgeçilmez bir şartı olagelmıştır ve öyle de olacaktır.⁷⁶

Din de sosyolojik yasalar gereği diğer bütün canlılar gibi doğar, gelişir, yaşlanır, ölür ve yeniden doğar ve hatta daha önceki biçimlerinden daha mükemmel biçimlerde doğar.⁷⁷ Bir din ne zaman bozulmaya başlamışsa, bu dinin sözde koruyucuları akli eylemleri zayıflamış ve düşünme yetileri körelen inananlarına kendi istedikleri şeye inandırmak için her türlü aracı kullanmışlardır.⁷⁸ Bütün inançlarda, insanların yaşlı dinleri yozlaştıran bütün sapkınlıkların temeli sayılabilecek şu üç akideye inandırması

⁷³ Tolstoy, *Din Nedir*, 9.

⁷⁴ Tolstoy, *Din Nedir*, 11.

⁷⁵ Tolstoy, *Din Nedir*, 12.

⁷⁶ Tolstoy, *Din Nedir*, 14.

⁷⁷ Tolstoy, *Din Nedir*, 17.

⁷⁸ Tolstoy, *Din Nedir*, 27.

şart olmuştur. Birincisi; insan ile Tanrı arasında aracılık yapabilecek kimseler vardır. İkincisi; araçların söylediği şeylerin hakkaniyetini ispatlayan ve tasdik eden mucizeler göstermişlerdir. Sonuncusu ise; Tanrının yanılmazlığını ifade eden sözlü ya da yazılı metinlerin olduğunu ve bunların ise kutsal sayılıp yanılması söz konusu olmadığıdır.⁷⁹

Tolstoy günümüz bozulmuş dinlerinin insanlara hitap edemediklerini kötü doktor ve hasta örneğiyle şu şekilde ifade etmektedir. *“Bugün yaşanan şey hastada iç kanamaya yol açtığı halde, hastayı aldatan ve hastanın sağlığını kötüleştirdiği gibi tedaviyi de engelleyen sakar ve kötü niyetli bir doktorun yaptığı şeye benziyor.”*⁸⁰ Günümüz bozulmuş dinleri, insanları tamamen hamasi olaylarla aldatıp hak olmayana gerçek süsü vererek gösterirken, insanların da bu anlatılanları benimseyip inanması onları yanlış yolda ilerlemelerine sebep olmaktadır

Dinlerin insan hayatındaki rolünü, hak olmayan dinlerin inananlarını nasıl inandırdığını, dinin tarihsel gelişimini, ayrıca insan hayatından nasıl çıkıp gittiğini ve genel anlamda dinin ne olduğunun açıklamalarını yaptıktan sonra Tolstoy dinin bir başka boyutu olan ahlâk ile ilişkisine değinmektedir. Ona göre ahlâk dinden bağımsız olamaz. Zira ahlâk sadece dinin bir sonucu değil aynı zamanda dinin içine dâhildir. Her din hayatın anlamı nedir sorusuna bir cevap bulmaya odaklanmıştır. Tolstoy ise hayatın anlamı sorusunun cevabı, insana her şeyi ihsan eden Tanrı’nın iradesini hayatına yansıtmasında olduğunu düşünür. Dolayısıyla hayatın anlamı Tanrı’ya hizmette yatar.⁸¹ Tolstoy, Tanrı iradesinin toplum içerisinde somutlaşan en belirgin davranış modelinin, dinlerde bulunan akıl dışı ve saçma kaidelerin yerine tek bir prensip olan “sana nasıl davranılmasını istiyorsan başkalarına öyle davran.” şeklindeki soyut kuralın insan davranışının alt yapısına yerleşmiş olması gerektiğidir.⁸²

Tolstoy’un önemseydiği bu prensibin Konfüçyüs’ün felsefesinde de yer bulunduğunu görebilmekteyiz. Konfüçyüs bir kimsenin bütün hayatına rehber olabilecek ilkeyi “kendine yapılmasını istemediğin şeyi başkalarına yapma.” şeklinde özetlemiştir. Onun bu sözü ise altın kural olarak tarihe geçmiştir.⁸³ Aynı prensibin Hz Muhammed’in hadislerinde de yer aldığını görüyoruz. *“Müslüman, diğer Müslümanların elinden ve*

⁷⁹ Tolstoy, *Din Nedir*, 22.

⁸⁰ Tolstoy, *Din Nedir*, 59.

⁸¹ Tolstoy, *Din Nedir*, s.65.

⁸² Tolstoy, *Din Nedir*, 56.

⁸³ Ahmet Güç, “Konfüsyüsçülük”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Ankara, 2002, XXVI, 167.

dilinden güvende olduğu kimsedir.”⁸⁴ “Mümin, insanların canlarının ve mallarının güvende olduğu kişidir.”⁸⁵ “Hiçbiriniz kendisi için istediğini mümin kardeşi için de istemedikçe iman etmiş olmaz.”⁸⁶ Hadisleri müminin yararlı bir insan olması, söz ve davranışları ile diğer insanlara zarar verecek bir tavır ve tutum içinde olamayacağı sonucunu ortaya çıkarır. Peygamberimizin bu sözlerinde bir müminin diğer insanlarla olan ilişkisindeki güven unsurunu öne çıkardığını görmekteyiz. “Altın kural” olarak bilinen ve tarih boyunca bütün dinî ve ahlâkî sistemlerde kendine yer bulan, “sana yapılmasını istemediğin şeyi sen de başkalarına yapma.” veya “sana nasıl davranılmasını istiyorsan sen de başkalarına öyle davran.” şeklindeki ahlâkî ilke ile iman arasında doğrudan bir ilişki kurulduğunu görmekteyiz.”⁸⁷

Tolstoy, dinlerin kurumsallaşmış itikadi yönlerinden mucizevi veya keramet tarzı doğaüstü yönlerine kadar birçok düşünceyi reddetmektedir. Ayrıca bozuk dinlerde olan birilerinin kutsanıp Tanrı’ya sözcülük edebilecek hakkı kendinde bulurken, birilerinin ise o kesime hizmet etmeyi ibadet olarak gören ve aynı zamanda onları yüceleştiren dinlerin bağnaz yönlerinden ziyade aşkın bir Tanrı anlayışını ve bunun beraberinde evrensel bir ahlâkî din yapısını benimsemektedir.

2.1.1.1. Hristiyanlığa Bakışı ve Kilise Eleştirisi

Tolstoy’un daha çocuk denilecek yaşlarda anne ve babasını kaybetmesi onun iyi bir dini eğitim alamamasına neden olmuştur. Tolstoy din anlayışının ilk kıvılcımlarından bahsederken şu şekilde ifade etmektedir. “Hristiyanlığın Ortodoks mezhebine göre vaftiz edildim ve bu doğrultuda eğitim aldım ancak üniversite ikinci sınıfa geldiğimde hiçbir şeye inanmadığımı gördüm.”⁸⁸ Tolstoy’un inanç noktasındaki bu karmaşık ve zayıf imanı daha sonraları kiliseye karşı anarşist bir tavır sergilemesine kadar gitmiştir. Tolstoy kiliseye karşı olan görüşleri yüzünden 1901 yılında kiliseden

⁸⁴ Müslim, İman, 64-65.

⁸⁵ Tirmizî, İman, 12.

⁸⁶ Müslim, İman, 71-72.

⁸⁷ Mehmet Emin Özavşar, *Hadislerle İslam*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2020, I, 616.

⁸⁸ Tolstoy, *İtirafımlarım*, (Çev.: Orhan Yetkin), Kaknüs Yayınları., İstanbul 2012, 9.

aforoz edildi ancak bu durumun bu kadar ilerlemesinin sebebi ise kilisenin ikiyüzlülüğünü ortaya koyduğu *Diriliş* adlı eseridir.⁸⁹

Tolstoy İsa'nın öğretileriyle ilk tanıştığı anları *İnancım Neden İbarettir* eserinde şu şekilde anlatmaktadır. “*Bu dünyada elli beş yıl geçirdim. Bundan beş yıl önce İsa'nın öğretilerine inandım ve bütün hayatım birden bire değişti. Çocukluk yıllarımı çıkarırsak ömrümün otuz beş yılını hiçbir şeye inanmayan nihilist bir adam olarak geçirdim. Eskiden bana iyi görünen şeyler kötü görünmeye, kötü görünen şeyler ise iyi görünmeye başladı. Yaşam tarzım ve arzularım tamamen değişti. Benim için iyi ve kötünün anlamı tersine döndü. Bütün bunlar İsa'nın öğretilerini bugüne dek anladığımdan farklı şekilde anlamaya başlayınca oldu.*”⁹⁰

Tolstoy, kilisenin kendisiyle tamamen farklı düşündüğünü ve İsa'nın öğretilerinde de ona önemli gelen şeylerin kilise tarafından önemli görülmediğini dile getirmiş ve basit şeylerin ise ciddiye alındığını ifade etmiştir. Tolstoy, kilisenin İsa'nın öğretilerini onu tatmin etmeyecek şekilde kabul ettiğini görmüş, ancak kendisinin ise sırf dinsiz olarak yaşayıp iyi ve kötünün anlamına vakıf olamayacağını düşündüğü için tekrardan nihilizmden Hristiyanlığa geçiş yaptığını ifade etmiştir.⁹¹ Ancak kilise Hristiyan yaşamının pratliğini sunmak bir yana onu bu yaşamdan uzaklaştırmaya çalışmıştır.

Tolstoy'u en fazla rahatsız eden şeylerden birisi de kilisenin onayı ile diğer dinlerin ve ulusların mensuplarının katledilmesi. Oysa İncil şöyle emrediyordu: “Yargılamayın alçakgönüllü olun, suçları bağışlayın, olacağa boyun eğin, sevin.”⁹² Kilise bunu vaz ediyor ancak buna aykırı hareket ediyor. Tolstoy'a şaşırtıcı gelen bir başka şey de kilisenin insanlara dayattığı doğmaların altında yatan metinlerin çok muğlak olmasıdır. Bütün bunlardan sonra Tolstoy İncilleri kendi başına okuyup anlama kararı almaktadır.⁹³

Tolstoy *Diriliş* eserinde kahramanına yüklediği rolde aslında kendi hayatında yaşadığı hatalar ve bunların pişmanlığını yaşamaktadır. Tolstoy'un din görüşünün toplumun din anlayışına bu kadar ters olması ve bunu açıkça ifade etmesi onun aforoz

⁸⁹ Rahman Özdemir, “Nehlüdovun Ruhsal Değişimi Işığında Tolstoy'un Dünya Görüşü”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Erzurum 2017, 129.

⁹⁰ Tolstoy, *İnancım Neden İbarettir*, 5.

⁹¹ Tolstoy, *İnancım Neden İbarettir*, 10.

⁹² Matta: 7.

⁹³ Tolstoy, *İnancım Neden İbarettir*, 11.

edilmesine sebep oldu ancak bu durum onun pek te umurunda olmadı. Tolstoy başlarda hiçbir şeye inanmadığını ifade etse de aslında dinin bireyselleşmesi gerektiğini düşünmektedir. Aynı zamanda Hristiyanlıktaki birçok ritüeli de reddetmektedir. Tolstoy'un bu ifadelerinden anlaşılacağı üzere *“İsa sadece papazların anlamsız laf kalabalıklarını ekmek şarap üzerindeki böylesine saygısız büyülerini yasaklamakla kalmamış aynı zamanda herkesin tek başınayken dua etmesini emretmiştir. Kendisinin tapınakları yıkmak için geldiğini ve tapınaklarda değil insanın kendi ruhunda dua etmesi gerektiğini söyleyerek tapınakları yasaklamıştı.”*⁹⁴

Tolstoy dinin insanın ruhunda olması gerektiğini şekillere ve kalıplara sığdırılamayacağını ifade etmektedir. Tolstoy'un Hristiyanlık ve kilise hakkındaki bu radikal görüşleri onun dinin kurumsal yapılarını eleştiriye itmiş ve bireyin kendi başına Tanrı ile iletişimini benimsemiştir.

Tolstoy kilisenin İsa'nın öğretilerini sakladığını şu analogi ile anlatmaktadır. Günün birinde kötü bir büyücü bir adama zarar vermek istemiş. Bu adamda iyi bir büyücüden yardım almak için yanına gitmiş. İyi büyücü bu adamın kötü büyücünün şerrinden kurtarmak için onu buğdaya çevirmiş. Bunu gören kötü büyücü hemen kendisini bir horoza dönüştürmüş ve tam buğdayı yiyecekken iyi büyücü o buğday tanesinin üstüne bir miktar buğday dökmüş ve kötü büyücü adamın dönüştüğü buğdayı bulamamıştır. İşte Hristiyanlar da Tanrı'nın kitabı olan İncili bu hale getirdiler. Tanrı kitabının yanı sıra kırk dokuz kitabı kutsal tanıyarak onları birbirine karıştırdılar.⁹⁵ Tolstoy'a göre iman, kişinin yeryüzündeki yükümlülüklerini yerine getirmek için yeryüzündeki yerini bilmesi anlamına gelir. Tolstoy, dinsiz olan bir yaşamı hayvanî bir yaşam olarak algılamaktadır.⁹⁶

Tolstoy'un Hristiyanlığa birçok noktada eleştirileri bulunurken asıl olarak eleştirdiği bir Tanrıya olan iman değildir. Tolstoy elli yaşına kadar amaçsız ve dünya keyifleri içinde yaşam sürerken derinlerde her zaman bir eksikliğin olduğunu farkında olarak yaşıyordu. Bu eksikliğin maneviyat olduğunu anlayıp bu yaşından sonra dini araştırmaya karar verip kutsal metinleri araştırmaya başlamıştır. Tevrat'ı, İncil'i inceleyip bunların tahrif edildiğine karar verdi. Kilisenin tepkilerine rağmen *İtiraf*,

⁹⁴ Tolstoy, *Diriliş*, 143.

⁹⁵ Tolstoy, *Şeytan*, (Çev.: Saniye Güven), Ezr Yayıncılık, İstanbul 2019, 145.

⁹⁶ www. Kunyeonline.com (erişim tarihi: 10.12.2022).

Benim İncam Nedir? Tanrının Krallığı içimizdedir gibi eserler yazarak kiliseye boyun eğmeyi ve İsa'yı tanrılaştırmayı reddetmiştir.⁹⁷

Büyük Cehennem adlı hikâyesinde İsa'nın çarmıha gerilirken “Tanrım, onları affet” demesiyle şeytanın yerin dibine çekilip zincirlendiğini ve üç asır boyunca orada zindanda kaldıktan sonra küçük şeytanların büyük şeytanı kurtarmaya geldiğini anlatmaktadır. Büyük şeytanın ise hayretler içerisinde küçük şeytanlara sorular sorarken en son Hristiyanları nasıl yoldan çıkardığını ve yanlış yolda sabit tuttuğunu sorunca küçük şeytan kilise diye bir şeyi ortaya attığını ve kilisenin yalanları Tanrı'ya doğrulatan kurumun adı olduğunu söylemektedir.⁹⁸

Kilisenin Hristiyanlığı bozması bizleri ilâhî amacı gerçekleştirmekten uzaklaştırdı fakat Hristiyanlığın hakikati, kuru odunun üstündeki ateş gibi dış katmanı yaktı ve ortaya çıkıverdi. Bu şekilde Hristiyanlığın önemini herkes görebiliyor ve onun etkisi kendisini perdeleyen aldatmacadan daha kuvvetli.⁹⁹ Kilise Hristiyanlığı örtmeye çalışırken aldığı yanlış kararlar Hristiyanlığın özünü ortaya çıkarıp insanların neye inanmaları gerektiğini onlara istemeden bildirmiştir.

Hristiyanlıkla alay edercesine haçlı seferleri başladı. Hristiyanlık adına kilisenin önderliğinde en ağır suçlar işlendi ve Hristiyanlığın temel ilkelerine bağlı kalan ve şiddete göz yummayan çok az insan bu aldatmacaya kanmayıp hakikatin üstünü örten kilisenin oyununa gelmeyip hakikati bir alev gibi kullanıp kendisini saran perdeleri yaktılar.¹⁰⁰ Bütün söylemlerinde kilisenin yanlış uygulamalarını ve bütün hatalarını ise Tanrı adına yaptıklarını düşünmektedir.

2.1.2. Din İle İlişkili Bazı Temel Kavramlar

2.1.2.1. Hakikat

Hakikatin mantığı, bir şeyin doğru olarak hükme bağlandığı, ancak buna karşıt olan bütün yargıların ise doğru olmadığıyla ilgili olarak ve hakikat iddialarının dışında kalan bütün iddialar için ise aynı anlama gelir. Ortaya atılan önerme, matematiksel bir

⁹⁷ Mayliba, *Tolstoy'un Hikâyelerinde Dini Motifler*, 17.

⁹⁸ Tolstoy, *Bir Gencin Dramı*, 140.

⁹⁹ Tolstoy, *Din Nedir*, 114.

¹⁰⁰ Tolstoy, *Din Nedir*, 139.

teorem, bilimsel bir genelleme, tarihi araştırmanın bir sonucu, felsefî bir ilke veya dini inancın bir unsuru olabilir.¹⁰¹

Hakikat düşüncesine ait literatürde, sürekli birbirine karıştırılan iki farklı soru vardır. “*Bunlardan biri; hakikat nedir? veya bir önerme doğru olduğunda onu doğru yapan nedir? sorusudur. Diğeri ise; bu veya şu önermenin, doğru veya yanlış olduğunu hangi araç veya kriterle belirleyebiliriz? sorusudur. Birinci sorunun cevabı, hakikatin tanımlanması ile ilgilidir: Gerçekliğin, zihinden bağımsız olarak var olduğunu ve onun, ne olursa olsun düşünebileceğimiz bir şey olduğunu ele alan kişilere göre hakikat, düşüncenin gerçekle uyuşmasıdır. Deskriptif bir önermeyi doğru yapan, gerçekten var olan nesnelerle uyuşan bir şey olmasıdır.*”¹⁰² İkinci sorunun cevabı ise belirli bir önermenin doğruluğu ile ilgili yargılarımızın doğru olup olmadığını belirleyen çeşitli kriterlerdir.¹⁰³

Hakikat sevgisi ve aynı zamanda hakikat arayışı ilk düşünüşün ortaya çıktığı kişiye kadar gerilere gitmektedir. Her dönemin düşünürleri ise hakikati farklı noktalarda arayıp farklı sonuçlara ulaşmışlardır.

Platon’a göre kişinin hakikate ulaşmasının yolu ruhunun bedeni isteklerden arınıp öze ulaşması ile olabilir. Çünkü öz olmayan bir şeyle özü yakalamak mümkün değildir.¹⁰⁴ Kalıcı ve ölümsüz olan ruh, geçici ve ölümlü olan bedenle karıştığı sürece “katıksız, yalın ve kendi başına” kavranamayacaktır.¹⁰⁵

İslâm felsefe tarihinde hakikat daha ziyade ontolojik bir kavram olarak ele alınmıştır. Bu açıdan bazı filozoflar şeyin hakikatini, bir şeyin kendine özgü varlığı diye açıklarken, benzer şekilde her şeyin bir hakikati vardır ve o şey bu hakikatle kendi kendisi olur tarzında yorumlarda bulunmaktadır. Ayrıca hakikat konusunda yapılan yorumlardan birisi de, her bir varlığın kendisi için gerekli olan ve ona belli bir gerçeklik değeri kazandıran özelliği şeklindedir.¹⁰⁶

¹⁰¹ Mortimer J. Adler, *Dinde Hakikat*, (Çev.: Ruhattin Yazoglu ve Hüsnü Aydeniz, Rağbet) Yayınları, İstanbul 2014, 25.

¹⁰² Adler, *Dinde Hakikat*, 37.

¹⁰³ Adler, *Dinde Hakikat*, 39.

¹⁰⁴ Platon, *Phaidon*, (Çev.: Hamdi Ragıp Atademir ve Kemal Yetkin), Sosyal Yayınları, İstanbul 2001, 65.

¹⁰⁵ Sevinç Türkmen Aksu, “Hakikat Sevgisi ve Hakikat Arzusu Olarak Felsefe”, *Kocaeli Üniversitesi Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 24, İstanbul 2017, 283.

¹⁰⁶ Mustafa Çağrı, “Hakikat”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1997, XV, 177.

Tasavvufta ise hakikat terimi görünmeyenin ardındaki örtülü ve gizli anlam, dini hayatın en yüksek seviyede yaşanarak ilâhî sırlara aşına olunması gibi anlamlar ifade eder.¹⁰⁷

Tolstoy ise daima kendi hakikatinin yalınlığını aramıştır. Çünkü hakikat özgürleştirirse, hakikatin ışığına ulaşan karanlıkta da kalmaz. Hakikat yolculuğunda kendisinin uzun yaşamı boyunca tasarladığı eserlerindeki kişilerin gözlerinde hep hakikati aramıştır.¹⁰⁸ Hakikat kötülük yapanlar için kötü olduğunu ancak iyilik yapanların hakikati sevdiğini ifade etmektedir.¹⁰⁹

Tanrı bizlerden bazı hakikatleri anlamamızı ister. İnsanda yaşayan nedir? İnsanlara verilmemiş olan şey nedir? İnsan neyle yaşar? Bu sorulara verilecek cevaplar Tanrı'nın bizlerden öğrenmemizi istediği hakikatlerdir. Öncelikle insanda yaşayan şey nedir? Sorusunun cevabı insanda yaşayan şey sevgidir. İkinci olarak; insana verilmemiş olan şey ise kendi ihtiyaçlarının bilgisidir. Son olarak ise insanın Tanrı'nın sevgisi olmadan ve ona iman etmeden yaşayamayacağıdır.¹¹⁰

Hakikati söylemek kolay olsa da onu yapmak için içte büyük kuvvet olması gerekir. Bir kişinin dürüstlük seviyesi, onun manevi tekâmül seviyesinin işaretidir.¹¹¹ Hakikate uyanmış bir insanın gözleri kime ne kadar değer vereceğini görebilir. Ancak hakikate gözü kapalı kişinin görebildikleri ancak hurafelerdir.¹¹² Bir kişinin hakikati berrak biçimde anlaması için, söz konusu hurafelerden geçici bile olsa kurtulabilmesi ve milletlerin hayatına samimiyetle ve ciddiyetle bakabilmesi yeterlidir.¹¹³

Tolstoy hakikate dünyevi malların kazanılıp ve kaybedilme telaşı içerisinde sürülüp giderken ulaşılmamasının mümkün olmadığını *Gerçek Mutluluk* adlı hikâyesinde çok güzel anlatmıştır. Hikâyenin özeti şu şekilde; Urfa ilinde yaşayan İlyas babadan pek bir miras alamamasına rağmen işten anlayan biri olduğu için karısıyla beraber çok çalışıp kısa sürede zengin olurlar. İki oğlu bir kızı olan İlyas'ın çocukları zenginliğin ihtirasına kapılıp kötü işlere girerler. Hatta bir oğlu kavgada öldürülür. Ardından başka

¹⁰⁷ Mehmet Demirci, "Tasavvuf", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1997, XV, 180.

¹⁰⁸ Rukiye Akkaya Kia, *Tolstoy'da Bir Varoluş Sorunu Olarak Hakikat Sevgisi ve Şiddet Hukuk Kuramı*, (6), 1, İstanbul 2019, 34.

¹⁰⁹ Tolstoy, *Aşkın Yasası ve Şiddetin Yasası*, (Çev.: Pelin Arda), Dedakus Yayıncılık, İstanbul 2013, 44.

¹¹⁰ Tolstoy, *İnsan Ne İle Yaşar*, (Çev.: Önder Bıyık), Kitap Zamanı Yayıncılık, İstanbul 2011, 89.

¹¹¹ Tolstoy, *Din Nedir*, 129.

¹¹² Tolstoy, *Din Nedir*, 158.

¹¹³ Tolstoy, *Din Nedir*, 170.

zararlar gelip çatarken hayvanlarının da bir kısmı çalınır bir kısmı da hastalıktan ölür derken kızı da ölür ve öbür oğlu uzak bir yere taşınır ve tamamen fakir bir adam olur. Komşusu bu duruma dayanamayıp İlyas ve karısını yanına alıp bakımlarını üstlenir ve her hangi bir ihtiyaçları durumunda da karşılayacağını söyler. Artık İlyas ve karısı ev işlerini yapar tarlada çalışır ardından hayvanlara bakarlar. Bu durum ev sahibi olan Muhammed Şaha da yarar. Bir gün ev sahibinin misafirleri gelirler ve ev sahibi İlyas'ı tanıtır. Bir zamanlar çok zenginken şimdi onun yanında çalıştıklarını söyler, bunu duyan misafirler İlyas'a ve karısına eski yaşantısını şimdiki yaşantılarına göre nasıl gördüklerini sorarlar. Misafirlere size saadetin ve sıkıntının ne olduğunu anlatsam hayret edersiniz diye cevap veren İlyas sözü karısına bırakır. Karısı hayatı boyunca dünya malı için çalıştıklarını kâr edince daha fazlasını isteyip üzüldüklerini zarar edince ise zarardan dolayı hüznülediklerini ifade edip gerçek mutluluğun ve hakikatin ise dünya hırslarından sıyrılıp gerçek güce boyun eğmek olduğunu hatta bunun Kur'an'da da yerinin olduğunu anlatır.¹¹⁴ Burada Tolstoy kişinin Tanrı'nın hükümdarlığını kabul etmesi gerektiğini bütün dünya malının O'na ait olduğunu bilerek yaşayınca gerçek mutluluğu yakalayıp hakikate ulaşacağını ifade etmektedir.

2.1.2.2. Peygamber

Allah, insana ihtiyaç duyduğu her şeyi yaratmış ve bütün bunlardan faydalanması için de her şeyi emrine vermiştir. İnsana, dünyada çalışabilmesi ve aynı zamanda iş görebilmesi için gereken bütün yetenek ve güç verilmiştir. Ancak tek başına doğru yolu bulamayan insana, doğuştan itibaren doğru yolu görebilecek kabiliyet verilmemiştir. Bunun tersi durumunda ise yaratılan her şey anlamını kaybedecekti. İnsana verilen özgürlüğün iyi kullanılması durumunda erişeceği faziletli ve yüksek seviyeye de ulaşmak ta mümkün olmayacaktı. Dolayısıyla Allah insanı doğru yola iletmek için cebri yolu seçmeyip, peygamberler aracılığıyla insanlara hidayeti telkin etme yolunu seçmiştir. Bu şekilde insanın hürriyetine zarar gelmeden, sınavdan geçirebilme imkânı doğmuş oldu. Dolayısıyla insanın gerçek yolu bulması, inanması ve yaşaması için Allah tarafından peygamberler gönderilmiştir.¹¹⁵

¹¹⁴ Tolstoy, *Hayatın Anlamı*, (Çev.: Ersin Yıldırım), Arkhe Yayınları, İstanbul 2003, 100-110.

¹¹⁵ Musa Bilgiz, "Kur'an'da Nübüvvet," *Diyanet İlmî Dergi*, 49(1), Ankara, 2013, 29.

Tolstoy peygamberlerin bizden mükemmel olmamızı istediği ancak insanın mükemmel olamayacağı için onların öğretisinden hiçbir şey alamayacağımız yönündeki safsatayı kabul etmeyip, insanın ancak hatalardan pişman olup aynı zamanda onlardan ders çıkararak mükemmelliğe ulaşabileceğini, bu durumu böyle anlamayanlara ise onun rehberliğinin faydasız olduğunu ifade etmektedir.¹¹⁶

Tolstoy'un İsa hakkındaki fikirleri Hristiyanlığın genel öğretilerine ters olup ona göre; İsa, insan suretinde bir Tanrı ya da Peygamber olmayıp, onun en belirgin yönü kusursuz bir öğretmen oluşudur. İnsanın dışında bir Tanrı egemenliği yoktur, Tanrı ancak insanın içinde olabilir. Tolstoy da içkin Tanrı düşüncesiyle anarşizmde özgün bir tutum geliştirir. O geleneksel Hristiyan anlayışındaki üçlü birlik inancını kabul etmemektedir. Tanrı'nın kilisenin doğmalarında ki gibi parçalar halinde var olmadığını tek bir bütün olarak ancak insanların yüreklerinde var olabileceğini savunur. Her şeyin temelinde olan anlayış tanrının tekliğidir. Tolstoy'un din yorumunda Hristiyanlığın özü İsa'nın ahlâk öğretilerindedir. İsa'nın öğretilerinde mistik ya da gizli bir yan yoktur. Her şey açıktır, yalın ve kolayca anlaşılabilir. Ancak kurumsallaşmış dinler Tanrı'yı bazı kalıplara sokup insanların anlayabileceği hale indirgemeye çalışarak O'nu basitleştirmektedir.¹¹⁷

Tolstoy Hristiyanlığın İsa'nın ahlâkî yönünün ve fikirlerinin dışında geliştiğini ifade eder. O İsa'nın zor kullanmanın yaşamın temel yasası olan sevgiyle uyuşmayacağını düşünmektedir. Bu durumun ise her sağduyulu insanın bilmesinin olanaksızlığını, hangi durumda olursa olsun, zorbalığa izin verildiğinde sevgi yasasının yetersiz olduğunun varsayılacağını savunur. Dolayısıyla da bu sevgi yasasının yadsınacağı şeklinde düşünen Tolstoy, dışarıdan o denli parlak görünen tüm Hristiyan uygarlığı, bu açık ve garip, bazen bilinçli çoğunlukla da bilinçsiz bir biçimde bu anlaşılmazlığın ve çelişkinin üzerinde geliştiğini iddia etmektedir.¹¹⁸

Bu sevgi yasasını benimseyen bir insanın, hiçbir işini zorbalıkla çözmeyeceğini, hiçbir gücün onu bu formun dışına itemeyeceğini ifade eder. Hatta asker olan birinin dahi üstlerinin talep etmeleri sonucu dahi bir insanın canına kıyıp onu öldüremeyeceği savunur. Tolstoy İsa, bütün insanların Tanrıya ait olduğunu, bundan dolayı unvanı ister

¹¹⁶ Tolstoy, *Zamanın Köleliği*, Öteki Yayınevi, (Çev.: Yankı Yeniçeri), İstanbul 2017, 10.

¹¹⁷ Tolstoy, *Ve Işık Karanlıkta Parlıyor*, (Çev.: Dominik Pamir), Kaos Yayınları, 1999, İstanbul 8.

¹¹⁸ Tolstoy, *Yurtseverlik, Askerlik ve İtaatsizlik Üzerine*, (Çev.: Ö. Aydın Süer), Epos Yayınları, 2010, 14.

kral ister imparator olsun hiç kimsenin insanın vicdanına hükmedemeyeceğini öğretmiştir. Ayrıca insandan her ne sebeple olursa olsun kardeşlerini öldürmesini isteyen birinin sahtekâr olduğunu ve asla böyle kişilere inanılmaması gerektiğini ifade etmiştir.¹¹⁹ Ayrıca, Tolstoy İsa'nın efendisinin emriyle bedenini birilerine sunmayı kabul eden bir kişinin işlediği günahı, amirinin emriyle bir cana kıyan kişinin işleyeceği günahıdan daha küçük olduğunu belirtir.¹²⁰ Burada özellikle amirlerinin emirleriyle insanların canını alan askerleri eleştiren Tolstoy, askerlerin bunu yapmalarının kendilerine bir zorunluluk olduğunu sandıklarından ya da ettikleri yeminin bir gereği olarak yaptıklarını düşünürler. Ancak bu öldürme işinin kendi istekleri ile değil de amirlerinin emri ile yaptıklarını belirtirler. Burada asıl şaşırtan gerçek ise bu duruma okuma yazma bilen ve sağduyulu olan kesimin inanmasıdır. Tolstoy bir insan hiç eğitim görmemiş olsa bile, İsa'nın insanların öldürülmesine asla izin vermeyeceğini, düşmanlarını bile sevmeyi, yapılanı bağışlamayı, alçak gönüllülüğü ve yumuşak başlılığı öğütlediğini bu yanlışları yapan kesimin gözlerini, kulaklarını gerçeğe kapatarak anlamayacağını ifade eder.¹²¹

Sonuç olarak Tolstoy peygamberlerin en önemli görevlerinden birinin insanlar arasındaki huzurun sağlanması için herkesin bilinçli olarak ellerinden geleni yapması gerçeğini öğretmesi ve bunu yaparken de peygamberin insanlara örnek olacak yaşam sunması ve aynı zamanda telkinlerde bulunması gerektiğidir. Ayrıca Ortodoksluk öğretisini yadsıyan, İncil 'de ve özellikle de Dağdaki Vaaz'da belirtildiği üzere İsa öğretisini kabul edenlerin, hiç bir zaman belli kötülükleri insanlara aktarmaya, yaptırmaya çalışan kişilerin aldatmacalarına kanmayacaklarını ifade etmektedir.¹²²

2.1.2.3. Ruh, Nefs ve Beden

Ruh beden ilişkisi denilince, her şeyden önce bir yönüyle insanın maddi yapısı diğer yönüyle de bu yapıya hareket verip yönlendiren ve aynı zamanda gözle görülmeyip bedende var olan ruh akla gelmektedir. Beden veya ruhtan herhangi biri dışarıdan bir etkiye maruz kaldığında öbürü de bu etkiden olumlu ya da olumsuz yönde etkilenmektedir. Aslına bakıldığında zaman ruhun varlığı, hareketi ve yapısı insanoğlunu

¹¹⁹ Tolstoy, *Yurtseverlik, Askerlik ve İtaatsizlik Üzerine*, 101.

¹²⁰ Tolstoy, *Savaş ve Askerlik Üzerine*, (Çev.: Ö. Aydın Süer), Epos Yayınları, 2009, 13.

¹²¹ Tolstoy, *Yurtseverlik, Askerlik ve İtaatsizlik Üzerine*, 140.

¹²² Tolstoy, *Yurtseverlik, Askerlik ve İtaatsizlik Üzerine*, 142.

tarih boyunca devamlı ilgilendirmiş temel konulardan biridir. Bazı kesimler ruhtan korkarak onda gizli güçlerin olduğuna bile inanmıştır. Hatta bu karmaşık durum insanda görünmeyen ama kendini hissettiren bu güce tapınmaya kadar varabilmiştir. İnsanların canlı ve cansız her varlıkta bir gizli güç veya ruh olduğuna inanması ve hatta ruhlara ibadet etmeye kadar gitmesi animizmi doğurmuştur. Burada bilhassa, bilimin gelişmesiyle her ne kadar ruha olan yaklaşım değişmişse de ilkel kabilelerde, kötü ruhların varlığına inanma ve hastalıkların sebebi olarak onları kabul etme anlayışı hâlâ devam etmektedir. Bu inanış insanlardaki ruhların iyi veya kötü olduğuna dair ayırma gitmeyi beraberinde getirmiş ve bilhassa ilkel kabilelerde oldukça rağbet görmüştür.¹²³

Başta Antik Çağ filozofları olmak üzere eskiden beri tartışmalı bir konu olan ruh ve beden ilişkisi meselesine Platon, Yeni Platoncu filozoflar ve Aristoteles olmak üzere bazı islâm filozofları da bu konu üzerinde önemli bir etki yarattılar. İslâm filozofları nefis nazariyelerini Antik Çağ ve Yeni Platoncu filozofların düşünceleri üzerine kurarken, İslâm'ın temel kaynaklarını kullanarak ruh beden anlayışına yeni bir form kazandırdılar. Metafiziğin en önemli konularından biri olan nefis nazariyesi, İslâm filozoflarından İbn Sînâ, Fârâbî, İbn Rüşd ve Kindî'nin, önemli eserlerinde yer almıştır. İslâm filozofları bu ruh, akıl, nefis ve beden kavramlarını değerlendirerek bu konuyu açıklamaya çalıştılar. Bu filozofların genel olarak insan bedeni söz konusu olduğunda kullandıkları kelime nefis olmuştur. İslâm felsefesinde ruhun bedenle birleşmesi, beden üzerindeki etkisi, ruh ve beden arasındaki ilişki, bedenin durumu, ruhun bağımsızlığı, bedenin ölümünden sonra ruhtan ayrılması ve ruhun bireyselliğini koruyup korumadığına göre şekillenmektedir. İslâm filozofları Antik Çağ filozoflarından derin anlamda etkilenmekle beraber ruh-beden ilişkisi konusundaki argümanları ise genel olarak birbirine benzemektedir.¹²⁴

Tolstoy ruhun bedeni canlandırabilmesi için Tanrı tarafından verildiğini ve istediği zaman ise küle çevirebilecekken, aynı zamanda bu ruh ile doğayı canlandırabildiğini düşünmektedir.¹²⁵ Ayrıca insana verilen ruhun insana kabiliyet verdiğine inanmaktadır. Örneğin kabiliyetli bir süvarinin yeteneğinin altında yatan sır,

¹²³ A. Vahit İmamoğlu, "Ruh Beden İlişkisi," *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1995, 1(12), 345.

¹²⁴ Ahmet Bozyiğit, "İslâm Felsefesinde Ruh - Beden İlişkisi", *Turkish Studies-Social Sciences*, (6), 15, 2020, 2851.

¹²⁵ Tolstoy, *Üç Ölüm*, (Çev.: Mehmet Özgül), İletişim Yayınları, İstanbul 2013, 24.

ruhunda var olan özün bedende açığa çıkmasıdır.¹²⁶ İnsan ahlâkının güzelliği de sahip olduğu ruhun güzelliği nispetindedir. Ruh güzel olan kişinin vicdanı da güzel olmaktadır.¹²⁷ Kişinin üzüntü duyduğu veya çok sevinçli olduğu zamanlarda beden ruhla etki ettiğini düşünmektedir. Böylelikle insanın ruh hâli günlük rutin moralini belirlemektedir.¹²⁸

Tolstoy insanoğlunun cennetten kovulmasının sebebi olan şeytanı sonradan kötü olan ruh olarak nitelendirmektedir. İnsanlar o zamandan beri hataya düşmüş, günaha girmiş oldular ve kendileri gibi insanlar doğurup çoğaldılar, insanlar çalışmaya başlayıp, hastalandılar, acı çektiler, ölümün, fiziksel ve ahlâkî mücadelesinin ne olduğunu öğrendiler.¹²⁹

İnsan bedeninde olan kusurların ruha etki etmediğini düşünen Tolstoy, miyop sebebiyle gözlük takan, saçları dökülmüş, kilolu olan birinin fiziksel yönü onun ruhen çok iyi biri olmasını engellemez aksine karakterinin güzel olabileceğini, hatta kusurları olup ancak ruhen güzel olan biriyle olan sohbetten asla doyum alamayacağını ifade etmektedir.¹³⁰

Tolstoy beden ruhunu bir duvar gibi sardığını ve hayatı ruh derecesinde yaşayan birisi için ölümün anlamsız olduğunu, asla ölümden korkmayacağını düşünür.¹³¹ Ruh ve beden arasındaki ilişkiyi ise yeni bir bakış açısıyla açıklayan Tolstoy, her insanın içinde yaşayan iki kişi vardır, şeklinde somutlaştırır. Bunlardan biri kör, diğeri ise gören biridir. Kör olan bedendir gören ise ruhtur. Kör olan şahıs yemek için çalışır, dinlenir, çoğalır ve bunların hepsini ise kurulmuş bir saat gibi yapar. Gören ve ruh olan diğeri varlık ise kendisi bir şey yapmaz. Ancak kör ve cismani olan şahsın yaptıklarını seyredip davranışlarını ya iyi ya da kötü olarak görür.¹³²

Tolstoy'a göre ruh camdır ancak Tanrı ise o camdan geçen ışıktır. İşte insanlar da böyledir. Tanrı'nın ne olduğunu bilmezler. Oysa kendileri Tanrı'da yaşarlar.¹³³ Vücut olmadan ruhun da olmayacağı doğrudur. Çünkü cisim ancak ruh için lazımdır ve cisim

¹²⁶ Tolstoy, *Üç Ölüm*, 35.

¹²⁷ Tolstoy, *Üç Ölüm*, 78.

¹²⁸ Tolstoy, *Üç Ölüm*, 92.

¹²⁹ Tolstoy, *İnancım Neden İbarettir*, 91.

¹³⁰ Tolstoy, *Şeytan*, 85.

¹³¹ Tolstoy, *Ruh ve Ölüm*, (Çev.: Bekir Belenkuyu), Şule Yayınları, İstanbul 2019, 18.

¹³² Tolstoy, *Ruh ve Ölüm*, 28.

¹³³ Tolstoy, *Ruh ve Ölüm*, 35.

dediğimiz şey asla ruh değildir. Hayatın esası bedende değil bizzat ruhun kendisindedir.¹³⁴ Tolstoy, bu fikirleriyle insanlara ölümü ve ruhu yeniden tanımlayıp onun nasıl bir şey olduğunu tarif ederken bu kavramlara dair olan eski bilgileri de sorgulatmaktadır.

2.1.2.4. Hür İrade ve Kader

Hürriyetin kelime anlamı; her türlü dış etkidenden bağımsız olarak insanın kendi irade ve düşüncesine dayanarak karar vermesi, kâinatın köleliğinden çıkması ve başkalarıyla olan bütün ilgisini kesmesi demektir. Buna göre seçkinlerin seçkini olan kişilerin hürriyeti nurların nurunun tecellisi içerisinde belirsiz hale geldikleri için eserlerinin köleliğinden kurtulmaları iken seçkin kişilerin hürriyeti, iradeleri, Hakkın iradesinde yok olduğu için isteklerinin köleliğinden kurtulmalarıdır. Ve sıradan kişilerin hürriyeti ise şehvetlerinin köleliğinden kurtulmalarıdır.¹³⁵

Hürriyetin kavram bazında geçmişine baktığımızda birbirinden tamamen farklı açıklamalarla anılagelmiştir. İlk çağlardan günümüze dek politikacılar, teologlar, filozoflar ve hukukçular bu kavram üstünde derinlemesine düşünmüşlerdir. Hürriyet, insan eylemleri veya düşünce söz konusu olduğunda, bu uğurda verilen savaşlara ve yapılan tartışmalara bakılınca karşımıza önemini muhafaza eden bir konu olarak çıkar. Öyle ki özgürlüğün farklı mecralardaki karşılıklarına bakıldığında; toplumsal özgürlük, kişi özgürlüğü, seyahat özgürlüğü, siyasi özgürlük, ekonomik özgürlük, basın özgürlüğü ve benzeri çeşitlikleriyle kendini gösterir.¹³⁶

Tolstoy’a gelecek olursak o insanların içinde özgürlük duygusunun fitri olarak var olduğunu ve bunun insanlar açısından en büyük mutluluk sebebi olacağını belirtmektedir. Tolstoy insanın yapması gereken yegâne şeyin sahte dinlerin öğretilerinden kurtularak, özüne dönmesi ve orada var olan özgürlüğü yaşamasıdır. Bu anlamda Tolstoy insanlar arası sosyal adaleti zedeleyen kölelik efendilik anlayışları ile var olan sınıf ayrımlarını sert bir şekilde eleştirmektedir. Tolstoy sosyal düzende bulunan bu kurumların var olma sebebini ise belli bazı grupların işine gelen uydurmalar

¹³⁴ Tolstoy, *Ruh ve Ölüm*, 49.

¹³⁵ Mehmet Vural, *İslam Felsefesi Sözlüğü*, Elis Yayınları, Ankara, 2011, 236.

¹³⁶ Türkan Fırıncı, “Özgürlük Kavramı ve Problem Olarak Özgürlük”, *Gazi Üniversitesi Kaygı Dergisi*, Sayı: 3, 1.

olarak görür. Aslında bütün insanlar doğarken özgürdür. Ancak bu özgürlüğünü zamanla kaybetmektedir. Tolstoy insanın bu özgürlüğü gerçekleştirmesinin ön koşulu hayatın en yüksek yasasına bağlı olduğunu belirtir. Çünkü insan kendi özgürlüğünü fark ettiği anda mutluluğa erişecektir.¹³⁷

İsa'nın öğretilerine bağlı olmayan birinin onun hakkında yapacağı yorum tarafsız bir yorum olabilecektir. Çünkü ancak bağıllık hissetmediğin noktalarda özgür olabilirsin. Tolstoy burada özgürlüğün insana hakikatleri görmede ve onu ifade etmede sağladığı avantajları ifade etmiştir. Ona göre İsa'nın yeryüzüne miras olarak bıraktığı öğretilerine hiçbir şekilde bağıllık duymayan biri, ondan bağımsız olarak özgürlük sorununa yaklaşabildiği için bu tür eleştirileri hür düşünceli laik eleştirmenlerden beklemiştir. Çünkü bağıllıklar özgürlüğün gözlerini kör etmektedirler.¹³⁸ İnsanın özgürlüğü kısıtlayan en büyük faktörlerden biri de çocukluk döneminin kendisine dayatılan iki zıt yaşam teorisinin oluşturduğu kafa karışıklığından kendini kurtaramaması onun özgürce düşünüp karar vermesini engellemektedir. Kilisenin Hristiyan toplumlarda genç insanlara verdiği eğitim, onların bazı noktalarda hayatlarını zorlaştırdığı için gençlerimizin özgürleşmesi mümkün olmamaktadır.¹³⁹

Tolstoy, insanın barışçıl bir ortamda çalışarak, bireysel anlamda durumunu geliştirme ve iyileştirme yönünde serbestçe yaşamak için yaratılmış olduğunu savunmaktadır. Hristiyanların içerisinde bulundukları esaretin artık son bulduğunu ve ardından gelecek özgürlüğün ise bütün zorbaların sonunu getireceğini düşünmektedir.¹⁴⁰

Tolstoy, ortaya çıkan yeni bir kesimin insanın özgürlüğünün olmadığını ve yaşamın seyrini değiştiremeyeceğini düşündüğünü ayrıca yine bu kesimin insanın kendi yaşamını değiştiremeyeceğini savunduğunu dile getirir. Bu kesimin düşüncesine göre insan özgür değildir. Çünkü insanın tüm davranışları kendi iradesinin dışında ve zoraki olarak mevcut şartlar tarafından belirlenir. Ayrıca insanın her durumda bağlı olduğu koşulların olduğunu ve şartların insanın davranışlarının her boyutuna etki ettiğini ve ne yaparsa yapsın davranışlarının daima bu koşullara tabi olduğu bazı koşullar vardır şeklinde olan düşünceleri safsatadan ibarettir. Tolstoy'a göre insan bilinçsiz bir varlık olsaydı veya gerçekleri fark edip en yüksek ahlâkî olgunluk seviyelerine çıkamayacak

¹³⁷ Tolstoy, *Tanrı'nın Egemenliği İçimizdedir*. (Çev.: Dominik Pamir), Kaos Yayınları, İstanbul 2009, 78.

¹³⁸ Tolstoy, *Tanrının Egemenliği İçimizdedir*, 46.

¹³⁹ Tolstoy, *Tanrının Egemenliği İçimizdedir*, 83.

¹⁴⁰ Tolstoy, *Tanrının Egemenliği İçimizdedir*, 119.

halde olmuş olsaydı, bu insanların haklı olma durumu olabilirdi. Fakat insanın gerçeğin her seviyesine ulaşabilme yeteneğinin yanında birde bilinçli bir varlık olması kendi seviyesinin kapasitesine ulaşabilecek bir varlık olduğuna inanmaktadır. Tolstoy bütün bunlardan insanın davranışlarının altında yatan her eylemin gerçekleştirmede özgür olmasa da gerçekleri idrak eden bir vicdana sahip olması ve hangi ahlâkî normun yanlış veya doğru olduğunu idrak edebildiğine inanmaktadır.¹⁴¹

Tolstoy insanın hürriyet probleminin görünürdeki zorluğunun, bu zorluğu çözmek isteyen insanların, insanı gerçek karşısında durağan bir varlık olarak tasarımlarından kaynaklandığını düşünmektedir. Ona göre eğer insanı durağan bir varlık olarak tasarlırsak kuşkusuz insan özgür olamaz. Bilakis insanlığın yaşamının karanlık kısmından aydınlığa, gerçeğin daha alt seviyesinden daha üst seviyesine ve salt gerçekliğe doğru sürekli bir hareket içinde olduğunu unutmamalıyız. İnsan eğer hiçbir gerçeği idrak edememiş olsaydı özgür olamayacaktı, aynı şekilde, onu yaşamda yönlendirecek olan gerçek, ona hatalarla değil de bir defada, bütün saflığıyla açıklanmış olsaydı gene de özgür olamayacaktı ve özgürlük hakkında hiçbir fikri de olmayacaktı. Dolayısıyla Tolstoy, insanın hata yapabilecek potansiyeliyle ve bu hatalardan ders alabilecek kabiliyetiyle özgür olabildiğini düşünmektedir.¹⁴²

*“Tolstoy, Tanrı otoritesi dışında bireyin iradesinin üzerinde olan herhangi bir iradeyi kabul etmemiştir. Bu anlamda kilise ve hükümet gibi kurumları reddederek, bireyi türlü otoritelerden bağımsız kılmayı amaçlamıştır. Onun bu özgürlükçü tavrı eğitim ve sanat konularında da gün yüzüne çıkmıştır.”*¹⁴³ Hatta birçok ülke gezip Polyana’ya döndüğünde kendi okulunu kurup köylülere eğitim vermiş ve var olan eğitim sisteminden çok farklı ve özgürlükçü tarzda bir eğitim modeli sunmuştur.¹⁴⁴ Tolstoy’a göre, bir şeyler kaybetme korkusu olan veya alışkanlıklarından vazgeçemeyeceğini düşünen insanların yeterince özgür olmadıklarını ancak İsa’nın öğretilerini yorumlayan insanların özgür olabileceğini düşünmektedir. Çünkü özgürlük Hristiyanlığın koparılamaz bir özelliği iken kilisenin yanlış ve kötü niyetli kararları insanları İsa’nın ölümleri diriltebileceğine ve insanları kurtarabileceğine

¹⁴¹ Tolstoy, *Tanrının Egemenliği İçimizdedir*, 317.

¹⁴² Tolstoy, *Tanrının Egemenliği İçimizdedir*, 315.

¹⁴³ Melek Aygöl Özdoğan, *Tolstoy’un Düşüncesinde Din ve Özgürlük*, Sivas, 2017, 40.

¹⁴⁴ Tolstoy, *Tanrının Egemenliği İçimizdedir*, 235.

inandırmışlardır.¹⁴⁵ Ancak özgür irade sahibi olan Hristiyanlar İsa'nın sözlerinin anlamını çekinmeden düzeltmeye çalışırlar. Çünkü kötüye direnmeyin buyruğu harfîyen yerine getirilmiş olsaydı bu kadar iyi şekilde kurduğumuz düzen yıkılırdı. Ancak bu öğretiyi doğru anlayanlar sayesinde ayaktaız.¹⁴⁶

Tolstoy'a bir başka açıdan baktığımızda ona göre her şeyin koyu bir kader ile şekillendiği görülmektedir. Bu durumu eserlerinde özellikle de *Savaş ve Barış* romanında net bir şekilde görmek mümkündür. *Savaş ve Barış*'ta iki bin sayfalık bir tarihi roman ve burada öyle bir olay örgüsü kurulmuş ki ilk sayfalarda olan her hangi bir detay ortalarda veya sonlarda tekrar karşımıza çıkmaktadır. Tolstoy burada bütün yeteneğini zirvede yaşayıp 1800'lü yılların siyasi çalkalanmalarını sürükleyici ve sade bir anlatımla ele almaktadır. Romanda geçen bazı olaylar tamamen birbirini etkilemekte ve bütün olaylar başka bir olayın ya sebebi durumunda veya sonucu konumunda olmaktadır. Tolstoy, “*Elma olgunlaşıp düştüğünde neden düşer?; yere doğru çekildiği için mi, çubuk kuruduğu için mi, ağırlaştığı için mi ya da aşağıda duran çocuk onu yemek istediği için mi? Neden hiç biri değil. Bütün bunlar yalnızca her türlü yaşamsal, organik, içgüdüsel olayı doğuran koşulların bir araya gelmesidir. Bir elma hücre dokusu bozulduğu için düştüğünü bulan botanikçi ile ağacın altında duran ve elmayı yemek istediği için dua eden ve bu sayede düştüğünü söyleyen çocuk kadar doğru ve yanlış olacaktır.*”¹⁴⁷ Bu sözleriyle hiçbir nedenin gerçeği yansıtmamakla beraber birer doğru niteliğinde olduğunu ve bu nedenlerin hepsi kaynaklı oldukları kişilerce gerçeğin ta kendisi gibi görünse de, aslında gerçek neden belki de hiç fark edilmeyen ve önemsiz görünen bir faktör olabildiğini ifade etmektedir.

“Kendilerine özgür görünen eylemlerin her biri tarihsel anlamda irade dışıdır. Tarihin genel akışına bağlıdır ve öncesiz bir belirlenimdir.”¹⁴⁸ *Savaş ve Barış*'ta Tolstoy, tamamen yüce bir düzenleyicinin aksine her olayın kendi başına ve birbiriyle bağlantılı bir şekilde işlediğine ve bilinçli bir yönlendirmeden bağımsız olduğuna dikkat çekmiştir. Bu anlayış ise sıkı determinizm kavramıyla ifade edilmektedir. Ancak son cümlede ‘öncesiz bir belirlenimdir’ sözü bizlere aslında her fiilin önceden belirlenmiş

¹⁴⁵ Tolstoy, *İnancım Neyden İbarettir*, 36.

¹⁴⁶ Tolstoy, *İnancım Neyden İbarettir*, 35.

¹⁴⁷ Tolstoy, *Savaş ve Barış*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2016, 11.

¹⁴⁸ Tolstoy, *Savaş ve Barış*, 12.

olduğunu ve çağların ötesinden bir bilinç tarafından gerçekleştiğine inandığını göstermektedir.

Tolstoy bütün romanında işlediği neden sonuç bağlantılarının hepsi kocaman bir tablonun renk uyumudur. Savaşın çıkması kaçınılmaz bir şekilde binlerce sebebin bir araya getirilmesiyle meydana gelmiştir. Kişiler bazında bakıldığında bütün olanlar sanki tercihler sonucu olduğunu düşündürse de yazar bütün tarih şeridinin akışıyla bağlantılı olarak gerçekleştiğine ve tüm çağlardan önce mukadderat olduğuna inanmaktadır.

2.2. SANAT ANLAYIŞI

Tolstoy sanatı tanımlarken sanatın uzun bir olgunlaşma dönemi olduğundan bahseder ve sanatın yeni bir mesaj getirmesi gerektiğine vurgu yapar. Ona göre kalıcı bir mesaj, bir yerden başlayıp bir başka yere köprü olmalıdır. Şu var ki sanat her zaman bir noktadan başlamak zorunda değildir. Ahlâka dayandığı sürece her yerden başlayabilir.¹⁴⁹ Burada vurguladığı temel nokta sanatın ahlâkîliğidir. Hayatının her döneminde her insan kesimine karşı ahlâklı olmak ve en önemlisi de mütevazı olmak yaşam prensibi olmuştur. Bu tarzı, sanatın tanımını yaparken bile gün yüzüne çıkmakta ve sanatın ahlâkla paralelliği noktasında ancak ilerleyebileceğine inanmaktadır.

Tolstoy sanatın nasıl olduğunu bu şekilde ifade ederken "Sanat nedir?" sorusunu ise şöyle açıklar. Sanatın insana haz veren bir şey olduğunu reddetmekte ve sanatın ancak insan ile ilgi duyduğu şey arasındaki bir araç olduğunu iddia eder. Tolstoy'un dilinden tam olarak ifadesi şöyledir; "*Sanat, insanların duygularını başkalarına bulaştırma yeteneğidir.*"¹⁵⁰ Sanatın bir haz alma aracı olmasından öte insanların birbiriyle iletişim kuracakları bir araç olarak görmektedir. Yani sanatın sanatçı ile insanlar arasında bir ilişki kurduğunu düşünmektedir.

"Tolstoy'a göre yeni bir mesaj getirmeyip öncekileri taklit eden veya tekrardan ibaret olan bir çalışmaya sanat eseri denilemez. Gerçek sanat eseri sanatçıdan doğar, eser sanatçıdan ayrılıp kendi başına bir hayat sürmeye başlar. Sanat eseri manevî

¹⁴⁹ Tolstoy, *Sanat Nedir*, 138.

¹⁵⁰ Tolstoy, *Sanat Nedir*, 143.

*dünyada gelişi güzel ortaya çıkan tesadüfî bir olay olmayıp, aksine bilinçli bir olaydır. Her canlı varlık gibi aktif kuvvetlere dayanmış olup yaratıcı gücü tükenmemektedir.”*¹⁵¹

Hangi eserlerin sanat olabileceğine gelince Tolstoy, yalnızca okuduğumuz şiir, öykü ve romanların sanat olduklarını düşündüğümüzü oysa hayatımızda var olan ninnilerin, bilmecelerin hatta evimizdeki süslerin dahi sanat olduklarını savunur. Yani bizim duygularımızı yansıtan bütün insani etkinlikler sanattır.¹⁵² Şeklinde ifade etmektedir.

Tolstoy ilerlemenin olmazsa olmaz ayağı olan sanatın, toplumda etkisini yitirmesinin üç tane sonucu olduğunu düşünmektedir. İlk sonuç; gerçek sanatın tükendiği toplumlarda sahte sanat için hem insan hem de para harcamalarının yapılacağı. İkinci sonuç; sanatla uğraşan ve sanat koruyuculuğu yapan insanların ellerinden uğraşları alındığı zaman nasıl bir çıkmaza girip kötü görünecekleri ve saçma bir hale girecekleridir. Sanatın bozulmasının üçüncü sonucu ise çocuklarda ve sıradan halk kesimlerinde yarattığı kavram karmaşasıdır.¹⁵³

Tolstoy’un en çok ilgilendiği konulardan biri de sanatın ne işe yaradığı meselesidir. Ona göre sanatın en büyük fonksiyonu iletişim aracı olmasıdır. Sanat, insanlar arasındaki estetik bir iletişim ağıdır. Birçok kesimin sanata yüklediği gibi zevk veren bir araçtan ziyade, insanlar arasında iletişim kuran ve yine insanların birbirlerini anlamaktan ziyade duygularını aktarıp, aynı duyguları hissedebilme yoludur.¹⁵⁴

2.2.1. Yüce Sanat

Tolstoy, yaşadığı dönemin sanat tanımına yeni bir bakış açısı kazandırırken ayrıca dönemin din-sanat arasındaki ilişkisini de yeniden anlamlandırmaktadır. O dönemde geçerli olan genel görüş din ve sanatın birbirinden çok farklı şeyler olduğu ve birbirlerini ilgilendirmedikleridir. Yine o çağda sanatın güzelliği temsil ettiği, dinin ise iyi ile kötüyü ifade ettiği ayrımı mevcuttu.¹⁵⁵ Tolstoy, döneminde geçerli olan bu genel

¹⁵¹ İhsan Turgut, *Sanat Felsefesi*, Akademi Yayıncılık, İzmir, 1993, 162.

¹⁵² Tolstoy, *Sanat Nedir*, 49.

¹⁵³ Tolstoy, *Sanat Nedir*, 76.

¹⁵⁴ Tolstoy, *Sanat Nedir*, 52.

¹⁵⁵ Kadir Canatan, “Sanat Nedir Kitap Eleştirisi”, *İstanbul Sabahattin Üniversitesi Çekmece İzu Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 5, İstanbul 2017, 252.

yargıya yeni bir bakış getirip sanatın güzelliğini dinin iyilik ve kötülüğünün ışığında değerlendiren sanat eserine notunu vermiştir.

Tolstoy'a göre insanların duyguları, din tarafından gösterilen ideale ne kadar yakın ve onunla uyum içinde ise ve bu ideallerle çelişik değilse o zaman duygular o denli iyi duygular olurken, bu ideallerden ne kadar uzak ve çelişik duygular ise o oranda kötü duygulardır. Hissedilen bu duyguların aktarıldığı varoluş söylenceleri, kutsal kitaplar ve peygamber ayetleri gibi sanatlar Tolstoy'a göre yüce sanatlardır. Aksi olarak ise gerçek Tanrı'nın ve bu Tanrı'nın emirlerine uygun olmayan, başka Tanrıların ve bunlara duyulan sahte duyguların açığa çıktığı sanatları ise kötü sanat olarak değerlendirmektedir.¹⁵⁶

Tolstoy'un yüce sanattan kastettiği şey aslında tamamen Hristiyan sanatı veya Hristiyanlıktan etkilenen sanatın olduğudur. Ancak yalnızca insanlığın üçte birinin Hristiyan olması dolayısıyla tüm Afrika ve Asya milletleri bu biricik yüce sanattan habersiz bir şekilde yaşayıp ölüyorlar.¹⁵⁷ Bu durumda insanların çoğunun yüce sanattan mahrum kaldığını düşünen Tolstoy, bu durumu üzüntüyle ifade etmektedir. Buradan anlaşılacağı üzere Tolstoy'un biricik yüce sanatı Hristiyanlığın kutsal kitabı olan İncil'dir. Aynı zamanda İncil'in gölgesinde yazılan eserlerinde yüce sanat olabileceğine de kapı aralamış ve son dönem sanatçılarının artık yüce sanattan anlamadıklarını, bunların sebebi ise insanların dinden uzak olan bazı şairlere, müzisyenlere ve ressamalara hayranlık duymalarıdır.¹⁵⁸ Yüce sanat dışında ilgilenilen bütün sanatlar kişiyi sanatçı olmaktan ve sanatı anlamaktan uzaklaştırır.¹⁵⁹

Tolstoy Hristiyanlığın normlarına uygun olan sanata ve Hristiyanlığın kutsal metinlerine yüce sanat nitelendirmesi yaparken, bunlar dışında ve Hristiyanlık etkisi altında olmayan bütün sanatları ise kötü sanat olarak nitelendirmektedir. Bu anlayış aslında sağlıklı bir anlayış olmayıp Tolstoy'un da indirgemeci bir sanat anlayışına sahip olduğunu göstermektedir. Bir bakıma bu sanat anlayışı Tolstoy'un sanat niçindir sorusuna da verdiği bir cevaptır.

¹⁵⁶ Tolstoy, *Sanat Nedir*, 18.

¹⁵⁷ Tolstoy, *Sanat Nedir*, 62.

¹⁵⁸ Tolstoy, *Sanat Nedir*, 165.

¹⁵⁹ Tolstoy, *Sanat Nedir*, 165.

Tolstoy yüce sanatın iki şekilde açığa çıktığını belirtmektedir. Birincisi, yüce İsa'ya sevgi besleyen çileli hayatı tercih eden dualar ve ilâhilerken, ikincisi ise kilise Hristiyanlığının etkisi altında olmasına rağmen yine dini duygular ile meydana gelen eserlerdir.¹⁶⁰

Sonuç olarak Tolstoy, sanatçı eser yazarken tek kaygısı yazdığı veya çizdiği eserin Hristiyanlık ve uzantısı olan fikir ve kurumlarına hizmet derecesi ve bunu samimiyetle yapmasında saklı olduğunu benimser. Bir eserin yüce sanat olabilmesinin yegâne yolunun bu olduğunu düşünür.

2.2.2. Sanat ve Sanatçı

Zaman seyrinin bize gösterdiği sanat ve sanatçı arasındaki ilişki, aslında yalnızca sanatçıların var olduğunu, sanat adı verilen bir şeyin olmadığını göstermektedir. Sanat, aslında kendi başına var olamayan ancak bir sanatçı tarafından meydana getirilebilen bir etkinlik alanıdır. Durum böyle olunca sanatı kutsallaştırmanın yanlış olduğu ortaya çıkmaktadır. Çünkü bir sanatçıya muhtaç olarak meydana gelmektedir. İnsanın doğayı kavrayışı ile var olmaya başlayan sanatın yeni tasarımlar, düşünce yükü, korkular, duygu, düşsel gücün, felsefi birikim ve beklentilerin harekete geçmesi benzeri olguların varlığı ile üretilmeye devam edebildiği göz önüne alındığında, sürekli olarak değişen dünya şartlarında sanat için kaygılanmanın yerinde olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla sanat ve sanatçı arasındaki ilişkinin bir başka boyutu ise sanatçının sanat ile yaratıcılığını ortaya çıkarması, kendi sanatçı kimliğini sürdürebilmesi açısından karşılıklı bir ilişkiden bahsedilebilir. Ayrıca sanatçı sanat ile sadece kendi yaşadığı çağdaki gerçekliklerle ilgilenmek öte dursun geleceğin de nasıl şekilleneceği hakkında bilgiler verebilmektedir. Bir nevi sanatçı, sanatı ile geçmiş ve gelecek arasında köprü kurmaktadır.¹⁶¹

İnsanın zihninin yöneldiği üç temel değer bulunur: Bunlar sırasıyla hakikat, iyilik ve güzelliştir. Hakikat insanın bilgiye erişmesini mümkün kılan bilişsel bir tutumun objesi iken, iyilik pratik tavrımızın, güzellik ise estetik tutumumuzun odak noktasını

¹⁶⁰ Tolstoy, *Sanat Nedir*, 306.

¹⁶¹ Doğan Akbulut, "Dijital Çağda Sanatın ve Sanatçının Konumu", *İnönü Üniversitesi Dergisi*, 8(12), 2018, 117.

oluşturur.¹⁶² Estetik nesne bir sanatkâr tarafından yapılmış bir sanat yapıtı olabileceği bir doğa manzarası veya insan vücudu da olabilir.¹⁶³ Estetik özneye gelince estetik nesne karşısında estetik tavır alan kişiye denir.¹⁶⁴ Estetik nesnenin sanıldığıının aksine hiç de basit bir kavram olmadığı iken günümüzde yaşayan estetikçilerin güzellik kavramının içine koku alma, tat alma ve dokunma duyularımızı da ekledikleri görülür. Gerçek bir sanatçı doğada içtiği bir sütün kendisine ne kadar haz verebildiğini ifade edebilince bu estetik tavır sonucu estetik nesne meydana gelir.¹⁶⁵

Tolstoy estetik anlayış üzerine yazdığı *Sanat Nedir* eserinde birçok sanatçının estetik anlayışları üzerinde derinlemesine durup Alman estetik kuramlarının yanı sıra İngiliz, Fransız ve başka milletlerin de estetik kuramlarını sıralayıp, bir anlayışı estetik yapan figürleri açıklamıştır. Bir sanatçıda olması gereken yönleri sıralayacak olursak genel olarak öncü, kalıplaşmış fikirlerle barışık olmayan, marjinal, her daim yeniliğin ardından giden, isyankâr, özgür ruhlu, biraz narsist ve birazda anarşist, belirli kalıplara sığdırılamayacak insanlar akla gelir. Tabi doğal olarak sanatçıya verilen bu rollerin ona toplumsal alanda ağır bir yük yüklediği görülmektedir.¹⁶⁶ Genç sanatçılar kendilerine örnek diye belirledikleri sahte sanatçılara öykünerek yapıtlar üretmeye başlıyor ve sonrasında ortaya sahte ve yapmacık eserler üreten biri oluyorlar.¹⁶⁷ Oysa sanatçı içtense ve duygularını içtenlikle yaşıyorsa başkasına da benzemediği için ne denli kendine özgü yaşırsa o seviyede kaliteli eserler ortaya çıkarır.¹⁶⁸

Sanatçı yeteneğiyle doğmuş insanların sahte sanatçılara özenmemesi için ilkokul ve ortaokullarda resim ve müzik dersleri vererek gerçek sanatçıları öğretmek gerekir.¹⁶⁹ Tolstoy'a göre gerçek bir sanat eserinin herhangi bir zamanda kendine, gönlünde yaşayabileceği uygun bir sanatçıyı bulması kolay karşılaşılan bir olay değildir. Bu olay tamamen bir kadının karnında büyüyen bir bebek gibi içinde bulundukları yaşamı önceleyen özel bir yaşamın ürünüdür. Önü arkası düşünülmeyen, sınır bilmeksizin üretilmeye devam eden sanat ise taklit sanatıdır. Gerçek bir sanat eseri ise eşi tarafından

¹⁶² Cevizci, *Felsefeye Giriş*, 204.

¹⁶³ Çevizci, *Felsefeye Giriş*, 205.

¹⁶⁴ Cevizci, *Felsefeye Giriş*, 206.

¹⁶⁵ Tolstoy, *Sanat Nedir*, 15.

¹⁶⁶ Sedat Balkır, "Sanat-Sanatçı ve Bir Meta Nesnesi Olarak Sanat Eseri", *Journal of Arts*, 2020, Cilt: 3, 37.

¹⁶⁷ Tolstoy, *Sanat Nedir*, 112.

¹⁶⁸ Tolstoy, *Sanat Nedir*, 148.

¹⁶⁹ Tolstoy, *Sanat Nedir*, 118.

değer verilen kadına benzemektedir. Bu kadının ekstradan süslenip püslenmesine gerek yoktur.¹⁷⁰ Günümüzdeki gerçek sanatçıların hepsi okullarda eğitim gördükten sonra yetişip sahaya inmezler. Yaşam esnasında görüp, büyük ustaları örnek alıp yetişir ve sonunda gerçek sanat eserleri meydana getirir.¹⁷¹

Tolstoy, günümüzde her meslek dalında olduğu gibi maddi kaygıları taşımayan ve finansal özgürlüğü yakalayan sanatçıların daha verimli olabileceğini ve çok şey üretebileceğini ifade etmektedir.¹⁷² Aksi durumda bazı sanatçılar bazı kurumlara ve mevcut hükümete eleştiride bulunmaktan çekinir. Hatta bunun en bariz örneği Tolstoy'dur. Kont bir aileden gelmesi dolayısıyla maddi kaygılardan uzak bir şekilde sanatını istediği şekilde icra edebilmiştir. Aynı zamanda maddi kaygı ile eser yazan sanatçı bir yerden sonra özgürlüğünü de kısıtlayabilecek bir sorun da ortaya çıkarabilmektedir. Çünkü sanatçı beğenilme kaygısıyla eser yazmaya başladığı vakit yukarıda özelliklerini verdiğimiz sanatçının bazı değerleriyle çatışması söz konusudur. Ancak çok satan sanatçıların en verimli oldukları zamanları eserlerinin en çok satıldığı dönemlere denk gelmektedir. Hatta en verimli oldukları dönemin başlangıcı ile çok satılmaya başladığı dönem aynı zamana denk gelmektedir.¹⁷³

Tolstoy'a göre gerçek bir sanatçı pek çok şeyi anlatmalı; bunlar toplumun içerisinde bulunan güzel, yararlı veya bilimsel konularla beraber neyin iyi veya kötü olduğunu ya da neyin toplum ahlâkına faydalı veya zararlı olduğunu da yazabilmesi gerekir. Oysa maddi sorun yaşayan bir sanatçı bazı kurumların etkisinde kalıp toplumun zararına olup fakat o kurumun yararına olabilecek sorunları yazamaz.¹⁷⁴

Tarihsel süreç boyunca, din olgusu, sonu gelmeyen toplumsal sorunlar veya kendi varlık hakikatini sorgulama ya da içinde yaşadığı dünya ve evrenin gizemlerine yönelik sorunları daima var ola gelmiştir. Bu sorunların varlığı, süreç içerisinde bu sorunlara çözüm üretmeye çalışan gurupları da meydana getirmiştir. Bunlar; din adamları, büyücüler, filozoflar, sanatçılar ve bilim insanlarıdır. Binlerce yıldan beri, bu malzemeleri kullanarak toplumsal hayatı şekillendirmeye çalışmışlardır.¹⁷⁵

¹⁷⁰ Tolstoy, *Sanat Nedir*, 178.

¹⁷¹ Tolstoy, *Sanat Nedir*, 181.

¹⁷² Tolstoy, *Sanat Nedir*, 181.

¹⁷³ Balkır, "Sanat-Sanatçı ve Bir Meta Nesnesi Olarak Sanat Eseri", 43.

¹⁷⁴ Tolstoy, *Sanat Nedir*, 225.

¹⁷⁵ Balkır, "Sanat-Sanatçı ve Bir Meta Nesnesi Olarak Sanat Eseri", 34.

2.2.3. Sanat ve Ölümsüzlük

Temel anlamda insana bakıldığı zaman birçok davranışının altında yatan örtük hedef, kendisini ilerleyen zaman seyrinde zihinlerde, hatıralarda yaşatma arzusudur. Ölümsüzlük anlayışı insana kodlanmış bir istek iken bazı kabiliyetli insanlarda bu duygunun daha fazla gün yüzüne çıktığını görmekteyiz. Ölüm hakikati yaşamın ayrılmaz bir parçasıdır. İnsanların ölümle her an yüz yüze olması onları bazı kalıcı eserler vermeye itmektir. Çünkü insanoğlu ölümlülüğü kabullenmek istemez. Ölümsüzlük yanılsamaları yaratarak ölümü yadsımaya eğilimlidir. İnsanların ölümle olan ilişkileri onların ölüm karşısında sergilediği yaşamsal kaliteyle ortaya çıkar. İnsanların ölüm korkularının üstesinden gelmek için başvurduğu yollardan biri de sanatçının sanat eseri bırakması olayıdır. İnsanlar biyolojik ve tarihsel olarak birbirlerine bağlı oldukları için ölüm insanı tamamen yeryüzünden silemezken varlıkları da ölümle sona ermez ve sembolik ölümsüzlüğe sahip olurlar.¹⁷⁶

Tolstoy'a göre sanatçıyı ölümsüzleştiren sanatlar yüce sanatlardır. İnsan öldüğü zaman sembolik olarak bile olsa yaşamak istiyorsa bir dize ya da bir şiir yazmış olmalı ancak bu yazılan şeyin yüce sanat değeri taşıması onu ölümsüz yapabilmektedir. Çünkü insanı ölümsüz yapan yaratma fiilidir. Bir çocuk bile anne babasına sonsuzluğu vaat etmektedir ve onları bu ışık ayakta tutar. Tolstoy, ancak kendini yüce sanat davasına adanmış sanatçıların büyük sanatçı olabileceğini savunmaktadır.¹⁷⁷

2.2.4. Sanat ve Anlam

Sanatın gün yüzüne çıkış formları farklılıklar taşısa da her toplum kendi duygu dünyasını yansıtmak için sanata sığınmıştır. Sanat, duygusal aktarımının en kısa yolu olup, aynı zamanda insanların aşkın olanın bilgisine erişmeyi sağlayan yegâne araçtır. Sanatta anlam, sanatın biçimi ve içeriği ile ilişkili özel nitelikleri bulunan bu sebeple de ortaya çıkarılması için emek verilmesi gerektiren bir faktör olup, ardından çağrışımlarla oluşturulan düşünce ve imgelerin tamamıdır.¹⁷⁸

¹⁷⁶ Gülbin Akgün, *Shakespeare'in Macbeth, Kral Lear ve Hamlet'inde Ölümsüzlük Yanılsamaları*, İstanbul 2020, 5.

¹⁷⁷ Tolstoy, *Sanat Nedir*, 9.

¹⁷⁸ İsa Eliri, "Sanat Eseri ve Ona Yüklenen Mana Sorunsalı", *Akdeniz Sanat Dergisi*, 6(1), 2013, 64.

Tolstoy hayatının sonlarındaki dönemlerde, ölümü sık sık düşünmeye başlamış ve sanatında da yaşama çok fazla yer vermiştir. Bu dönemler ise onun bunalımlarının en çok arttığı zamanlardır. İnsan hayatın gerçekliği kadar, ölümün de gerçek oluşunu ve kendi gerçekliğini fark edebilme yetkinliğine erişebilmesi durumunda çevresinde olup biten tüm oyunların birer aldatmaca olduğunu fark eder. Dahası çok sevdiği, bağlandığı ve tüm hayatı boyunca içini doldurmaya çalıştığı ömrünün korkutucu bir son ile karşılaşacağını öğrendiği an her şeyin farkına varıp düşünmeye başlar. Ancak gerçeği bilme ve onun hakkında konuşma arzusu var olduğu sürece, konuşmaya elinizden geldiğince devam edersiniz. Sanatçı ölümün varlığını hissettiği andan itibaren ölümü ölümsüzleşerek satırlara döküp ortaya çıkarmaya başlar. Ölümün varlığı sürekli olarak sanatçıya ilham vermeye devam eder.¹⁷⁹

Tolstoy, kendi sanatı adına konuşabilmeyi, ahlâkî dünyasının bir getirisi olarak görmektedir. Sanatına devam edeceğini fakat bunu insanların beklentisinin tersi doğrultusunda yapacağını belirtir. Ayrıca yapılan sanatın bir ahlâkî prensip dâhilinde ve gerçeklere uygun olarak yapılması taraftarıdır. Hayata asıl anlam yükleyen şeyin, o hayatın son bulması gerçeği Tolstoy'u sanata daha sıkı sarılmasına ve sanatına hakikati yansıtmasına neden olmuştur.¹⁸⁰

Tolstoy için sanat, hayatın sıkıcı yönlerinden kaçmak için her zaman ve her durumda bir sığınak olmuştur. Belki de sanatında başarılı olmasının sebebi, bunalım dolu bir hayat geçirmesine borçludur. Hayatının çocukluk, gençlik ve yaşlılık dönemlerinde ortaya koyduğu en iyi eserlerin öncesinde bunalımlar yaşadığı görülmektedir. Ayrıca bu bunalım yaşadığı zamanlardan kaçmak için daima çok radikal kararlar aldığı görülmektedir.

2.2.5. İyi Niyet Teması

Tolstoy eserlerinde toplumun her kesimine hitap ederken birçok karakterden de yararlanmıştı. O hikâyelerinde insanın ancak iyi niyetle yaptığı davranışların ardından huzura erebileceğini anlatırken dünya hırsı ile hareket edildiğinde ise daima vicdanen huzursuzluğunun olacağını düşünmektedir. Aptal İvan ve Üç Küçük Şeytan hikâyesinde İvan'ın kardeşlerinin sürekli onu kullandıklarını, malını, mülkünü bencilce elinden

¹⁷⁹ Gaukhar Kazyeva, *Tolstoy'da Anlam Arayışı ve Din İlişkisi*, Kayseri, 2019, 78.

¹⁸⁰ Tolstoy, *Sanat Nedir*, ss.285-300.

alırken aynı zamanda onu küçük gördüklerini ifade etmiştir. Ancak İvan hiçbir şekilde bu durumlardan dolayı üzüntüye kapılmamış ve çalışarak bütün kayıplarını telafi edebileceğini düşünmektedir. Ancak büyük şeytan küçük yavrularını teker teker İvan'ın işlerini zorlaştırıp pes etmesi için uğraşırsa da hiçbiri başarılı olamaz ve sonunda İvan devlet kurar ve sadece saf ve çalışan insanların içinde yaşadığı huzurlu ve dünyevi hırsların olmadığı bir devlet hâline gelir.¹⁸¹ Bu hikâyede iyi niyetle yapılan işlerin huzurla sonuçlandığını anlatır.

Benzer şekilde “Tanrı Gerçeği Bilir ama Geç Söyler” adlı hikâyesinde Aksenov isimli kahraman eşiyle vedalaşıp şehre gitmek üzere yola çıkacakken, eşi dün akşam kötü bir rüya gördüğünü ve gitmemesi gerektiğini söylese de Aksenov espriyle karşılık verip yine de çekip gider. Yolda bir tüccar ile karşılaşır arkadaş olurlar ve aynı otel odasında o gece kalırlar. Sabah uyandığında tüccar ölü bir şekilde bulunur ve öldürüldüğü bıçak da Aksenov'un torbasında kanlı bir şekilde ele geçirilir. Ardında masum olduğunu hiçbir şekilde ispatlayamayan Aksenov eşinin de hapisanede onu görmeye geldiğinde sen öldürmedin değil mi diye sorması onu tamamen üzüntüye boğmuştur. Daha sonra Sibiryaya ya kürek mahkûmu olarak gönderilen Aksenov ceza evinde bütün yaptığı kötülüklerden ve işlediği günahlardan dolayı Tanrı'dan bağışlanma diler ve İncil'i ayrıntılı bir şekilde okumaya başlar. Ayrıca kilisede bulunduğu diğer dini kitapları da okur ve ilâhi grubuna katılır. Derken yıllar sonra yeni mahkûmlar gelir aralarından uzun boylu Makar adında bir mahkûm Aksenov'un memleketinden gelmiş olup suçundan bahsederken de Aksenov kulak kesilir ve kendi ailesini sorar. Adam onun ailesinden bahsederken babalarının Sibiryaya'da bir cezaevinde olduğunu söyleyip detayları anlatırken Aksenov'a hayret verici bir şekilde bakıp ölen o tüccar hakkında detaylı bilgiler verir. Aradan otuz yıl geçmesine rağmen bu kadar detaylı anlatması ve o gece Aksenov'un torbasının başının altında olduğunu söylemesi sonucu asıl katilin o olduğunu anlar. Böylece Aksenov ona kin beslemeye başlar bir yandan da kendine hâkim olmaya çalışır. Bir gün Makar bir tünel kazdığını ve eğer sessiz olursa Aksenov'u da buradan çıkaracağını ancak şikâyet ederse onu öldüreceğini söylese de Aksenov sen beni zaten yıllar önce öldürdün deyip aldırış etmez. Bir şekilde tünel bulunur ve hapisane müdürü herkesi toplayıp sorguya çeker ve Aksenov'a kimin yaptığını sorar. Ancak o bunu söylemeyeceğini istedikleri şeyi yapabileceklerini ifade

¹⁸¹ Tolstoy, *İnsan Ne İle Yaşar*, (Çev.: Önder Bıyık), Kitapzamanı Yayınları, İstanbul 2011, 5-41.

eder. Gece uyurken Aksenov birden Makar'ın yanında belirdiğini ve ağlayarak ayaklarına kapandığını onu affetmesini ve gidip suçunu itiraf edeceğini söylese de Aksenov hapishaneden çıkıp gidecek yerinin olmadığını düşünür ve kabul etmese de Makar gidip suçu üstlenir ama Aksenov bu masumlüğünün ispatlanmasıyla huzur içinde ölür.¹⁸²

Tolstoy'un dilinden dökülen ve iyi niyetin insana huzur getirdiğini anlatan bir başka hikâye şu şekildedir. Efim eski muhtardır. Aynı zamanda çiftçilik yapmakta ve sert bir mizaca sahip bir adam iken, Elisey, arıcılık yapan, yumuşak huylu ve arada içki içen biriydi. İki köylü arkadaş olan Efim ve Elisey bir bahar günü sabah güneşte otururken Elisey Kudüs'e gidip hac borcumuzu ne zaman ödeyelim diye sorar. Efim ise bu sene olmaz ev yapıyoruz diyerek seneye gideriz diye cevap verir. Elisey biz yaşlandık artık işleri çocuklara bırakmak lazım der. Ancak arkadaşına laf anlatamaz derken ertesi gün Efim gelir ve kararlı bir şekilde hazırlıklarımızı yapıp yola çıkalım der. Elisey arılarının yarısını satar. Eşindeki paralardan da biraz borç alıp denkleştirir. Efim ise zengin bir adam birikmiş parası var. Hazırlanıp yola çıkarlar ve Elisey yolda yıkık bir eve görür ve arkadaşına sen devam et ben şu evden biraz su içip sana yetişirim der. Efim devam eder epeyce yol gittikten sonra bir ağacın gölgesinde dinlenip arkadaşının gelmesini bekler. Elisey yıkık olan eve yaklaşır ve içeriden inleme seslerinin geldiğini duyar. Kapıyı çalıp içeri girince bir de ne görsün hasta ve yaşlı bir kadın, açlıktan ağlayan bir çocuk ve yerde sürünen bir gelin. Elisey onların bu haline acıyıp hac için denkleştirdiği cebindeki paranın yüzde seksenini onlara inek alır, borçlarını öder ve arsalarının üstündeki haczi kaldırır. Birkaç gün onların bakımsız evleriyle ilgilenir, tamir eder. Ağacın altında uyuya kalan Efim arkadaşının onu görmeden geçtiğini düşünüp yola koyulur ve ne de olsa gemide karşılaşırız diye düşünür. Elisey cebindeki paranın bittiğini görünce eve dönmeye karar verir. Köye girince millet hayretle karşılar ve niye geri döndüğünü sorsalar da parasını kaybettiğini ve bu yüzden döndüğünü ifade eder. Efim yola devam eder ve yeni yol arkadaşları bulur ancak akli hep Elisey'de ve içinden şöyle geçirir, Kudüs'te görüşürüz. Kudüs'e vardığında gözü sürekli arkadaşını arasa da bir türlü bulamaz ve otele geçerler. Ertesi gün kiliseye gider ve vaaz dinlerken en önde Elisey'i görür. İbadet bitince kapıya çıkar

¹⁸² Tolstoy, *Allah Gerçeği Bilir Ama Geç Söyler*, (Çev.: Ersin Yıldırım), Arkhe Yayınları, İstanbul 2003, 85-100.

ve arkadaşının çıkmasını bekler ancak herkes çıkar ama o çıkmaz. Aynı şekilde her gün Elisey'i ibadetler ve vaazlarda en önde görür ancak ona bir türlü ulaşamaz. Sonunda hac ibadetini bitirir ve köye döner. Hemen Elisey'in evine gider ve görür ki arkadaş evinde işini yapar. Durumu sorar ve Elisey ona her şeyi anlatır. Bunu gören Efim arkadaşının iyi niyetinin Tanrı tarafından kabul edildiğini ve haccının o yokken bile yerine geldiğini anlar.¹⁸³

Tolstoy iyi temasını bu şekilde işlerken kötü niyetin ise insanın başına ömür boyu sürecek sıkıntılar çıkardığını ve daima huzursuz olacağını birçok hikâyesinde işlemektedir.

2.3. DİN VE SANAT İLİŞKİSİNE BAKIŞI

Din ve sanat insana has duygular olup, insanlığın var olduğu günden bu yana hayatın çok önemli bir parçası olmuştur. İnsan için önemli olan bu duygular her çağda ve her toplumda kol kola yürümüştür. Toplum bireylerinin manevi değerlerinden ortaya çıkan düşünce ve yaşam tarzı ve yine sanatın toplumsal bir olay olması bu etkileşimi kaçınılmaz bir duruma getirmiştir. Bu açıdan bakılınca sanatçı kültürü ve inancı ile içinde yaşadığı toplumun bir aynasıdır. Sanatkârın hislerini ve ruhunu yoğuran sanat eseri, onun yaşadığı toplumun kültürü ve inanç değerleridir. Bunu neticesi olarak sanatçı bulunduğu toplumdan elde ettiklerini kendi içinde özümser, yoğurur ve en son şekillendirerek sanat eseri olarak insanlara sunar. Bu ilişki neticesinde yazılan eser, ruhlara gıda veren ve aynı zamanda da topluma yön veren bir konuma gelir. İnsanlar o eserde yaratıcı his ve samimiyet bulur. Bu yüzden sanatçının, aynı ortak kültüre ve inanca sahip olduğu toplum ile arasında devamlı bir döngü meydana gelir.¹⁸⁴

Bir uygarlığı ve kültürü tanımanın en kestirme yolu o uygarlığın sanat anlayışına bakmaktan geçer. Gerçeklik anlayışının ve estetik duyarlılığın ortaya çıkışı olarak sanat, bu konuda mükemmel bir yol göstericidir. Örneğin İslâm'ı anlamak için İslâm sanatını anlamak yeterlidir. Yani soyut bir kavram olan din, sanat sayesinde somut bir forma kavuşur.¹⁸⁵ Aralarında köklü bir ilişki olan din ve sanat, insanın varlığına yönelik

¹⁸³ Tolstoy, *İki İhtiyar*, (Çev.: Ersin Yıldırım), Arkhe Yayınları, İstanbul 2004, 110-135.

¹⁸⁴ Tuba Ruhengiz Azaklı, *Sanat ve Din İlişkisi Üzerine*, www.klasiksanatlar.com (Erişim tarihi: 22.11.2022).

¹⁸⁵ Aydın Işık, *Din Felsefesi*, Grafiker Yay., Ankara, 2014, 398.

arayışları olan iki ayrı olgulardır. Buna rağmen bu ilişkinin tarihi insanların bir şeylere inanmaya ihtiyaç duyduğu andan itibaren başlamıştır. Her durumda çok aciz olan insan tarih boyunca kutsanmak adına kendini birçok kutsal değere bağlamış ve bunu görünür kılmak için bazı formlar oluşturma çabasına girmiştir. Nihayetinde ise insanoğlu tanrılarını nesnel gerçeklikle buluşturmuştur.

Din ve sanat arasındaki ilişkinin zamana ve kültüre bağlı olarak geliştiğini ve çift yönlü bir işleyiş şeklinde meydana geldiğini görmekteyiz. Sanatın; dini kendine bir araç yaparak yaratma isteğini gerçekleştirmesi yanı sıra dinde; sanatı kendi öğelerini yansıtmaya amacıyla kullanmaktadır. Kendi varlıklarını, aralarındaki ilişki sayesinde yükselişe geçiren bu ikili tarih boyunca birbirleriyle bağlantı bir gelişme göstermişlerdir. Dinin bünyesi altında meydana gelen sanat eserlerinin, sanat eseri olmaları yanı sıra bir de din tarafından ona kutsallıkta yüklenmektedir. Din ve sanat arasındaki ilişki mitolojik dünyadan bizlere miras kalırken zamanla sanat için bir gelenek haline gelmiştir. Tanrılar ve onların meydana getirdiği değerleri kutsamak için birliktelikleri uzun yıllardan beri devam etmiştir. Sonuç olarak her ne şekilde olursa olsun, birbirine katkı sağlayan bu ilişki, kendisine her açıdan yeni fırsatlar sunmuştur. Tanrı kavramına ve inancının gün yüzüne çıkmasına duyulan ihtiyaç aslında hiç değişmemiştir. Bu dönemlerde dini kimlikli süslemeler ve bunlardaki mimari yapılar ile Tanrı'nın varlığını gösterilme uğraşı sınırlı da olsa sürdürülmüştür.¹⁸⁶

Sanat, bir yönüyle de dinî hakikatlerin estetik olarak ifade edilmesi anlamına gelmektedir. İnanan kişi inancını, hayata bakışını, olayları yorumlamasını sanat aracılığıyla ifade eder. Çünkü ilâhî öğretilerde doğruların ve güzelliklerin kişisel olarak benimsenip yaşanması yeterli değildir. Onların başkalarına da sunulması gerekmektedir. Fakat güzellikler, estetik bir şekilde takdim edilmelidir. Bundan dolayı gerçek sanat ve güzellik unsurlarını, bozulmamış ilâhî dinden ayırmak mümkün olamayacağı gibi, dini de sanattan ve güzellikten yoksun düşünemeyiz.¹⁸⁷

Öte yandan insanın, inanma ve beğenme dürtüsüne dayalı olan din ve sanat arasında başından beri kuvvetli bir bağ vardır. *“Zira insanın dünyadaki anlam arayışını kolaylaştıran din, yine insanın yaratıcı bilincine önemli bir kaynak oluşturur. Bu*

¹⁸⁶ Neslihan Özgenç, “Avrupa Sanatında Din ve Sanat İlişkisi ve Sanatsal İfade Aracı Olarak Francis Assisi,” *Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 2, İstanbul 2015, 86.

¹⁸⁷ İbrahim Coşkun, “İslâm Düşüncesi Açısından İnanç-Sanat İlişkisi Üzerine Bir Deneme”, *Dicle Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt:2, 2000, 1-2.

bilinçle ortaya konan sanat eseri de, dinî gerçeklerin ve mutlak hakikatin estetik bir formda işlendiği alanlardan birisi olmuştur. Diğer bir ifadeyle, genel hatlarıyla din, sanata kaynaklık ederek, bütün insanlığa ulaşmada somut bir yapıya dönüşmüştür. Dinî ve ahlâkî motifler, sanat alanlarından kimi zaman görsel olana, kimi zaman işitsel kimi zaman da sanatın farklı dallarına sinmişlerdir. Dinsel söylem adı altında, dinî düşünceye ait bu değerlerin hayat bulduğu sanat şubelerinden biri de edebiyattır. Şüphesiz edebiyatta inancın ayrı bir yeri vardır. İnsanı ve insanın iç dünyasını anlatan sanatkârın, dini ve dinî değerleri görmezden gelmesi olası değildir. Birey ve toplum, dinden ayrı düşünülmemeyeceği gibi sanat ve edebiyat da dinden soyutlanamaz. Soyutlanırsa şayet, insana ve topluma tutulan bir ayna olan edebiyat da tükenmez bir kaynağını yitirmiş olur.”¹⁸⁸

Din ve sanatın insana vaktini güzel işlerle değerlendirme imkânı sunmasının yanı sıra, insan emrine sunulan evrendeki bazı güzellikleri ortaya çıkarma ve eşyaya estetik katkı sağlama gibi bir özellikleri de bulunmaktadır. Bu iki değer sayesinde kişi, yaşamına ait her şeyi süsleyerek aynı zamanda hayatını da daha zevkli hâle getirir. Öncelikle sanat noktasına değinecek olursak mimari, musiki, resim, ebru, nakış ve oya gibi insan etkinliklerini bu açıdan değerlendirdiğimizde, sanatın insan hayatına kattığı pek çok güzelliği vurgulamış oluruz. Tıpkı sanat gibi insanı hedefleyen din de kişinin ruhen ve ahlâken olgunlaşmasına, güzelleşmesine ve dünyayı güzelleştirmesine katkı sağlamaktadır. Dinin özellikle ahlâk ve ibadete yönelik emirlerinde bu durum çok belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. Dinin temel kaynaklarında, sık sık insanlara ve diğer varlıklara kötülük yapmaktan kaçınanlar ile iyilik yapanların hem güzel bir yaşam süreceği hem de ölümden sonra ödüllendirileceği vurgulanmaktadır. İbadetler başta olmak üzere sanki bütün dini değerler bu hedefi sağlamak için vardır. Sanat ve din arasında derunî duyguların dışavurumu açısından da benzerlikler bulunmaktadır.¹⁸⁹

Genel olarak din ile sanat arasında çok kuvvetli bir bağın olduğunu söyleyebiliriz. *“İçselleştirilmesi hâlinde din, insan hayatını bütünsel olarak yeniden anlamlandırır ve sanat da dâhil olmak üzere insan eylemlerinin tamamına bir hedef ve ruh yükler. Böylece onu, suni güzellikten mutlak güzelliğe ulaştırır. Sanat bu güzelliği ifade etme*

¹⁸⁸ Hüseyin Öztürk, Hakan Çalık, “Erol Güngör’de Din ve Sanat”, *Cumhuriyet Dönemi Milli Düşünce Sistematığında Erol Güngör*, Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, Kırşehir 2014, 129.

¹⁸⁹ Nevzat Tartı, “Sanat ile Dinin Bazı Ortak Yönleri Üzerine Bir deneme”, *İslam ve Sanat*, İslami İlimler Araştırma Vakfı, İstanbul 2015, 41.

çabası olması sebebiyle dinî gerçeklerin estetik ifadesi sayılabilir. Bu yönüyle din, sanatın kaynağıdır. Hem dış dünyada hem de insanın iç dünyasında gözlemlenen muhteşem bir denge, yerli yerindelik, uyum, ritim ve simetri; bunların arka planında ise müşahade edilemeyen bir yaratıcı vardır. Dinin amacı insanın, iman ve ibadetler aracılığıyla izaî güzelliğten mutlak güzelliğe, eserden müessire, nizamdan düzen kurana doğru yücelişini sağlamaktır. Bu açıdan bakıldığında dinî tecrübenin öz olarak, “en güzel” olan mutlak gerçekliğe yönelik estetik bir tecrübe; sanatın ise bu tecrübenin estetik ifadesi olduğunu söylemek mümkün görünmektedir.”¹⁹⁰

Din ile sanat ilişkisine bir başka açıdan bakacak olursak diyebiliriz ki, dinin maneviyatı ile sanatın ruhu arasında kuvvetli bir ilişki söz konusudur. Aralarındaki bu ilişkinin tarihinin çok eskilere dayandığını anlatabilmek için bazı eserlere baktığımızda ortaya çıkan kafa karışıklığını görebilmekteyiz. Çünkü eserinde dinin mi sanatı etkilemesi sonucu bu eserin ortaya çıktığı ya da sanatın mı dini etkilemesi sonucu eserin ortaya çıktığı anlayamayacağımız seviyede birleşmiş durumdadırlar. Böylece sanat bir yandan dini etkilerken diğer yandan dini şekillendirip güzelleştirerek insanlara sunar. Aynı şekilde din, sanata yücelik katarken bir yandan da onu çeşitlendirip zenginleştirmektedir. Şunu da söyleyebiliriz ki sanat din sayesinde sıçrama yaşarken kendisiyle beraber dini de inananlarına güzelleştirerek sunmuştur. Böylece eşyanın dış görünüşünden iç gerçeğine ulaşması için insani düşünce gücüne rehberlik eder. Yukarıdaki düşüncelerden hareketle şunu diyebiliriz ki Tolstoy da, din ile sanat arasındaki derin bağlılığın sürdürülebilmesi için sanatın ahlâkî mükemmelliği yakalamak amacıyla yapılması gerektiğini düşünmektedir.¹⁹¹ Onu böyle bir düşünceye yönelten husus beklentisinin yüksekliği kadar, sanat adına yapılan bazı hatalara olan tepkisidir. Ayrıca Tolstoy’a göre sanat dünyasının en önemli sorunlarından biri, sanatçının ahlâkını sanatına yansıtmasıdır. Bu durumda sanatçının yalandan ve kötülükten uzaklaşması gerekmektedir. Kişinin içindeki kötülükleri sanatına yansıtmasının sebebi, kötü duygulara kapılması ve şeytan ile ortak hareket etmesidir.¹⁹²

Tolstoy sanatın ortaya çıkış şekillerini sıralarken, birçok sanatçının farklı kaygılarla sanat eseri ürettiğini düşünmektedir. Ona göre kişiyi güzele götüren bütün

¹⁹⁰ Yasin Pişgin, “Din-Sanat İlişkisi Bağlamında Dinî Tecrübenin Sanat Ruhuna Etkisi”, *İslam ve Sanat, İslami İlimler Araştırma Vakfı*, İstanbul 2015, 57.

¹⁹¹ Tolstoy, *Sanat Nedir*, 20.

¹⁹² Tolstoy, *Sanat Nedir*, 62

estetik tanımlamalar iki ana görüş çerçevesinde toplanmaktadır. Bunlardan birincisi; sanatçı eserinde güzeli, mutlak mükemmeli, yani düşünce, ruh ya da Tanrı'nın tezahürlerinden birini eserinin iskeleti yaparken, bazıları ise güzeli, herhangi bir yarar ve çıkar düşünmeksizin eserlerine konu edinir.¹⁹³

Tolstoy dinsel bilinci yansıtan ve yüce duyguları taşıyan sanat eserlerinin yerine, Avrupalı yüksek sınıfların kilise Hristiyanlığına olan inanç eksikliği sonucu, belli bir gruba yüksek haz veren ve tek amacı bu grubu eğlendirmek olan sanat eserlerinin yer aldığını düşünmektedir. Bu durum doğal olarak Avrupa toplumları için birçok ahlâkî sorun meydana getirmiştir. Ayrıca dinin sanat alanından uzaklaşması sanatı bazı kötü sonuçlara itmiştir. Bunun doğurduğu birinci sonuç, sanatın o kendine has, sayısız çeşitlilikte ve derinlikteki dinsel içeriğinden mahrum kalmasıdır. İkinci sonuca gelecek olursak, bu sığ sanatın sadece küçük bir insan grubunu dikkate alması sonucu biçimsel güzelliğini yitirerek aşırı süslü ve hedefi belirsiz bir etkinliğe dönüşmesidir. Üçüncü ve en önemli sonuca gelecek olursak, artık sanatın içtenliğinin sona ermiş olmasıdır. Çünkü sanat, din gibi kutsal bir içerikten sadece bir kesime haz veren bir içeriğe indirgenmiştir.¹⁹⁴

Tolstoy hazzın, insanın doğasında belirlenen bir sınırının olduğunu ancak dinsel bilinçle dile getirilen sanatın ileri doğru hareketinde ise bir sınırının olmadığını belirtmektedir. Tolstoy bu tezini güçlendirmek için Homeros'u örnek verir. Ona göre Yunanlılar için gerçekten yeni, önemli ve sonsuz çeşitlilikteki duygular hep eski Yunanlıların dinsel bilinçlerinden kaynaklanan duygulardır. Ayrıca tek Tanrı bilincine eren Yahudiler için de aynı durum söz konusudur. Dinsel bilinçten kaynaklanan duygular sonsuz çeşitliliktedir. Bunların hepsi yepyeni duygulardır. Bu durum insanın dünyayla kurduğu yeni ilişkileri gösterirken sadece haz arzusundan kaynaklanan duygular ise hem son derece sınırlıdır hem de nice zamandır bilinen ve sayısız kez dile getirilmiş olan duygulardır. Bu açıdan bakıldığında Tolstoy Avrupalı yüksek sınıfların dinsel inançsızlıklarının sonucu olarak, içerikten son derece yoksun bir sanatı meydana getirdiğini düşünmektedir.¹⁹⁵

¹⁹³ Tolstoy, *Sanat Nedir*, 35.

¹⁹⁴ Tolstoy, *Sanat Nedir*, 66.

¹⁹⁵ Tolstoy, *Sanat Nedir*, 68.

Ayrıca Tolstoy sanatı bu hâle getirenlerin temel sebebinin, sözde seçkinlerin inançsızlıklarının sonucu olarak görmekte ve sanatı içerik olarak yoksullaştıkça yoksullaştığını dile getirmektedir. Ayrıca sanatın düşüşünün bununla kalmadığını, gittikçe daha çok ayrıklaştığı, bunun sonucu olarak da gitgide daha karmaşık, süslü, bulanık ve gizemli bir hâl aldığını ifade etmektedir.¹⁹⁶

Tolstoy, İsa öğretisinin bütün gerçekliğiyle sanat yapıtlarına işlendiği zamanları eserlerde kalitenin olduğunu ancak daha sonra Hristiyanlığın kilisenin tekeline girmesiyle sanat yapıtları da bu durumdan nasiplerini aldığını ifade etmektedir. Ancak daha sonralarda Büyük Karl, Vladimir zamanlarında olduğu gibi halkların buyrukla Hristiyanlaştırılmaları sonucu İsa öğretisinden uzaklaşıp daha çok puta tapmaya yakın olan, kilise Hristiyanlığı diyebileceğimiz bir başka Hristiyanlık formunun ortaya çıktığını düşünmektedir. Bu kilise Hristiyanlığı, bambaşka bir dini yaklaşım benimseyerek öğretisinin temeline insanların duygularını ve onlara haz veren sanat yapıtlarını yerleştirdi. Tolstoy bu duygularla meydana gelen bu sanatların ise tümüyle kötü sanat olarak görmektedir. Ancak Tolstoy sanat üzerindeki bütün bu baskı ve zorlamalara rağmen Orta çağ halkının içlerinde dini duyguları yoğun olarak yaşadığını ifade etmektedir. Samimi dinsel duygular besleyen halk üzerinde gelişen bu sanatların, öğretisi İsa'nın öğretisinden uzak olmalarına rağmen, halkın büyük çoğunluğuyla aynı duygu ve aynı din temelini paylaşan Orta çağ sanatçıları, duygularını ve ruh durumlarını mimarlık, yontu, resim, müzik, şiir, dram gibi sanat alanlarına yansıtırken hiç kuşkusuz birer gerçek sanatçıydılar. Çünkü onların ortaya çıkardıkları sanatlar yine kuşkusuz gerçek sanat eserleridir. Tolstoy bu durumun ise çok uzun sürmediğini ve halkın dini duygularının zayıflamasına kadar sürüp gittiğini düşünmektedir.¹⁹⁷

Sonuç olarak Tolstoy'un din ve sanat ilişkisine tamamen niyet penceresinden baktığını görmekteyiz. Ona göre sanatçı saf dini duygular ile eser yazdığında bu dini duygular yanlış inanışlar olsa bile ortaya çıkan sanat iyi sanattır. Buradaki temel espri nasıl bir ruh hâli ile sanatçının eser yazmış olduğudur. Ancak asıl yüce sanatın ise farkında olarak, bilinçli bir şekilde halis olan dini duyguların sonucunda ortaya çıkmış olan sanat eserleri olduğunu düşünmektedir.

¹⁹⁶ Tolstoy, *Sanat Nedir*, 72.

¹⁹⁷ Tolstoy, *Sanat Nedir*, 53.

SONUÇ

Araştırmamızın sonucunda gördük ki, Tolstoy edebiyat dünyasında evrensel anlamda kalıcı bir etki bırakırken, hayatının ikinci yarısında eserlerini edebiyatın ötesine geçirip, eserlerinde hakikati aramaya başlamıştır. Dünya, ahiret, ölüm, yaşam, metafizik, ruh, insanın sorumluluğu, peygamberlerin görevleri ve özelliklerine kadar birçok konuda konuştuğunu görebilmekteyiz. Bu konuları hikâyelerine, romanlarına, piyeslerine yansıtırken herhangi maddi bir kaygı da taşımamıştır.

Tolstoy dinin toplum için daima bir gereklilik olduğunu ve dinlerin insanlık tarihi boyunca varlığını sürdürdüğünü ancak bazen toplum tarafından yoğun ilgi görmüşken bazen de yok olacak kadar dinden uzaklaştığını ifade etmektedir. Tolstoy dinin toplumda erimesinin sebeplerini sıralarken ilk sıraya toplumun sorunlarına çözüm bulamayışını ve dinin yerini bilimin alışı koymaktadır. Tolstoy dinin diğer biyolojik veya sosyolojik her şey gibi doğup, gelişip, yaşlanıp, öldüğünü düşünmektedir. Din ahlâk ilişkisine de değinen Tolstoy, ahlâkın dinden bağımsız olmadığını hatta dinin bir parçası olduğunu ifade etmektedir.

Araştırmamızın sonucunda tespit ettiğimiz bir başka husus ise, Tolstoy yerleşik kilise Hristiyanlığını çok sert şekilde eleştirmektedir. Tolstoy'un daha sonra bu eleştirileri nedeniyle Hristiyanlıktan aforoz edilmiştir. Kiliseye göre doğru olan her şey Tolstoy'a yanlış gelmektedir. Tolstoy'a göre din; insanın ruhunda olmalı, şekillere ve kalıplara sığdırılmamalıdır. Kilisenin ise İsa'nın öğretilerini sakladığını, saptırdığını birçok örneklerle anlatan Tolstoy hayatı boyunca bununla mücadele etmiştir.

Araştırmamızın sonucunda tespit ettiğimiz bir diğer husus, uzmanlık alanı sanat olan Tolstoy, sanatın yeni ve kalıcı bir mesaj getirmesi gerektiğini düşünmektedir. Ayrıca sanatın daima ahlâka dayanması gerektiğini ifade eder. Sanatın insana haz verme aracı olmasından ziyade insanların bağlantı kurmak istedikleri şey ile arasında bir köprü olduğuna vurgu yapmaktadır. Ona göre sanat, gelişmiş güzel ortaya çıkan bir olgu olmayıp, bilinçli bir hâl sonucu doğup toplum bilincinin dinî yetkinliği oranında geliştiği gerçekliğine dayanmaktadır. Tolstoy bir eserin sanat eseri niteliği taşıması şartının ise yine duyguları yansıtabilen dinî hassasiyetli eserler olabileceğini düşünmektedir. Tolstoy bir toplumun ilerleyebilmesinin yegâne sebebini yine gerçek sanat eserlerinin toplumda değer görmesine ve aynı zamanda kalıcılığına bağlamaktadır.

Sanatlar arası karşılaştırma yapan Tolstoy ürettiği yüce sanat kavramını adından da anlaşılacağı üzere diğer bütün sanatlardan üstün tutmaktadır. Çünkü ona göre yüce sanatta yüce değerler bulunmaktadır. Sanat içerisinde samimi olan dinî duyguların bulunması sanatı özel kılan asıl faktördür. Dinî duygulardan kastettiği Hristiyanlığın kutsal metinlerine, İsa'ya ve onun öğretilerine bağlı olan sanatçıların ürettiği sanatlardır. Başka dinlerin veya başka tanrıların gölgesi altında yazılan eserleri aynı çerçeve içerisine almadığı görülmektedir.

Tolstoy sanat ve sanatçı arasındaki bağın güçlü olması gerektiğini ve sanatçının hissettiği duyguları karşılarındakine aktarabildiği, hissettirebildiği ölçüde başarılı olabileceğini düşünmektedir. Ona göre sanat, her ne kadar ortaya çıkma gereği olarak sanatçıya muhtaç ise aynı şekilde de sanatçının da içinde büyütüp olgunlaştırdığı fikirlerini, duygularını açığa çıkarabilmek için sanata muhtaçtır. Sanatçı kabiliyetiyle doğan kişinin gerçek anlamda kendini yetiştirebilmesi için iyi bir eğitim alması gerektiğini ve sahte sanatçılara özenip onları taklit etmemesi gerektiğini önermektedir. Ayrıca bir sanatçının maddi kaygılarla eser yazmaması gerektiğini düşünen Tolstoy ancak sanatın özgünlüğü ile sanatçının özgürlüğünün sanatçıya para kazandırabileceğini ifade etmektedir. Ayrıca Tolstoy, sanatın kalıcılığını ancak sanatın ahlâkî prensiplere bağlılığı oranında olacağını savunmaktadır.

Araştırmamızın sonunda tespit ettiğimiz bir diğer husus ise, Tolstoy sanatında İsa'nın öğretilerini ve Hristiyan ahlâkını çok yoğun olarak işlerken, bazı prensiplerin toplumu baştan aşağıya değiştirip, şekillendirebileceğine inanmaktadır. Bu prensiplerin başında sana yapılmasını istemediğin şeyi başkasına yapma öğretisi gelmektedir. Tolstoy İsa'nın sevgi yasasının altında yatan temel prensibin de bu olduğunu düşünmektedir. Birçok hikâyesinde de bu öğretiyi işleyen Tolstoy kahramanlarının yaşantısıyla okuyucusunu olumlu anlamda yönlendirmekte ve onlara birer rol yaşam sunmaktadır.

Çalışmamızla ilgili son olarak şunu söyleyebiliriz ki, Tolstoy din ile sanat arasındaki ilişkinin sürdürülebilmesi için sanatın ahlâkî mükemmelliği yakalaması gerektiğini düşünmektedir. Çünkü sanat eserleri toplumun ahlâkına yön vermektedir. Eğer sanatta dinî bilinç yerine farklı idealler varsa bu toplum ahlâkının çökmesine sebep olur. Tolstoy dinin sanat alanından uzaklaşmaması gerektiğini savunmaktadır. Din gibi

kutsal bir içerikten mahrum kalan sanat, bunun yerine sadece bazı kesimlere hitap edecek ve sadece onların beklentisine cevap verecek kadar düşmesi onun içtenliğini de sona erdirmiş olacağını iddia etmektedir. Bu iki değerin insan hayatını birlikte şekillendirip güzelleştirdiğini savunan Tolstoy hayatın bunlarla anlamlı kılındığını ifade etmektedir. Yanlış bile olsa sanatta bulunan din eğer samimiyetle işlenmişse, o sanatın yüce sanat sayılacağını vurgulamaktadır.

KAYNAKÇA

- Adler, Mortimer J., *Dinde Hakikat*, (Çev.: Ruhattin Yazoğlu ve Hüsnü Aydeniz), Rağbet Yayınları, İstanbul 2014.
- Akbulut, Doğan, “Dijital Çağda Sanatın ve Sanatçının Konumu”, *İnönü Üniversitesi Dergisi*, Malatya, (8), 12, 2018, 117-123.
- Akdoğan, Nermin Seda, *Tolstoy’un Yapıtlarında Kafkas Teması*, İstanbul 2010.
- Akgün, Gülbin, *Shakespeare’in Macbeth, Kral Lear ve Hamlet’inde Ölümsüzlük Yanılsamaları*, İstanbul 2020.
- Akkaya, Rukiye, *Tolstoy’da Bir Varoluş Sorunu Olarak Hakikat Sevgisi ve Şiddet Hukuk Kuramı*, İstanbul, (6), 1, 2019, 33-44.
- Aksu, Sevinç Türkmen, “Hakikat Sevgisi ve Hakikat Arzusu Olarak Felsefe”, *Kocaeli Üniversitesi Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 24, 2017, 277-294.
- Arslan, Ahmet, *Felsefeye Giriş*, Adres Yayınları, İstanbul 2012.
- Arvasi, Seyyid Ahmed, *Diyalektiğimiz ve Estetiğimiz*, Burak Yayınevi, İstanbul 1990.
- Aydın, Mehmet, *Dinler Tarihine Giriş*, Damla Yay., Konya 2008.
- Balkır, Sedat, “Sanat-Sanatçı ve Bir Meta Nesnesi Olarak Sanat Eseri”, *Journal of Arts*, (3), 2020, 31-44.
- Bilgin, Abdülcelil, “Din Dindar Dindarlık”, *Muş Alparslan Üniversitesi Dergisi*, Aralık, 2, (2), 2014, 75-84.
- Bilgiz, Musa, “Kur’an’da Nübüvvet”, *Diyanet İlmî Dergi*, 49(1), 2013, 23-46.
- Bozkurt, Nejat, *Sanat ve Estetik Kurumları*, Sarmal Yayıncılık, İstanbul 2006.
- Bozyiğit, Ahmet, “İslâm Felsefesinde Ruh-Beden İlişkisi”, *Turkish Studies-Social Sciences*, (6), 15, 2020.
- Canatan, Kadir, “Sanat Nedir Kitap Eleştirisi”, *İstanbul Sabahattin Üniversitesi Çekmece İzu Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:5, İstanbul 2017.
- Cevizci, Ahmet, *Felsefeye Giriş*, Sentez Yayıncılık, Bursa 2007.
- Ceylan, Rukiye, *Tolstoy’un Hayatı, Eserleri ve Din Görüşü*, Erzurum 2019.

- Coşkun, İbrahim, “İslâm Düşüncesi Açısından İnanç-Sanat İlişkisi Üzerine Bir Deneme”, *Dicle Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt:2, 2000, 1-2.
- Çağrıçı, Mustafa, “Hakikat”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1997, XV, 177.
- Demir, Nezaket, *Lev Nikolayeviç Tolstoy’un Anarşist Eğitim Kuramı ve Yasnaya Polyana Okulu*, Erzurum 2019.
- Demirci, Mehmet, “Tasavvuf”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1997, XV, 180.
- Dini Çoğulculuk John Hick’in Düşünceleri Etrafında Tartışmalar*, (Der. ve Çev.: Ruhattin Yazzoğlu ve Hüsnü Aydeniz), İz Yayıncılık, İstanbul 2006.
- Eliri, İsa, “Sanat Eseri ve Ona Yüklenen Mana Sorunsalı”, *Akdeniz Sanat Dergisi*, Antalya, (6), 1, 2013, 64-73.
- Ergün, Mustafa, *Rus Eğitiminde Batılılaşma Çabaları ve Reformlar*, Afyon Koca Tepe Üniversitesi, Afyon 2009.
- Fırıncı, Türkan, “Özgürlük Kavramı ve Problem Olarak Özgürlük”, *Gazi Üniversitesi Kaygı Dergisi*, Sayı: 3, 2015, 17-25.
- Güç, Ahmet, “Konfüsyüsçülük”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Ankara 2002, XXVI, 167.
- Işık, Aydın, *Din Felsefesi*, Grafiker Yay., Ankara 2014.
- İmamoğlu, A. Vahit, “Ruh Beden İlişkisi”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (1), 12, 1995, 345-356.
- Kalın, M. Fatih, “İnancın Gelişimi ve Dinî Bilinç Üzerine Rudolf Otto’nun Düşünceleri”, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2, (7), 2017, 481-495.
- Karataş, Emre, *Bir Eğitimci Olarak Tolstoy’un Yasyana Polyana Okulundaki Uygulamaları*, Pegem Yay., Ankara 2012.
- Karslı, Ömür, *Sosyal Bilimlerde Güncel Tartışmalar İnsan Çalışmaları*, Bilgin Yay., Ankara 2018.
- Kaziyeva, Gaukhar, *Tolstoy’da Anlam Arayışı ve Din İlişkisi*, Kayseri 2019.
- Koç, Turan, *İslam Sanat Geleneği ve Estetik*, İsam Yayıncılık, İstanbul 2009.
- Mayliba, Sabina, *Tolstoy’un Hikâyelerinde Dini Motifler*, Konya 2016.

- Mercin, Levent ve Alakuş, Ali Osman, “Birey ve Toplum İçin Sanat Eğitiminin Gerekliliği”, *Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı:9, 2007, 14-20.
- Mülayim, Selçuk, *Sanata Giriş*, Bilim Teknik Yay., İstanbul 1994.
- Özavşar, Mehmet Emin, *Hadislerle İslam*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2020, I, 616.
- Özdemir, Rahman, “Nehlüdovun Ruhsal Değişimi Işığında Tolstoy’un Dünya Görüşü”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 59, 2017, 129-136.
- Özdoğan, Melek Aygöl, *Tolstoy’un Düşüncesinde Din ve Özgürlük*, Sivas 2017.
- Özgenç, Neslihan, “Avrupa Sanatında Din ve Sanat İlişkisi ve Sanatsal İfade Aracı Olarak Francis Assisi,” *Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 2, İstanbul 2015, 8594.
- Öztürk, Hüseyin ve Çalık Hakan, “Erol Güngör’de Din ve Sanat”, *Cumhuriyet Dönemi Milli Düşünce Sistematğinde Erol Güngör*, Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, Kırşehir 2014.
- Pişgin, Yasin, *Din-Sanat İlişkisi Bağlamında Dinî Tecrübenin Sanat Ruhuna Etkisi*, İslam ve Sanat, İslami İlimler Araştırma Vakfı, İstanbul 2015.
- Platon, *Phaidon*, (Çev.: Hamdi Ragıp Atademir ve Kemal Yetkin), Sosyal Yayınları, İstanbul 2001.
- Rolland, Romain, *Tolstoy*, (Çev.: Yücel Tahsin), Multilingual Yay., İstanbul 2001.
- Ruhengiz, Azaklı Tuba, *Sanat ve Din İlişkisi Üzerine*, www.klasiksanatlar.com (Erişim tarihi: 22.11.2022).
- Sunar, Cavit, “Din Nedir”, *Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:4, 1963, 65-70.
- Sülün, Murat, *Bütün Boyutlarıyla Din*, Kur’an Çalışmaları Vakfı, İstanbul 2016.
- Şeriatı, Ali, *Sanat*, (Çev.: Ejder Okumuş, Sait Okumuş, Şamil Öçal), Fecr Yayıncılık, Ankara 2015.
- Tartı, Nevzat, “Sanat ile Dinin Bazı Ortak Yönleri Üzerine Bir deneme”, *İslam ve Sanat*, İslami İlimler Araştırma Vakfı, İstanbul 2015.
- Tolstoy, *Aile Mutluluğu*, (Çev.: Olga Cherade), Bahar Yay., İstanbul 2005.

- Tolstoy, *Allah Gerçeği Bilir Ama Geç Söyler*, (Çev.: Ersin Yıldırım), Arkhe Yayınları, İstanbul 2003.
- Tolstoy, *Anna Karenina*, (Çev.: Selahattin Karaduman), Yılmaz Kitabevi, İstanbul 2016.
- Tolstoy, *Aşkın Yasası ve Şiddetin Yasası*, (Çev.: Pelin Arda), Dedakus Yayıncılık, İstanbul 2013.
- Tolstoy, *Diriliş*, (Çev.: Leyla Şener), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2016.
- Tolstoy, *Hayat Üzerine Düşünceler*, (Çev.: Zeynep Güleç), Akvaryum Yayınevi, İstanbul 2005.
- Tolstoy, *Hayatın Anlamı*, (Çev.: Ersin Yıldırım), Arkhe Yayınları, İstanbul 2003.
- Tolstoy, *İki İhtiyar*, (Çev.: Ersin Yıldırım), Arkhe Yayınları, İstanbul 2004.
- Tolstoy, *İnsan Neyle Yaşar*, (Çev.: Sultan Bozdağ Özmen), Kayalıpark Yay., İstanbul 2017.
- Tolstoy, *İtirafımlarım*, (Çev.: Orhan Yetkin), Kaknüs Yay., İstanbul 2012.
- Tolstoy, *Kroyçer Sonat*, (Çev.: Recep Şükrü Güngör), Kültür Bakanlığı Yay. İstanbul 2010.
- Tolstoy, *Ruh ve Ölüm*, (Çev.: Bekir Belenkuyu), Şule Yayınları, İstanbul 2019.
- Tolstoy, *Şeytan*, (Çev.: Saniye Güven), Ezr Yayıncılık, İstanbul 2019.
- Tolstoy, *Üç Ölüm*, (Çev.: Mehmet Özgül), İletişim Yayınları, İstanbul 2013.
- Tolstoy, *Ve Işık Karanlıkta Parlıyor*, (Çev.: Dominik Pamir), Kaos Yayınları, İstanbul 1999.
- Tolstoy, *Yurtseverlik, Askerlik ve İtaatsizlik Üzerine*, (Çev.: Ö. Aydın Süer), Epos Yayınları, Ankara 2010.
- Tolstoy, *Zamanın Köleliği*, Öteki Yayınevi, (Çev.: Yankı Yeniçeri), İstanbul 2017.
- Tolstoy, *Savaş ve Barış*, (Çev.: Tansu Akgün) İş Bankası Yayınları, İstanbul 2016.
- Tolstoy, *Tanrı'nın Egemenliği İçinizdedir*, (Çev.: Dominik Pamir), Kaos Yayınları, İstanbul 2009.

Turgut, İhsan, *Sanat Felsefesi*, Akademi Yayıncılık, İzmir 1993.

Vural, Mehmet, *İslam Felsefesi Sözlüğü*, Elis Yayınları, Ankara 2011.

Yeşilyurt, Temel, “Din Nedir”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 8, 1999, 151-166.

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://1000kitap.com/yazar/lev-tolstoy>, (Erişim tarihi: 14.01.2022).

<https://iletisim.com.tr/kisi/lev-nikolayevic-tolstoy/5567> (Erişim tarihi: 15.01.2022).

<https://paratic.com/Lev-Tolstoy-Kimdir/> (Erişim tarihi: 17.01.2022).

<https://www.gelisenbeyin.Net/Tolstoy-Hayati.Html>, (Erişim tarihi: 15.01.2022).

<https://www.turkcebilgi.com/>(Erişim tarihi: 15.11.2022).

<https://www.turkedebyati.org/Tolstoy.Html> (Erişim tarihi: 17.01.2022).

[www. kunyeonline.com](http://www.kunyeonline.com) (erişim tarihi: 10.12.2022).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Faysal AYDAY
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	
Y. Lisans Öğrenimi	
İş Deneyimi	
Çalıştığı Kurum	
İletişim	
E-Posta Adresi	